

NİŞANTAŞI ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ	NİŞANTAŞI UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES
<p>SAHİBİ / PROPRIETOR:</p> <p>Prof. Dr. Esra HATİPOĞLU (Nişantaşı Üniversitesi adına / On Behalf of Nişantaşı University)</p> <p>EDİTÖRLER KOMİTESİ / EDITORIAL COMMITTEE:</p> <p>Prof. Dr. Esra HATİPOĞLU Prof. Dr. Yılmaz GÖBENEZ Yrd. Doç. Dr. İ. Sarper KARAKADILAR</p> <p>EDİTÖR YARDIMCILARI / VICE EDITORS:</p> <p>Öğr. Gör. Hazar DÖRDÜNCÜ Öğr. Gör. İlyas TURĞAY Arş. Gör. Şerafettin SEVGİLİ</p> <p>İNGİLİZCE REDAKSİYON / ENGLISH REDACTION:</p> <p>Öğr. Gör. Sinan AŞÇI</p> <p>YAYIN SEKRETERİ / PUBLISHING SECRETARY:</p> <p>Canan TİRYAKİGİL</p>	<p>YAYIN KURULU / PUBLISHING BOARD:</p> <p>Prof. Dr. Asım SALDAMLİ Prof. Dr. Esra HATİPOĞLU Prof. Dr. Yılmaz GÖBENEZ Doç. Dr. Birsen TALAY KEŞOĞLU Doç. Dr. Neşet HİKMET Yrd. Doç. Dr. Ayşen Buket ARBATLI Yrd. Doç. Dr. Berna Aksoy ÖZCAN Yrd. Doç. Dr. Funda YALIM Yrd. Doç. Dr. Gökhan AK Yrd. Doç. Dr. İbrahim S. KARAKADILAR Yrd. Doç. Dr. Yılmaz AYDIN</p> <p>DANIŞMA KURULU / ADVISOR COMITTEE:</p> <p>Prof. Dr. Ahmet KIZIL Prof. Dr. Ali Rıza ABAY Prof. Dr. Alparslan AÇIKGENÇ Prof. Dr. Berdal ARAL Prof. Dr. Cemal ŞANLI Prof. Dr. Güldem CERİT Prof. Dr. Halim KAZAN Prof. Dr. Mehmet KARA Prof. Dr. Murat ÇAK Prof. Dr. Yılmaz GÖBENEZ Prof. Dr. Yusuf AVCI</p>

Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi yılda iki kez yayımlanan, bilimsel hakem kurulu olan bir yayındır. Sosyal Bilimler Dergisi'nde yayımlanan makalelerdeki düşünce ve görüşler sadece yazarların kişisel görüşleri olup, hiçbir şekilde Sosyal Bilimler Dergisi'nin veya Nişantaşı Üniversitesi'nin görüşlerini ifade etmez. Her hakkı saklıdır.

ISSN: 2147-5121

Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Hasbahçe Cad. No.88 Kağıthane - İSTANBUL
Tel : 0 (212) 210 1010, Faks : 0 (212) 565 2525
E-posta: sbd@nisantasi.edu.tr
Web: sbd.nisantasi.edu.tr

Kapak Tasarımı: Öğr. Gör. Şeyma Esin Erben (Fotoğrafçılık ve Kameramanlık Programı)

ISSN: 2147-5121

T.C.

NİŞANTAŞI ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

NİŞANTAŞI UNIVERSITY

JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Cilt Volume: 4 Sayı Number: 2 Yıl Year: 2016 Güz Fall

KAPSAM / SUBJECTS

İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler

- İşletme Yönetimi / Business Management
- Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi / Political Sciences and Public Administration
- İktisat ve Ekonomi Politik / Economics and Political Economy
- Uluslararası İlişkiler / International Relations
- Uluslararası Ticaret ve Lojistik Yönetimi / International Trade and Logistics Management
- Finans ve Bankacılık / Finance and Banking
- Turizm ve Otel İşletmeciliği/ Tourism and Hotel Management
- Psikoloji / Psychology
- Sosyoloji / Sociology
- Sosyal Hizmet / Social Work
- Sağlık Yönetimi / Health Management
- Halkla İlişkiler ve Reklam / Public Relations and Advertising
- Üretim ve Teknoloji / Production and Technology

İletişim, Sanat ve Tasarım

- Radyo – TV – Sinema / Radio – TV - Cinema
- Gazetecilik / Journalism
- TV Haberciliği ve Programcılığı / TV Reporting and Programming
- Fotoğrafçılık / Photography
- İletişim Tasarımı / Communication Design
- Görsel İletişim Tasarımı / Visual Communication Design
- Çizgi Film ve Animasyon Tasarımı / Animation Design
- Tekstil ve Moda Tasarımı / Textile and Fashion
- Endüstriyel Ürün Tasarımı / Industrial Design
- Tiyatro ve Sahne Sanatları / Theatre and Performing Arts
- Gastronomi ve Mutfak Sanatları / Gastronomy and Culinary Arts
- Plastik Sanatlar / Plastic Arts

Diğer Dallar

- Hukuk / Law
- Tarih / History
- Türk Dili ve Edebiyatı / Turkish Language and Literature
- İngiliz Dili ve Edebiyatı / English Language and Literature

Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisinin Saygıdeğer Okurları,

Bu sayıda; birbirinden değerli araştırmacıların, bilimsel hassasiyetleri ön planda tutarak ve akademik üretime katkıda bulunma amacını elden bırakmayarak, titizlikle oluşturdukları makaleler bulunmaktadır. Bu katkıları bir araya getirmenin ve siz değerli araştırmacılara sunmanın gururunu yaşıyoruz.

Dergimiz, bilimsellik, tarafsızlık ve akademik camiaya katkı olarak belirlediğimiz temel ilkeler üzerine inşa edilmiş ve kurulduğu günden bu yana ilgili ilkeleri uygulamıştır. Bu çerçevede dergimiz bilimsel “hakemli dergi” statüsündedir; hakem ve yazarların birbirinden tamamen bağımsız bir değerlendirme sürecinin geçerli olduğu ve her makalenin üç ayrı hakem tarafından değerlendirildiği bir sistem uygulanmaktadır. Haziran ve Aralık aylarında yılda iki defa yayınlanan dergimize, Türkçe, İngilizce, Almanca, Rusça ve Fransızca makaleler kabul edilmektedir.

İçinde bulunduğumuz bilimsel ortamda ön planda olan “disiplinler arası çalışma” dergimizin esas ölçütlerinden bir diğeridir. Nitekim bilimsel alanları bir araya getirmenin ve her alanın birbirinden beslendiği bir akademik alan oluşturmanın önemine inanıyoruz. Bu çerçevede dergimizde idari bilimlerden, iletişim bilimlerine; sanat ve tasarımdan hukuk, tarih ve edebiyata uzanan geniş bir yelpazede çalışmalar sunuyoruz.

Kuşkusuz, bu sayı içten ve yoğun bir çalışmanın bir ürünü olarak elinizde bulunmaktadır. Başta yazarlarımız ve hakemlerimiz olmak üzere bu sayıda emeği geçen herkese teşekkür ederiz. Sonraki sayılarımızda hakem veya yazar olarak katkılarınızı bekler, çalışmalarınızda başarılar dileriz.

Prof. Dr. Yılmaz GÖBENEZ

Nişantaşı Üniversitesi

Sosyal Bilimler Dergisi Editörü

BU SAYININ HAKEMLERİ / REFREES OF THIS ISSUE

Prof. Dr. Ali Şimşek	Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Burak Atamtürk	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. İdil Sayımer	Kocaeli Üniversitesi
Prof. Dr. Melis Oktuğ Zengin	Nişantaşı Üniversitesi
Prof. Dr. Rasime Ayhan Yılmaz	Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Yılmaz Göbenez	Nişantaşı Üniversitesi
Prof. Dr. Zafer İlken	Nişantaşı Üniversitesi
Doç. Dr. Ahmet Atakişi	Trakya Üniversitesi
Doç. Dr. Bahar Şanlı	İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. Birsen Talay Keşoğlu	Nişantaşı Üniversitesi
Doç. Dr. İncilay Cangöz	Anadolu Üniversitesi
Doç. Dr. Jale Balaban Salı	Anadolu Üniversitesi
Doç. Dr. Zeynep Özarsalan	Nişantaşı Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Adlen Altunbaş	Beykent Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Hakkı Başgüney	Nişantaşı Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Hasan Sabır	İstanbul Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Şengül	Nişantaşı Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Tuğba Dayıoğlu	Nişantaşı Üniversitesi

İÇİNDEKİLER / CONTENTS	Sayfa No
Teknolojik Yetkinlik Çağında Gazetecilik: Etkili Bir Mesleğin K�r Noktaları ve Bazı Sınırlılıklar Hüseyin KÖSE	1-15
Geleneksel Gazetenin QR Kod ile Hibrit Bir İletişim Aracına Dönüşümü Celalettin AKTAŞ	16-31
Üniversite �ğrencilerinin Uyku �ncesi İçsel İletişim Konuları Rüçhan GÖKDAĞ	32-43
Türkiye'nin Demokrasiye Geçişte İkinici Başarısız Girişimi: Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF) Olkan SENEMOĞLU	44-66
6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu Kapsamında Apartman ve Site Yöneticilerinin Bilgi Düzeylerinin ve Uygulamalarının Değerlendirilmesine Yönelik Bir Alan Araştırması Gülperi Aylin İLGEN – Funda YALIM	67-88
İşletmelerde İş Güvenliği Kültüründe İşgörenlerin Güvenlik İletişimi Algılarının OSGB (Ortak Sağlık Güvenlik Birimi) Yükümlülükleri Kapsamında Değerlendirilmesi Funda YALIM – Kağan Cenk MIZRAK	89-115
Dünya Altın Piyasaları Beyhan İNCEKARA – Rahmi İNCEKARA	116-143

TEKNOLOJİK YETKİNLİK ÇAĞINDA GAZETECİLİK: ETKİLİ BİR MESLEĞİN KÖR NOKTALARI VE BAZI SINIRLILIKLAR

Prof. Dr. Hüseyin KÖSE*

Özet

Dijital medya çağının geleneksel gazetecilik pratiklerinde neden olduğu dönüşümler, temelde teknoloji-ekoloji geriliminin kaçınılmaz sonuçlarından birisidir. Söz konusu gerilim, Joshua Meyrowitz'den -ilk dönemdeki- Marshal McLuhan'a kadar aşağı yukarı pek çok iletişim düşünürü tarafından özellikle medyum kuramı çerçevesinde formüle edilmiş uğursuz iddialar dizisini içerir. Özünde toplumsal gerçeklik algısının aracın (medium) içeriğinden ziyade aracı oluşturan sosyo-kültürel ve teknolojik çevrenin doğası tarafından biçimlendirildiği görüşüne dayanan söz konusu iddialar, toplumsal sistemde birbirinden farklı düşünce yapılarının egemen oluşunu farklı bilgi/iletişim teknolojilerinin ortaya çıkışıyla açıklar. Ne var ki, eskinin sözlü kültürel geleneğinin dolaysız mirası olan düşünme biçimlerini ve toplumsal alışkanlıklarını bir daha geri dönmemesine yerinden eden de yine aynı teknolojik gelişmelerdir Başka bir deyişle, iletişim kapasitesinin teknik gelişimi, paradoksal biçimde iletişim kurma yetisindeki körelmeleri de beraberinde getirir. Bu süreçte, nicelikten kazanan, nitelikten kaybeder. İletişimsel yoğunlaşma, her açıdan insanlar arasındaki duygusal ve psikolojik mesafenin kapanmasına değil, daha da artmasına yol açar. Yeni medya biçimlerinin neden olduğu bireyselleşme kültürü bile, insanlar arası kolektif iletişimsel eylemlerin ve ortak deneyim alanlarının gerilemesiyle sonuçlanır, vs. Bu çalışmada, özetle, teknolojik gelişmeyle birlikte ortaya çıkan birtakım beceri ve yeti kazanımlarının geleneksel gazetecilik uygulamalarında yol açtığı bazı sorunların kavramsal açıdan eleştirel bir analizi yapılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Yeni medya, dijital gazetecilik, teknolojik yetkinlik, meslek etiği, gazetecilik eğitimi.

JOURNALISM IN THE ERA OF TECHNOLOGICAL COMPETENCE: BLIND SPOTS AND CERTAIN RESTRICTIONS OF AN INFLUENTIAL PROFESSION

Summary

The transformations that the era of digital media caused in the journalism practices are basically one of the inevitable reasons of technology-ecology tension. Aforementioned tension consists of a series of

* Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü, huseyink180@yahoo.com.

inauspicious claims that were formulated by many communication philosophers from Joshua Meyrowitz to Marshall McLuhan -in his early periods- especially within the context of medium theory. Those claims, which are fundamentally based upon the notion that the perception of socio realism is formed by nature of the socio-cultural and technological environment rather than the content of medium, explain the dominancy of ideologies by the emergence of information/communications technologies. However, the same technological developments have also irrevocably relegated the direct heritages of lingual-cultural way of thinking and social habits. In other words, the technical developments of communication capabilities paradoxically bring about atrophies in the communicational skills. In this process, gains from quantity are lost in terms of quality. Communicational concentration causes the emotional and psychological gap between individuals not to narrow, but to widen even more. Even the individualization culture caused by new media leads to regression of collective communicational actions and shared experience fields, etc. This study, in brief, will try to analyze certain problems that the skill and competence gains evoke in traditional journalism practices with the emergence of technological developments with a critical and conceptual approach.

Keywords: New media, digital journalism, technological competence, work ethic, journalism education.

Giriş

Dijital medya teknolojilerinin sağladığı olanaklar iletişim kurma becerilerimize sayısız katkı sağlarken, bir dizi olumsuz etkiyi de beraberinde getirmektedir. Sözgelimi yeni medya içerikleri üzerinden kullanıcı ilgisinin bireyselleştirilmesine, siber uzamda yeni bir toplumsallığın doğuşu eşlik etmektedir. Sözü edilen toplumsallaşma biçimi, Bakardjeva'nın deyişiyle "hareketsiz toplumsallaşma"dır (Binark, 2007: 23) ve bazılarına göre bu tür bir toplumsallaşma "benliğin sunumu için sergilenen performansın geri bildirimine duyulan ihtiyaç"tan doğmuştur (Cantek, 2011: 14'ten akt. Küçüksaraç, 2014: 67). Bu ve benzeri beklentilerle hareket eden birey için var olmanın koşulu, diğerlerinden fark edilir derecede algılanmış olmaktır. Artık birey, kendi yetileri/yetenekleri/becerileri ölçüsünde topluma sunduğu yararlılıklar veya yeri doldurulmaz hizmetlerinin niteliğiyle değil, cismani bir görünürlüğü varoluşun yegane imkanının parodisi haline getirmiş olan medyatik bir algılama biçiminin aşırı endüstrileşmiş yaygınlığıyla gündemdedir. İkinci olarak; -pek çok veriye anında erişim ve enformasyondan sınırsız yararlanma olanağı anlamında- haberin toplumsal sistem içinde dolaşımı hızlandıkça, enformasyonun döngüsel dolaşımı gereği, gazeteci bedensel devinim ve zihinsel etkinliğini yitirmiştir. Deyim yerindeyse, siber toplumsallaşmayı klavye aktivizmiyle birleştiren görüşün etkileri, sonunda gazeteciye de sirayet etmiştir; kararları, tercihleri ve eylemleri, siber

uzamın aşırı otomatikleşmiş imge ve görüntü aktarımının adeta yasa düzeyine çıkarılmış baskısı altında biçimlenir. Haberini yazacağı olay mahalliyle veya olayın faili veya kurbanı olan kişilerle ilişkisi, Bauman'ın çarpıcı deyişiyle söylersek, "buluşmanın ve birlikte olmanın bilgisayarlaşması" ilkesi uyarınca gerçekleşir (2013: 52). Mesaisinin çoğu, aşırı akışkan bir uzamın içinde hızlı biçimde akıp giden olaylar dizisine kalıcı bir anlam vermeye çalışmakla geçer. Sahaya çıkmadığı ölçüde gerçeklikle kurduğu bağ köreltici, olaya temas etmediği sürece de verdiği hükümler büyük ölçüde yanıltıcı olma riski barındırır, vs. Üçüncü olarak, insan algısının sınırlarını genişleten teknik olanakların -teknoloji/ekoloji gerilimi bağlamında düşünüldüğünde- bilişsel yetilerin kapasitesini önemli ölçüde zayıflatarak insanı içinde yaşadığı maddi dünyaya direnme gücünden yoksun bıraktığı varsayımından hareketle söylersek, kaybın kazancı dengelediği bir durum söz konusudur. Yine aynı bağlamda, yeni medya biçimlerinin sunduğu ifade olanaklarının çoğulluğuna karşıt biçimde gelişen dildeki daralmanın ve yüzeyselliğin de altını çizmek gerekir. Sözelimi yeni medya döneminde beden dili/devinimleri ve ifade biçimlerinin yerini alan “*emoticon*ların” (duygu işaretleri) yaygınlığı bunun somut bir kanıtıdır (Binark, 2007: 33). Peki, bu ve benzeri gelişmeler ışığında, geleneksel gazetecilik mesleğinin mevcut durumu ve muhtemel akıbeti üzerine ne söylenebilir? Kuşkusuz olumlu birtakım göstergeler yanında olumsuz gelişmelerin de altı çizilebilir. İlk olarak, dijital iletişim teknolojilerinin geleneksel gazetecilik pratiğine yansıyan olumlu etkileri arasında şunlar sıralanabilir: Dairevi okuma biçiminin izler-kitleye sunduğu olanaklar, farklı ilgi gruplarına göre içerik hazırlama, içerik üzerinde daha çok denetim sağlama, dijital fotoğraf makinesi, ses kayıt cihazları ve çok yönlü kamera kullanımının sunduğu avantajlar, çoklu anlamlandırma ve bağlantı kurma, kesintisiz, canlı ve dinamik haber sunumu, hızlı ve etkileşimli içerikler, haber/veri toplama mahiyetinin değişmesi ve haber toplama maliyetlerinde ciddi biçimde azalma, vb. Aynı sürecin olumsuz etki ve sonuçları ise; gazeteciler için özgün bakış açısı geliştirme zorluğundan mesleki gazetecilik formasyonunun gözden düşüşüne, yanlış ve eksik bilgi aktarımından intihale, özel hayatın ve mahremiyetin amansızca ihlal edilmişinden fikri mülkiyet haklarının fütursuzca gasp edilmesine, onaylanmamış enformasyon kullanımından olgunlaşmamış (prematüre) haberin yol açtığı yıkımlara, nefret söyleminin sınırsızlığından *doctoring/klonlama* uygulamalarına, veri madenciliğinden troll dehşetine, uzaktan çalışan gazetecilerin yarattığı yeni gazetecilik standartları ve normlarından işçi-işveren ilişkilerinin bulanıklaşmasına, çoklu-hünerleştirmeden hünersizleştirmeye ve daha pek çok şeye kadar geniş bir çerçeve içinde listelenebilir.

Dolayısıyla meseleyi her iki boyutuyla birlikte tartışmaya açmak için, öncelikle işe “dijitalleşme olgusu”, “internet gazeteciliği” ve “yeni medya” gibi kavramların kısa bir değerlendirmesini yaparak başlamak, ardından da dijital medya çağıyla birlikte edinildiği varsayılan teknik yetkinlik ve mesleki becerilerin geleneksel gazetecilik pratiklerinde neden olduğu niteliksel dönüşümleri eleştirel açıdan analiz ederek, mesleğin icrası sırasında ortaya çıkan etik sorunlardan hareketle dijital gazeteciliğin kimi kör noktalarını kavramsal düzeyde saptamak gerekmektedir.

1. Dijitalleşme Olgusu, İnternet Gazeteciliği ve Yeni Medya Kavramı

İletişim literatürüne dijitalleşme olarak giren kavramın genel olarak yeni iletişim teknolojilerini ifade ettiği, özelde ise sayısal televizyon yayıncılığı ve interneti simgelediği söylenebilir (Tuncel, 2005: 91). Dijital yayıncılığın gelişimi, bilgisayarların işlem kapasitelerinin artmasıyla doğrudan ilişkili olup, 2000'li yılların başında yeni medya teknolojilerinin kullanımının yaygınlaşmaya başlaması, temelde metin, görüntü ve ses tabanlı içerik biçimlerinin sayısal dile aktarımıyla mümkün hale gelebilmiştir. Dijital yayıncılığın hız kazanmasında hiç kuşkusuz dijital fotoğraf makinelerinin, yüksek kalitede görüntü kaydedebilen dijital kameraların, ses kayıt cihazlarının, mobil telefonlar ve kablosuz modemle donatılmış dizüstü bilgisayarların geniş ölçüde kullanımının yaygınlaşması da son derece etkili olmuştur. Tüm bu sürece yataklık eden ve hepsini önceleyen asıl önemli gelişme ise, 1980'li yıllarda birbirinden ayrı üç alanın; geleneksel yayıncılık sistemleri, telekomünikasyon hizmetleri ve bilgi-işlem teknolojilerinin 1990'lı yılların başlarından itibaren birbiriyle iç içe girerek yöndeşmesi olmuştur. Bu andan başlayarak artık farklı iletişim hizmetlerinin bir tek iletişim aracıyla (sözelimi cep telefonu) alınabildiği yeni bir süreç başlamıştır. Yöndeşme olgusuyla birlikte, ayrıca eskinin analog yayıncılık biçimlerinin, özel olarak da geleneksel gazetecilik uygulamalarının radikal bir dönüşüm sürecine girdiği söylenebilir. Dijital iletişim teknolojisiyle birlikte gündeme gelen yenilikler arasında; sınırsız veri depolama kapasitesinden taşınması/aktarılması hızlı ve kolay içeriklere, ses ve görüntü tabanlı yüksek kaliteli/ çözünürlüklü yayıncılıktan dijital ortama aktarılan verilere çabucak erişim olanağına, içerik üzerinde işlem yapabilmekten veri madenciliğine, içeriği hızlıca güncelleme kolaylığından "kendi gazeteni kendin yap" özgürlüğüne kadar pek çok olanağın altı çizilebilir (Kara, 2005: 103-104). Online gazetecilik ya da internet

gazeteciliği de bu sınırsız olanaklar evreninin dolaysız bir ürünü olarak doğmuş ve gelişmiştir. Geleneksel (kağıda basılı) gazeteciliğin yapısal ve işlevsel açıdan sahip olduğu pek çok sınırlılığı bertaraf etmekle kalmayıp, aynı zamanda haberin, haber pratiğinin, fiziksel gazete kurumunun, gazetecilik çalışma prosedürlerinin, haber toplama, işleme, dağıtma ve yayma yöntemlerinin, gazeteci kimliğiyle birlikte gazeteci-okuyucu, gazeteci-işveren ilişkilerinin ve daha pek çok şeyin doğasını radikal biçimde değiştiren internet gazeteciliği ise, genel olarak "gazeteciliğin çeşitli yöntemlerinin kullanılarak insanların internet aracılığıyla bilgilendirilmesi" biçiminde tanımlanmaktadır (Karaduman, 2005: 143). Tarihsel geçmişi televizyondaki teleteks yayınlarına dek götürülebilen internet gazeteciliğinin, mesleğin icrasına yönelik sağladığı olanaklar da büyük ölçüde yukarıda zikrettiğimiz dijital yayıncılığın sunduğu avantajlara benzer niteliktedir: Hızlı haber aktarımı ve içeriği güncelleme olanağı, okurun içeriğe her an erişebilmesi, içerik üzerinde kontrol sağlayabilme, okuyucuyla ileri düzeyde etkileşim, farklı bağlantılar (link verilmesi) yoluyla daha derinlikli okuma ve bilgilene olanağı, vb. (Karaduman, 2005: 146-147). "Yeni medya" olarak adlandırılan olguya gelince; hiç kuşkusuz bu adlandırma, dijital iletişim teknolojileri ile online gazetecilik/internet gazeteciliği uygulamalarını da içeren daha makro bir çerçeveye işaret etmektedir. Özünde yeni iletişim teknolojilerinin (özellikle kişisel bilgisayarların) ucuzlayarak yaygınlaşması ve teçhizatın kolay taşınabilir hale gelmesi, mikro işlemciler ve fiberoptik kablo teknolojisindeki gelişmeler, maliyeti giderek düşen internet hizmetleri ve erişim imkanlarının artmasıyla doğrudan bağlantılı olarak ortaya çıkan yeni medya kavramının başlıca bileşenleri arasında telekomünikasyon altyapısı, internet ve sayısal ağlar, hücreli mobil iletişimi, tele-text, video-text, view-data ve kablolu televizyon gibi araçlar bulunmaktadır (Törenli, 2005: 112-124). Doğrusal okumaya karşılık dairevi ve derinlikli okumaya izin veren hipermetinsellik, zaman kısıtlamasını ortadan kaldıran eşanlılık, okuyucunun ayırt edici özelliklerini ön plana çıkaran kitesizleştirme ve klasik feedback kavramını daha işlek hale getiren etkileşimsellik gibi özelliklere sahip olan yeni medya olgusunun geleneksel gazetecilik pratiğine yansıyan etkileri ise, mutlak bir onay damgası veya hüküm verilmeden önce, meseleyi daha eleştirel bir zaviyeden ele almayı gerektirmektedir.

2. Yeni Medya ve Dijital Gazeteciliğin Kör Noktaları

Andreas Hepp'e göre, elektronik medya ile başlayan teknolojik iletişim süreci öz olarak eylem, algı ve tepki eşzamanlılığına dayanır (2015: 43). Bu, genel olarak yeni iletişim teknolojilerinin ayırt edici özelliklerinden birisi olan etkileşimsel niteliğidir. İletişimde eylem, algı ve tepki eşzamanlılığı yalnızca etkileşimin hızını değil, aynı zamanda çerçevesini de belirler. Değişik platformlar ve ortamlar arasındaki ileti akışı üç ögeli bu etkileşim zincirine göre biçimlenir. Zamansal düzlemde cisimleşmiş edimsel yavaşlığın/gecikmenin intikamı yine zamandan alınır. İnsani etkileşimsel etkinliğe gerçek dinamik görünümünü kazandıran da yine bu işleyiştir. Ne var ki, aynı zincirleme sürecin, mesajın anlamını gereği gibi müzakere etmeye fırsat vermeyen işleyişi, iletişim zincirinde onarılmaz yaralar açar. Bu durum, genel olarak iletiye verilen tepkinin duyumu anlama dönüştürmeye yarayan deneyim alanı oluşumunu teşvik edici olmayan yapısından kaynaklanır. İletişimin sağlıklı işleyişine damgasını vuran kör nokta da tam olarak burada göze çarpar. Dahası, hızlı haber aktarımının neden olduğu eksiklik ve yanlışlıklar bunlarla da bitmez; kamusal algıda da ciddi çarpıklıklara yol açar. Son yıllarda bu olumsuzluğu gidermek için gazete editörlerinin, işleri haberlerin içeriğini oluşturan olay, yer, zaman ve kişi isimlerini doğrulamak olan profesyonel kişileri "fact-checker" adıyla istihdam etmeleri boşuna değildir. Türkçeye basitçe "olay doğrulayıcıları" olarak tercüme edilebilecek olan bu kavram, haberi en az iki kaynak tarafından doğrularak verme ilkesini de aşan bir ölçekte ve ihtiyatlılıkla haber aktarımında hızın neden olduğu travmatizmin önüne geçmeyi amaçlar.

Hızlı enformasyon aktarımıyla ilgili olarak, bağlamı gazeteciliğin önemli özelliklerinden biri olan dinamik içeriğinin de bazı sakıncalar ürettiğinden söz edilebilir. Pavlik'in de belirttiği gibi, "haber içeriği online bir ortamda daha akıcıdır, dinamiktir, bu durum olayların ve süreçlerin gerçek yaşamda daha iyi temsil edilmesini sağlar. İnsanlar haberlerini talep üzerine ve gerçek bir zamanda almak isterler" (2013: 37). Ancak dinamik içeriğin ve hızlı enformasyon akışının "prematüre" haber türüne yol açtığını ve doğrulanma fırsatı bulunamayan olaylar hakkında eksik ve çarpık bilgilenmeye yol açtığını da unutmamak gerekir. Yeni medya sayesinde mümkün hale gelen dinamik ve kesintisiz enformasyon akışının beraberinde getirdiği bir diğer önemli sorun da "an beklentisinin habere dönüştürülmesi"dir (Tutal, 2014:196). Tıpkı CNN International kanalının anı haberleştirme anlayışında olduğu gibi, yeni medyanın dinamik ve kesintisiz

enformasyon akışının neden olduğu travmatizm de “haber pratiğinde deneyim alanına değil, beklenti ufkuna odaklanmayla bağlantılıdır (Tutal, 2014:197). Tutal'ın işaret ettiği bu ayırım önemlidir; çünkü kesintisiz enformasyon akışının içeriğe odaklanmaya ve üzerinde düşünmeye fırsat vermeyen dinamik anlam oluşumunu ketler. Anlamı yeterince deneyimleyememe zorluğu ise, beraberinde sansasyon, sismik şoklar, heyecan dalgaları, şaşkınlık ve hayretten başka bir şey üretmez. Çünkü “deneyim alanı yeniden hatırlanabilecek ve aktarılabilecek geçmişle ilgilidir; beklenti ufkuyorsa, henüz gerçekleşmeyenle, ama olası olanla ilgilidir” (Tutal, 2014: 197). Tutal'ın hızlı ve dinamik haber aktarımıyla ilgili olarak altını çizdiği bir diğer husus, olay ve haber arasındaki zaman farkının azalması, başka bir deyişle, "haberle olay arasındaki zamansal farklılığın kapanması"dır (2014: 198). Bu gerçekten de ciddi bir sorundur, zira haberle gerçeklik arasındaki mesafenin ortadan kalkması, medya profesyonelinin içeriğe nezaret eden denetleyici bakışının aradan çekilmesi demektir. Böyle bir denetim olmadan içeriğin şoke edici etkilerinin varabileceği boyutları hesap etmek güçtür. Dinamik medya içeriğinin yol açabileceği sakıncaları daha iyi kavrayabilmek için, kendisi de bir online gazete içerik hazırlayıcısı olan Libling'in şu beyanına kulak vermek yerinde olabilir: “En hızlı yazandan daha iyi yazabilirim. Ve daha iyi yazandan daha hızlı yazabilirim. Ancak günümüz gazetecisi hem daha hızlı hem de daha iyi yazmalıdır” (Akt. Pavlik, 2013: 37). Söylemeye bile gerek yoktur: Hızlı yazmak için doğruluğu, doğru yazmak içinse hızı gözden çıkarmak gerekir her zaman. İkisinin bir arada olduğu durumlarsa oldukça enderdir. Dahası, buradaki asıl problem hızın içindeyken bile iyi yazmak değil, Pavlik'in de belirttiği gibi, "gazetecinin haberini yayımlamadan önce analiz için yeterince vaktinin olmamasıdır" (2013: 37). Çünkü doğru biçimde aktarmak ve aktarılanı etraflıca anlayabilmek için daima zaman, hem de çok zaman gerekir.

Dijital medya çağı imkanlarının geleneksel gazetecilik uygulamalarına getirdiği en büyük yenilik, kuşkusuz geniş kapasiteye ve yüksek kaliteye sahip dijital teknolojik donanımların haber toplama, yazma ve yayım süreçlerine dahil oluşudur. Bu olanaklardan birisi de dijital fotoğraf makinesinin ve özellikle de yüksek kalitede görüntü kaydedebilen dijital kamera kullanımının yaygınlaşmasıdır. Bilindiği üzere, "tüm yönlü kamera"nın keşfi ve televizyon gazeteciliğinde kullanımıyla birlikte, haber toplama süreci ve habere konu olan olayın artalan bilgisine vakıf olma olanağı da belirgin ölçüde artmış, bu andan başlayarak sahada haber toplayan gazetecinin görüş ufkusu daha da genişlemiştir. Ne var ki, bu yeni medya teknolojisinin sunduğu avantajlar birtakım sakıncaları da beraberinde

getirmiştir. Sözelimi istenmeyen kişilerin fotoğraf karesine girmesiyle, özellikle bedensel/fiziksel mahremiyetin sınırlarının beklenmedik biçimde ihlal edilmesi anlamında kimi can alıcı etik endişeler doğabilmektedir. Pavlik'in de belirttiği gibi, "tek bir lense sahip tüm yönlü kamera, lensini parabolik bir aynaya yönlendirerek çekim yaptığından (...), kameranın lensi kendilerine dönük olmasa da, bu kişilerin izlenmesi mümkün olabilmektedir" (2013: 128-129). Kişi mahremiyeti konusunun başka bir boyutu da, yeni medya ortamlarında yer alan enformasyon kaynaklarının (facebook, instagram, twitter gibi sosyal medya hesapları, resmi kurumların arşivleri, kamu arşiv ve dokümanları, vb.) eskiye oranla daha fazla aleniyet kazanmış olmasıdır. Söz konusu aleniyet, gazeteciye haber toplamada sayısız avantajlar sağlamakla birlikte, kimi hallerde izinsizce kamuya ifşa edilen özel yaşam sırları nedeniyle birtakım kişilik hakkı ihlallerine de yol açabilmektedir. Yeni medya döneminde artık kişilerin kendi sır ve yasak alanlarını koruyabilmeleri kolay değildir. Eskiden resmi ya da özel, gazetecinin eriştiği doküman ve içeriklerin çoğu yazılı basılı kâğıt üzerinde kalıp, çoğunlukla da dosyalanıp arşiv raflarına kaldırıldığı için erişimi pek kolay değildi. Dolayısıyla, eskiden bireylerin veya kurumların yapıp ettikleriyle ilgili bilgiler görece gözlerden uzak kalabiliyorken, günümüzde "çok gizli" bilgi veya belge damgasını taşıyan dokümanlar bile -yakın dönemde tüm dünyaya sızdırılan Wikileaks ve Panamaleaks belgeleri sözelimi-görünürlüğün tuzağında yer alabilmektedir. Bu açık kaynak örüntülerinin kamusal ve resmi işlerle ilgili olanlarının genel erişime açık olması, kuşkusuz şeffaflık ilkesinin hayata geçirilişi açısından önemlidir, ancak çok gizli bilgi ve belgeler kötü niyetli bazı kişilerin eline geçtiğinde olacakları tahmin etmek oldukça güçtür.

Dijital medya çağında icra edilen gazeteciliğin bir başka önemli kör noktası da, özgün haber üretiminin ilgası anlamına gelebilecek tuhafılıkta bir uygulamanın, basitçe "kes-yapıştır" haberciliği olarak adlandırılan bir eğilimin gitgide belirginlik kazanmaya başlamasıdır. Özünde haber yönetmenleri ve muhabirlerinin ciddi itibar kaybına yol açan görüntü ve bilgi manipülasyonu sanal basın odası teknolojisi için potansiyel bir tehlike oluşturur. Kes-yapıştır gazeteciliği, onaylanmamış enformasyon riskinin yüksekliği nedeniyle gazete içeriğine duyulan güveni sarstığı gibi, fikri mülkiyet, telif hakkı sorunları ve intihal gibi yüz kızartıcı bazı suçlara da kapı aralar.

Enformasyon-veri ayrımının gitgide silinmeye yüz tutması da geleneksel habercilik pratiğinde ciddi kırılmalar yaratmıştır. Son yıllarda ismini çok sık duymaya başladığımız

"veri gazeteciliği" kavramı bu dönüşümün bir ürünüdür denebilir. Temel gazetecilik etkinliğini resmi-gayrı resmi veri tabanı ziyaretine, hazır veri devşirmeye ve erişilmiş veriler arasında bazı anlamlı ilintiler kurmaya indirgeyen böylesi bir eğilimin, klasik anlamda gazetecilikten ve bildiğimiz anlamda haber toplama tekniklerinden farklı olduğu aşıkardır. Elbette gazeteci birtakım kaynaklardan veri toplayabilir ve haberini bu veri ve bilgiler ışığında hazırlayabilir; ancak bütün bir gazetecilik/habercilik faaliyeti, muhabirin üretilmesinde hiçbir katkıda bulunmadığı hazır veriler temelinde inşa edilemez. Bu nedenledir ki, üretilmiş, hazır verilerden hareketle haber yazmaya yönelen bir gazetecinin ilk yitirdiği şey, kendi özgül yetenekleridir. Daha açık bir deyişle, haber kokusu alma, meraklı, keşfedici ve yaratıcı araştırma, herkesten gizlenen gerçeği ortaya çıkarma, sahaya çıkma, olay veya olguya yoğunlaşma, özgün bakış açıları geliştirme, vb. gazetecilik yetilerinin körelmeye yüz tutmasıdır. Bu genel yeti kaybının kaçınılmaz sonucu ise, hiç kuşkusuz "gazetecinin, gerçeklikle doğrudan bağıını kısıtladığı ölçüde, 'az pişmiş' [veya hazır bulunmuş] enformasyona daha yatkın hale gelmesidir" (Moressi, 2003: 97). Bu andan itibaren de artık pusula, deyim yerindeyse, gazetecinin elinde değildir. Oysa gazeteci, gündemi belirleyecek özgün içerik üretimine aşırı yönelim gereksinimi duymaksızın katılmak ve çoğu zaman da belirleyici olmak durumundadır.

Online gazetecilik veya internet gazeteciliğinin getirdiği çok sayıda yenilikten birisi de, sunduğu zengin içerik ve çeşitliliğe koşut olarak, farklı ilgi grupları oluşmasını ve bunların güçlenmesini sağlamasıdır denebilir. Ne var ki, aşırı bireyselleşmiş ilgi, bireysel tercih ve duyarlılıkları toplumsal alandan yalıtılmakla kalmayıp, farkında olmadan kamusal dikkati belli sorunlardan uzaklaştırmaya da hizmet edebilir. Aşırı bireyselleşmiş içeriğin bu anlamda aşırı toplumsal parçalanmaya maruz kalmış bireyler yarattığını söylemek pek de abartılı olmayacaktır, hele de gazeteciliğin en erken tanımlarından birinin "ulusun mırıldanan birliği" şeklinde olduğu anımsanacak olursa... Öte yandan, söz konusu bireyselleşmiş içeriği Moressi'nin enformasyon retoriğinin deforme edilmesi anlamında kullandığı "haber ideolojisi" kavramı bağlamında okumak da mümkündür. Moressi, her medium'un kendi okuyucusu/izleyicisinin ilgisini çekecek nitelikte bir içerik üretimini amaçladığını belirterek, "haber içerdiği esas, önemli, yeni, istisnai veya en azından alışılmadık öğeleri açığa kavuşturma kapasitesi olarak reorik"ten söz etmektedir (2003: 110). Farklı enformasyon biçimlerinin (seyahat, sinema, teknoloji, spor, sanat, vb.) yeni medyanın ayırt edici özelliklerinden birisi olan "kitesizleştirme" işlevinden hareketle tasarlanması okuyucuların birer özne olarak fark edilip dikkate alınmaları anlamına gelse

de, bizatihi bu stratejinin kendisi de başlı başına "ideolojik" bulunarak eleştirilebilir. Buna göre, yeni medya ortamlarındaki içerik hazırlayıcıları, herkesin kimliğine, ilgi ve beğenilerinin farklılığına, beklentisine, gereksinimine, özgürlüğüne, vb. karşı duyarlı ve saygılıdır, o nedenle de "seçenekte çoğulculuk" benzeri bir ilkeyi hayata geçirmek istemektedir, vs. Oysa duruma biraz yakından bakıldığında, bu görünürde zengin ve çeşitlilik arz eden tercihler skalasının altında gizli bir şartlandırmanın varlığının göze çarptığı söylenebilir. Zizek'in deyişiyle, burada aleni biçimde sahnelenen şey, aslında bir özgürlük aldatmacasından başka bir şey değildir. Çünkü "yeni medya özneyi sürekli seçme talepleriyle bombardımana uğratar, ona *aslında ne istediğini* (hangi kitabı, elbiseleri, TV programını, tatil yerini, vb.) *bildiği farz edilen özne* olarak hitap eder. Bunu istiyorsanız A'ya basın; şunu istiyorsanız B'ye basın vb." (2002: 195). Gerçekteyse bireyler, toplumda geniş çapta üretilmiş bir rızanın sözde özgürlükçü terennümlerinin sahnelendiği kamusal bir senaryonun parçası olduklarının farkında bile değildirler. Rız edildikleri şey, kendi iflah olmaz bağımlılıklarıdır. Dolayısıyla yeni medya, gerçekte kendi çağrılarına kulak kesilenleri "neyi istediklerinin bilgisinden radikal biçimde mahrum bırakır. Ne istedikleri sürekli söylenmesi gereken, bütünüyle şekillendirilmeye açık özneler" gereksinir (Zizek, 2002: 195).

Yeni medyanın doğrusal okuma biçimine karşılık dairevi okumayı öne çıkarmasında da benzeri bir yönlendirici etkinin varlığından söz edilebilir. Pavlik'in deyişiyle, her ne kadar "doğrusal olmayan okuma, okuyucuya kendi okuma sırasını belirleme seçeneğini vererek ona özgürlük tanır"sa da (2013: 338), aşırıya vardırılmış bir dairevi okuma biçiminin (yoğun bağlantı -link- trafiğinin yönlendirdiği sanal ara yüzeylerin baş döndürücü enformasyon derinliğinde) geleneksel gazeteciliğin toplumsal bütünleştirici etkisini zedelediği de aşıkardır. Doğrusal olmayan okumanın bireyleri gündem dışı bir arayışa yönelten etkisi gerçekten de ciddi bir sorundur.

Dijital çağın önümüze koyduğu bir başka önemli sorun, gazetecinin yeni çalışma rutinlerinin neden olduğu ihtilafli kimlik dönüşümüyle ilgilidir. Sözgelimi Reuters Medya'nın Televizyon Bölümü Genel Müdür Tony Donovan'a göre, geleceğin haberciliğinde *Mojo* diye adlandırılan mobil gazeteciler rol oynayacaktır. Bulunduğu her yerden haber geçebilecek donanım ve serbestçe hareket edebilme yeteneğine sahip olan *Mojolar* yeni nesil gazetecilerin öncüleridir. Ancak bu öncülük, birtakım sakıncalar içermiyor da değildir. Öncelikle, belli bir kurumsal çatı altında ve diğer meslektaşlarıyla

mesleki bir örgütlülük içinde bulunmayan bu gazetecilerin örgütsel parçalanmışlığı kabullenme eğilimini güçlendiren çalışma rutinleri, onları işyerlerinden, meslektaşlarının maruz kaldığı durum ve koşullardan, mesleki örgütsel mücadeleden ve daha birçok sorumluluktan uzaklaştırır ki, tüm bunlar ciddi sorunlardır. Bu konuyla doğrudan ilgili olan, teknolojinin ve buna bağlı olarak iş örgütlenmesinin neden olduğu hünersizleştirme (*de-skilling*) ve yeniden hünersizleştirme (*re-skilling*) süreçleri de, gazetecinin geleneksel iş yapma pratiklerinin sorgulanmasına yol açmaktadır denebilir. Gazetecinin hünersizleştirilmesi sürecinde, "Hardt'ın da belirttiği gibi, haber üretimi artık profesyonel müdahale gerektirmemektedir; sadece bilgisayar okuryazarı olan ve analitik yetenekler uygulamaktan çok enformasyonu paketlemeye daha yatkın olan ucuz bir işgücü tarafından yapılabilmektedir" (Uzun, 2007: 262). Hünersizleştirme terimi, kısaca, habercilik mesleğinin, mesleki gazetecilik formasyonu almamış olan kişilerce icra edilebilmesi anlamına gelmektedir. Buna karşılık, yeniden-hünersizleştirme eğilimi, çoklu-hüner gerektirmekte, bu da gazetecilik mesleğinin yakın geleceğini tehdit eder görünmektedir. Burada çoklu-hünerleştirme ile kastedilen şey, gazetecinin online gazeteciliği etkili bir biçimde icra edebilmesi için aynı zamanda bir yazar, editör, alt-editör, tasarımcı, fotoğrafçı, kameraman, teknisyen ve radyo sunucusu olabilmesidir (Uzun, 2007: 263). Tüm bunlar da açıkça göstermektedir ki, dijital medya çağında gazetecilik, yeni yetiler ve mesleki becerilerle donanmış çok yönlü bir kimliği gerektirmektedir. Kuşkusuz, bu yeni kimliksel dönüşümün doğal bir sonucu da sanal uzayda işçi-işveren ilişkilerinin yeni çerçevesinin gitgide daha da bulanıklaşmasıdır. Bu durumun önemli bir nedeni, yeni medya çağının gazetecilerinin "uzaktan çalışma" (teleworking) çağının öncüleri olmalarıdır. Uzun'un da belirttiği gibi, yeni medya çağında haber örgütleri genellikle serbest çalışan gazetecilerle sözleşme yapmayı daha uygun ve ucuz bulmakta, bu durum da kaçınılmaz olarak gazetecilerin çok az toplumsal haklara sahip olmalarına neden olmaktadır. Ayrıca uzaktan çalışma, ofis alanı, sigorta ve diğer yapısal genel giderlerin maliyetlerini de büyük ölçüde azalttığından, belli bir kuruma bağlı geleneksel gazeteci kimliğinin de ciddi biçimde aşınarak gözden düşmesine yola açmaktadır (Uzun, 2007: 264). Hünersizleştirme kavramıyla doğrudan ilişkili olan bu gelişmenin, sıradan insanların haberin üretim sürecine dahil olmak suretiyle bizzat birer gazeteci gibi esnek biçimde istihdam edilmelerini beraberinde getirmesi de haberin ve haber fotoğrafının güvenilirliği başta olmak üzere ciddi kimi etik sorunları gündeme getirir.

Online haberciliğin geleneksel gazeteciliğe oranla getirdiği önemli avantajlardan birisi de, kuşkusuz "televizyon kadar hızlı, gazete kadar derin" tanımlamasında karşımıza çıkar (Pavlik, 2013: 334). Gerçekten de, internet ortamında yer sıkıntısı veya klasik anlamda sayfa sınırı olmadığı için bir haberin derinliği istenildiği kadar uzatılarak artalan bilgisi zenginleştirilebilir. Ancak çok katmanlı bu bilgi erişimi, tüketim literatüründe "Gruen Transferi" olarak adlandırılan bir riski de beraberinde getirir: Verilen linkleri "tıklamak" suretiyle kendisini saniyeler içinde sınırsız bir enformasyon cennetinde bulan okuyucu için bu durum tam da "yönlendirilmiş kaybolma etkisi"dir (Farely, 2015: 29). Çünkü kısa sürede bir sürükleniş halini alacak olan bu sınırsız geziniş, okuyucuyu gerçekte neyi aradığı bilgisinden mahrum bırakır. Üstelik siber uzamda karşılaşılan çok sayıda dijital içeriğin ne derece güvenilir olduğu ve söz konusu içerik üzerinde toplumsal gerçekliği çarpıtmaya yönelik yapılan manipülasyonlar da cabasıdır! Özellikle bu sonuncu husus, belki de dijital gazeteciliğin en önemli kör noktalarından birisidir. Son yıllarda sosyal medya ortamlarında yaygınlaşan manipülasyon ve dezenformasyon uygulamalarının yoğunluğu o kadar artmıştır ki, bilgi yanılsamasının yıkıcı etkileri kitlesel boyutlara varmıştır. Dahası, tümüyle manipülatif bir etkilemeyle ve gerçekmiş gibi kurgulanan içeriklerle sahte kamusal hareketler bile yaratılabilmektedir. Kelime kökeni suni çim markası *Astroturf*'ten gelen ve kısaca *astroturfing* deyimiyile karşılanan, yanılsamalı kamusalılık biçimi de bunlar arasındadır. Bu uygulama teknik açıdan doctoring veya klonlama uygulamalarına oldukça benzer olup, tabandan gelen ve kendiliğinden halk oluşumları anlamında kullanılan grassroots kavramının tam zıddını simgelemektedir. Astroturf, özetle "yapay olarak yaratılan, bir merkezden finanse ve kontrol edilen ve kendisine kitlesel taban hareketi süsü veren kampanyalar" anlamına gelir (Peker, 2016: 23).

Son olarak, kullanıcı türevli içerik üretiminin sansasyonel nitelikli boyutlarından birini oluşturan troll olgusuna gelince: Troll uygulaması, gerçekliğin ya da az pişmiş (ham) enformasyonun kasıtlı anlamsal deformasyonuna neden olması ve dolayısıyla kitlesel algılamada yol açtığı ciddi çarpıklıklar nedeniyle yeni medyadaki etik tartışmaların, özelde ise siyasal iletişimin önemli sorunlarından birisidir. Özgül bir kavram olarak internet trollüğü, genel olarak "insanları tahrik ederek ve kızgınlıkla yazılmış cevaplar vereceklerini umarak, e-posta veya çevrimiçi grup mesajları göndermek" şeklinde tarif edilmektedir (Binark ve Bayraktutan, 2013: 104). Bu, toplumsal gerçeklik algısını bozan bir girişim olmanın yanı sıra, kamu algısının "belli amaçlar ve kasıtlı niyetlerle" manipüle

edilmesini hedef alması anlamında, aynı zamanda tahrik edici bir etkileme biçimidir. Troll yöntemlerinin geleneksel gazete sayfalarına sirayet eden yönlerini özellikle kimi militan gazetecilik örneklerinde görmek mümkündür. Tahrik edici başlık ve fotoğraf kullanımı, kimi pejoratif sıfat ve yakıştırmalar, yalan ve yanıltıcı haber çerçevelenmeleri, vb. (sözgelimi Star Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Mustafa Karaalioğlu'nun Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 25 Eylül 2014'te Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Salonu'nda yaptığı konuşma sırasında salon sıralarını -büyük ölçüde boş olduğu halde-, photoshop yöntemiyle dolu göstermesi ve daha başka örnekler). Troll eylemi aracılığıyla, kamuoyunda tartışmalı bir konuda ortaya atılan herhangi bir görüşün, yanlı ya da yanlış bir içeriğin/haberin güvenilirliğinin ortadan kaldırılması pahasına kamusal bir tartışmaya konu edilmesi, toplumsal gerçekliğin kurgusal ve simgesel olarak yeniden kurulumuna da aracılık eder. İdeolojik açıdan güdülenmiş söylemlerin yatağını yapması açısından da, toplumsal gerçekliğin doğru ve sağlıklı biçimde biçimlenmesi önünde ciddi bir engel oluşturur. Dahası, farklı siyasal kamplar ve gruplar arası ideolojik bölünmenin doğasında kayıtlı olan gerilimli süreci yöneterek toplumsal parçalanmayı hızlandırır. İnternet trollüğünün yeni medya ortamında dolaşıma sunulan kimi haber ve medya içerikleriyle biçimlendirdiği siyasal kamuoyu üzerinde yarattığı etki ise, kuşkusuz eleştirel düşünme yetisi ve kapasitesinin azlığı ve güdüklüğü ölçüsünde daha da yıkıcı olabilmektedir. Söz konusu troll eylemlerinin özellikle çevrimdışına taşan etkileri, Türkiye'de özerk siyasal bilincin ve “medya okuryazarlığının toplumsal düzeyde gelişkin olmaması” (Binark & Bayraktutan, 2013: 107) nedeniyle de çok fazla yıkıcı sonuçlar ortaya koyabilmektedir. Özellikle Gezi Parkı Protestoları esnasında çevrimiçi mecrada dolaşıma sunulan pek çok yanıltıcı içerik, çok sayıda dezenformasyon örneğiyle birleşerek, Türkiye'de siyasal hükümetin elinde protestocuları suçlamanın meşru kanıtlarına dönüşebilmiştir.

Sonuç

Sonuç olarak, yeni medya biçimleri ve etkileşimli ortamların sunduğu olanaklar sayesinde sıradan insanların haberin üretim sürecine daha fazla katılmaları ve içerik üzerinde kontrol sahibi olmaları gerçeği belirginlik kazandıkça, mesleki gazetecilik formasyonunun gözden düşüşü gitgide hızlanmakta ve dahası, gazeteciliğin profesyonel statü talep etmeyen bir uğraş haline geldiği iddiası sıklıkla telaffuz edilmeye

başlanmaktadır. Dijital iletişim teknolojilerinin (internet, mobil/akıllı telefonlar, dijital kamera/fotoğraf makinesi, dijital montaj teknikleri, vb.) geleneksel gazetecilik uygulamalarına dâhil oluşu, bir yandan gazetecinin teknik beceri ve donanımlarını geliştirerek gazeteci kimliğinin “çoklu-hünerlileştirilmesi”ni zorunlu kılarken; öte yandan, bu sürece, gelişen yeni iletişim teknolojilerine hükmettikleri ölçüde hiçbir resmi gazetecilik eğitimi veya formasyonuna sahip olmadıkları halde gazetecilik yapabilecek yeteneklere sahip sıradan insanların gayrı resmi yoldan mesleğe giriş hakkı kazanmaları nedeniyle profesyonel gazeteci kimliğinin itibar kaybedişini anlatmakta kullanılan “hünersizleştirme” (de-skilling) olgusu eşlik etmektedir. Bir yandan, haberin gerçeklik olarak deneyimlenmesindeki eş-anlı (canlı/live) bilgi aktarım süreci “prematüre haber” gibi sakıncalı bir eğilimin belirişine yol açarken, öte yandan bu gelişmenin kaçınılmaz bir sonucu olarak, haberde doğruluk ilkesi hızlı enformasyon aktarım sürecine kurban edilmektedir. Bir yandan gelişen olayların ve olgusal gerçekliğin anbean kaydını tutmak kolaylaşırken; öte yandan, gerçekliği çarpıtarak manipüle etme ve doğrulanmamış enformasyonun dolaşım ve yayılım alanı fütursuzca genişlemektedir. Bir yandan “beklenti ufku”na göre haber üretim eğilimi gerçekliğin deneyimlenmesini ve hatırlanıp aktarılabilmesini güçleştirirken; öte yandan, enformasyonun doğruluğunun teyidi için belli bir zamansal süreyi gereksinen haber denetim zorunluluğu da gitgide güçleşmektedir, vs. Kısaca, tüm bu sıralanan gelişmelerin, teknolojiyle güçlendirilmiş dijital gazetecilik uygulamalarının kör noktalarını oluşturduğu söylenebilir. Dolayısıyla, yeni medya çağında geçerli kılınacak gazetecilik eğitiminin ne olacağına karar verirken, yeni iletişim teknolojilerinin sunduğu olanakları büsbütün dışlamaksızın, yaratıcı gazetecilik pratiği ve güdülerini, geleneksel gazeteci refleksi ve yeteneklerini, habercilik etiği ve evrensel habercilik değer ve ilkelerini de ciddiyetle dikkate almak gerekmektedir.

Kaynakça

Bauman, Z, ve David L., (2013). *Akışkan Gözetim*, Çev. Elçin Y., İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Binark, M., (2007). “Yeni Medya Çalışmalarında Yeni Sorunlar ve Yöntem Sorunu”, Mutlu, B., (der.) *Yeni Medya Çalışmaları* içinde, Ankara: Dipnot Yayınları, 21-44.

- Binark, M. ve Günseli B., (2013). *Ayin Karanlık Yüzü: Yeni Medya ve Etik*, İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.
- Büyüksaraç, B., (2014). "Prosumer Kadınlar ve Kendin Yap (Diy) Bloglarında Üretim ve Tüketim Pratikleri", İdil S., (ed.) *Yeni Medya Çalışmaları* içinde, İstanbul: Literatürk Yayınları, 51-98.
- Farely, E., (2015). *Mutluluğun Sakıncaları*, Çev. Erdem G., İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hepp, A., (2015). *Medyatikleşen Kültürler*, Çev. Çiğdem B.-Elif P.D., Ankara: Dipnot Yayınları.
- Kara, H., (2005). "Bilgisayar/İnternet Teknolojisi ve Değişen Gazetecilik", Sevda A., (der.) *Yeni İletişim Teknolojileri ve Medya* içinde, İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları, 97-139.
- Karaduman, M., (2005). "İnternet ve Gazetecilik", Sevda A., (der.) *Yeni İletişim Teknolojileri ve Medya* içinde, İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları, 141-153.
- Moressi, E., (2003). *Haber Etiği*, Çev. Fırat G., Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Pavlik, J.V., (2013). *Yeni Medya ve Gazetecilik*, Çev. Berrin K.-Müge D., İstanbul: Phoenix Yayınları.
- Peker, A., (2016). "Troller, Botlar, Astroturf: Sosyal Medyanın Anti-Sosyal Yüzüyle Baş Etme Rehberi", *Birikim*, Şubat 2016, 322, 22-26.
- Toruk, İ., (2008). *Gutenberg'den Dijital Çağa Gazetecilik*, İstanbul: Literatürk Yayınları.
- Törenli, N., (2005). *Yeni Medya Yeni İletişim Ortamı*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Tuncel, S. H., Kara, H., (2005). "Yeni İletişim Teknolojilerinde Yöndeşme ve Yerel Medya", Sevda A., (der.) *Yeni İletişim Teknolojileri ve Medya* içinde, İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları, 91-96.
- Total, N., (2014). *Küresel İletişim*, İstanbul: Ekslibris Yayıncılık.
- Uzun, R., (2007). *İletişim Etiği*, Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.
- Zizek, S., (2002). *Kırılğan Temas*, Çev. Tuncay B., İstanbul: Metis Yayınları.

GELENEKSEL GAZETENİN QR KOD İLE HİBRİT BİR İLETİŞİM ARACINA DÖNÜŞÜMÜ

Prof. Dr. Celalettin AKTAŞ*

Özet

Enformasyon ve iletişim teknolojilerinde meydana gelişmeler, toplumsal hayatı derinden etkilediği gibi insanların ulusal ve uluslararası arenada gerçekleşen olaylar hakkında enformasyona erişim yollarında da gözlemlenebilir farklılıklar meydana getirdi. Çağımızın en önemli iletişim aracı olan İnternet'in küresel ölçekte hızlı bir şekilde yaygınlaşması geleneksel medyanın toplumlar içerisindeki konumunu derinden sarstı. Özellikle geleneksel gazete, enformasyon ve iletişim teknolojilerinde yaşanan bu denli hızlı gelişmelerden en çok etkilenen bir medya türü oldu. Gazetelerin tirajları günden güne düşmeye, gazeteciler işlerini kaybetmeye ve gazeteler yeni enformasyon ve iletişim araçları ile rekabet edemeyerek birer birer kapanmaya başladı. Gazeteler bu durum karşısında, toplum içerisinde sahip oldukları konumlarını koruyabilmek ve yeni enformasyon ve iletişim araçları özelinde İnternet karşısında varlıklarını sürdürebilmek için yeni arayışlar içerisine girdiler. Bu çerçevede dünyanın çeşitli yerlerinde geleneksel gazeteler, QR kodu gazete sayfalarında bulunan haberler ile ilişkilendirerek okurlarına yepyeni bir gazete yepyeni bir gazete okuma deneyimi sunmaya başladı. Böylece gazete okurları, hem dijital hem de analog iletişim teknolojilerinin beraberce kullanılabilirdiği yeni bir iletişim aracını kullanabilme fırsatını elde etmiş oldu. Türkiye'de ise geleneksel gazetelerde QR kod kullanımı, gazete sayfalarında bulunan reklamlar ile sınırlı kaldı ve yaygınlık kazanamadı. Bu çalışmanın amacı, geleneksel gazetelerde QR kod kullanımının hem okurlar hem de gazetecilik pratikleri bakımından irdelenmesi ve konunun öneminin iletişim bilimcilerin dikkatine sunulmasıdır.

Anahtar Kelimeler: QR kod, hibrit gazete, geleneksel gazeteler, akıllı telefon

TRANSFORMATION OF TRADITIONAL NEWSPAPERS INTO A HYBRID COMMUNICATION MEDIA THROUGH QR CODES

Abstract

Developments in information and communication technologies affected community life drastically and created significant differences in the way of accessing information about news reports. The global

* İstanbul Ticaret Üniversitesi İletişim Fakültesi Medya ve İletişim Sistemleri Bölümü, caktas@ticaret.edu.tr

widespread of Internet; the most important communication tool in our age, undermined the position of traditional media in communities. The traditional print newspaper in particular is one of the most significant components of the mass media that has been most affected by the developments in information and communication technologies. The inability of traditional print newspapers to compete with the new information and communication media has led to a significant decline in the circulation of newspapers. The decrease in the circulation, in turn, leads to a drop in revenue from advertising. Therefore, many established traditional print newspapers have been forced to cease publication. The traditional newspapers have started to seek new alternatives in order to protect their positions within the society and to continue their existence in line with information and communication tools particularly Internet. Within this framework, daily newspapers in all over the world have started to offer a brand new newspaper and a versatile reading experience to its readers through QR Codes. Thus, newspaper readers have an opportunity to use a new communication tool in which analog and digital communication technologies can be used together. In Turkey, the usage of QR Codes in traditional newspapers has been limited with in the advertisements of newspapers and has not been widespread in other areas. The scope of this study is to discuss the usage of QR Codes both from the point of newspaper readers and newspaper publisher practices and to highlight the importance of this subject to the attention of media and communication scholars.

Keywords: QR Code, traditional newspapers, hybrid communication media, smart phones

Giriş

Enformasyon ve iletişim teknolojilerinde meydana gelişmeler, toplumsal hayatı derinden etkilediği gibi insanların ulusal ve uluslararası arenada gerçekleşen olaylar hakkında enformasyona erişim yollarında da gözlemlenebilir farklılıklar meydana getirdi. Çağımızın en önemli iletişim aracı olan İnternet'in küresel ölçekte hızlı bir şekilde yaygınlaşması geleneksel medyanın toplumlar içerisindeki konumunu derinden sarstı. İnternet geleneksel medya olarak kabul edilen birbirlerinden kesin çizgiler ile ayrılan televizyon, radyo ve gazetenin iç içe geçmesini sağlayarak telekomünikasyon sistemleri ile bütünleştirdi. Böylece tek bir iletim kanalı üzerinden, İnternet üzerinden istenirse beraber istenirse ayrı ayrı ses, video, animasyon, metin ve görüntü gibi her türlü medya içeriği aktarılabilir bir hale geldi. Oysa geleneksel medya ses, görüntü, video ve metin gibi iletişim içeriklerini farklı iletim altyapılarını kullanarak birbirinden bağımsız bir şekilde aktarabilme yeteneğine sahipti (Blackman, 1988: 174). Radyoyu, gazeteyi, televizyonu ve aklımıza gelen diğer medya türlerinin hepsini tek bir medya olarak paketleyen ve bir araya getirme yeteneğine sahip bir medya (Atabek, 2005: 74) olan İnternet, toplumlar içerisinde hızlı bir şekilde yaygınlaştı, kabul gördü. İnternet, tarihin

en hızlı yayılma gösteren iletişim aracı oldu (Slevin, 2000: 2). Amerika Birleşik Devletleri'nde radyonun altmış milyon insana ulaşması otuz yıl alırken, televizyonun bu yayılma seviyesine ulaşması on beş yıl aldı. İnternet ise dünya çapında bilgisayar ağının gelişmesini izleyen üç yıl içerisinde bunu başardı (Castells, 2000: 382).

Özellikle geleneksel gazete, enformasyon ve iletişim teknolojilerinde yaşanan bu denli hızlı gelişmelerden en çok etkilenen bir medya türü oldu. Gazete tirajlarının günden güne düşmesi, gazetelerin başlıca gelir kaynağı olan reklam gelirlerinde azalmalara sebep oldu. Geçmiş çok eskilere dayanan toplumların saygınlığını kazanmış köklü gazeteleri yeni enformasyon ve iletişim araçları ile rekabet edemeyerek birer birer kapanmaya ve dolayısıyla da gazeteciler işlerini kaybetmeye başladı. Yüz kırk altı yıllık geçmişi bulunan *The Seattle Post-Intelligencer* 17 Aralık 2009 tarihinde son kez yayımlandıktan sonra tamamen çevrimiçi ortamda yayına geçti; yüz yaşındaki Colorado'nun en eski gazetesi olan *Rocky Mountain News* 2009 yılında yayın hayatından çekildi; yüz yıllık *Christian Science Monitor* 2009 yılında ilk uluslararası çevrimiçi gazete oldu (Keskin ve Kaytazaoğlu, 2010: 32). Avustralya'nın en eski haber dergisi *The Bulletin* tirajının düşmesi nedeniyle yüz yirmi sekiz yıl sonra kapandı ("Avustralya", 2008). Hatta yaşanan bu gelişmeler neticesinde, geleneksel gazetelerin yakın bir gelecekte İnternet teknolojisinin getirdiği yenilikler karşısında tamamen yok olacağına dair bir takım öngörüler yapıldı. Birleşmiş Milletlere bağlı Dünya Entelektüel Mülkiyet Örgütü Genel Direktörü Francis Gurry ("Kâğıt Gazeteler", 2011), kâğıt gazetelerin 2040 yılına kadar ortadan tamamen kalkacağını ve yerini dijital gazetelerin alacağını belirtti. Gelecek Bilimci Ross Dawson ("Kâğıt Gazeteler İçin", 2010) ise Türkiye'de kâğıt gazete neslinin 2036 yılında tükeneceğini ve 2040 yılına gelindiği zaman elli bir ülkede artık hiç gazete yayımlanmayacağını ileri sürdü.

Ortaya çıkan bu durum geleneksel medyanın özellikle gazetelerin bir dönüşüm içerisine girmesini zorunlu bir hale getirdi. Geleneksel gazeteler, toplum içerisinde sahip oldukları saygın konumlarını koruyabilmek ve yeni enformasyon ve iletişim araçları karşısında varlıklarını sürdürebilmek için arayış içerisine girdiler. İnternet'in ilk yıllarında 1990'larda geleneksel gazeteler, okuyucunun eline ulaşan nüshalarının bire bir kopyasını çevrimiçi ortama taşıdılar. Çok sayıda haber sitesinde yer alan haberler, birebir gazetelerinde basıldığı gibi yayınlandı (Kenny vd., 2000). Bir elin parmaklarını geçmeyecek sayıda haber sitesi, özellikle yeni bir iletişim aracı olarak Web için tasarlanan

orijinal haber içeriğine yer verdi (Pavlik, 1997: 30-36). 1990'lı yıllarda Türkiye'de de haber siteleri (Soytürk, 2008: 77), basılı gazete yayınlayan kuruluşlara ait olan ve basılı gazetelerinin çevrimiçi ortamdaki kopyası olarak tanımlanabilecek sitelerden oluşuyordu. Zaman içerisinde ise geleneksel gazeteler, İnternet'in sahip olduğu teknolojik özellikleri de kullanarak çevrimiçi ortamda yayınladıkları gazetelerin içeriklerini, bu teknolojinin gereklerine uygun bir hale getirerek İnternet kullanıcılarına sunmaya başladılar. Öte yandan geleneksel gazeteler bütün çabalarına rağmen düşen tirajlarının önüne bir türlü geçemediler. İnternet kullanımının toplumun geneline yayılması, İnternet'e bağlanan çeşitli türdeki mobil cihazların özellikle akıllı telefon kullanımının yaygınlaşması ve ses iletişiminin veri iletişiminin bir uygulaması haline gelmesi, toplumların medya tüketim alışkanlıklarının bir ortamdan diğer bir ortama, çevrimiçine doğru kaymasına sebep oldu.

Dünyada ve Türkiye'de yeni enformasyon ve iletişim teknolojilerinin medya tüketim alışkanlıkları üzerindeki etkisinin belirlenmesine yönelik yürütülen araştırmalar, medya tüketim alışkanlıklarının çevrimiçi ortama doğru kaydığını göstermektedir. Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) *Yetişkin Eğitimi Araştırması*'na göre ("İnternet", 2013, s. 6), Türkiye'de televizyon, radyo, gazete, dergi ve afiş gibi kitle iletişim araçlarını enformasyona erişimde kullananların oranı 2007 yılında %9,2 iken 2012 yılına gelindiğinde bu oran %5,8'e düşmüştür. Yine aynı dönem içerisinde enformasyona erişmek için kaynak olarak geleneksel kitaplara başvuranların oranı %6,3'ten 2012 yılına gelindiğinde %5,7'ye gerilemiştir. Enformasyona erişmek için İnternet'e başvuranların oranı ise 2007 yılında %38,1'den 2012 yılına gelindiğinde %54,7'ye yükselmiştir ("Yetişkin", 2013). *The Pew Research Center for the People & the Press (PEW)* tarafından Amerika Birleşik Devletleri'nde gerçekleştirilen bir çalışma, daha az sayıda Amerikalının haber edinmek amacıyla basılı gazeteyi okuduğunu daha çok sayıda Amerikalının ise İnternet'e başvurduğunu ortaya koymaktadır. PEW'in 2012 yılında yayınladığı *Haber Medyası Tüketim Araştırması* raporu, 2002 yılında basılı gazete okuyanların oranının %41'e, 2006 yılında %38'e ve 2012 yılına gelindiğinde ise %23'e düştüğünü göstermektedir. Rapor Amerikalıların %55'inin haber edinmek amacıyla televizyonu ve %33'ününün ise İnternet'i tercih ettiğini göstermektedir ("In Changing News", 2012). Öyle görülüyor ki geleneksel gazete okurlarının yerini İnternet kullanıcıları almaktadır. İnternet kullanıcıları, dünyada olup bitenlerden haberdar olmak için çevrimiçi ortamda bulunan çeşitli iletişim platformlarından ve gazetelerin çevrimiçi sayfalarından yararlanmaktadır.

Gelinen bu noktada geleneksel gazeteler öncelikle medya endüstrisi içerisinde varlıklarını koruyabilmek, ardından tirajlarını arttırabilmek amacıyla; medya tüketim alışkanlıkları çevrimiçi ortama doğru kayan bireylere yepyeni bir gazete deneyimi sunmak için arayış içerisine girmişlerdir. Bu çerçevede dünyanın çeşitli yerlerinde geleneksel gazeteler, QR kodu gazete sayfalarında bulunan haberler ile ilişkilendirerek okurlarına yepyeni bir gazete yepyeni bir gazete okuma deneyimi sunmaya başladı. Böylece gazete okurları, hem dijital hem de analog iletişim teknolojilerinin beraberce kullanılabildiği yeni bir iletişim aracını kullanabilme fırsatını elde etmiş oldu. Türkiye’de ise geleneksel gazetelerde QR kod kullanımı, gazete sayfalarında bulunan reklamlar ile sınırlı kaldı ve yaygınlık kazanamadı. Bu çalışmanın amacı, geleneksel gazetelerde QR kod kullanımının hem okurlar hem de gazetecilik pratikleri bakımından irdelenmesi ve konunun öneminin iletişim bilimcilerin dikkatine sunulmasıdır.

Bu çalışmanın önemi sadece QR kod ile gazete okurlarına yeni bir gazete türü, hibrit bir gazete sunulmasının irdelenmesinden kaynaklanmamaktadır. Aynı zamanda yeni iletişim teknolojileri ile geleneksel gazetenin haber üretim süreçlerinde meydana gelebilecek değişimlere ışık tutmasından ve haberi meydana getiren unsurların da artık sadece basılı fotoğraf ve yazıdan meydana gelemeyeceğini ortaya çıkarmasından kaynaklanmaktadır. Artık mobil web sayfalarında bulunacak dijital içerikler de gazetelerde basılı unsurların beraberinde dikkatlice düşünülmelidir. QR kod uygulamaları ile gazetecilik çok boyutlu bir hale dönüşmektedir.

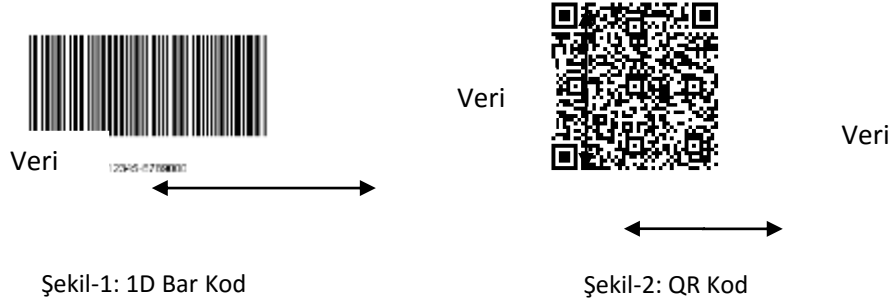
1. QR Kodu Tanımak

QR kod (QR Code-Quick Response Code), klasik anlamda oluşturulan tek boyutlu barkodların (1D Barcode-One Dimensional Barcode) sahip olduğu teknolojik özelliklerin ihtiyaçları karşılayamaması neticesinde ortaya çıkmış bir teknolojidir. Aslında klasik barkodların hızlı okunabilirliği, doğruluğu ve gelişmiş teknik özellikleri, barkod teknolojisinin dünya genelinde kabul görmesini ve yaygın kullanımını sağlamıştır. Zaman içerisinde barkod kullanıcılarının daha fazla miktarda enformasyon depolama yeteneğine sahip olan, daha fazla sayıda yazı karakteri içerebilen ve daha küçük bir alana bastırılabilir barkod talepleri, QR kod teknolojisinin geliştirilmesine neden olmuştur (Denso Wave t.y.a).

1.1. QR Kodun Sahip Olduğu Temel Özellikler

QR kod, tarayıcılar tarafından kolaylıkla okunabilmesi amacıyla Denso Wave tarafından 1994 yılında geliştirilen bir tür iki boyutlu semboldür (ISO/IEC 18004, 2000). ‘QR kod’ tanımlaması Denso Wave Şirketi’nin uluslararası tescilli bir ticari markasıdır. QR kod hem yatay hem de dikey yönde enformasyon taşıyabilme yeteneğine sahip iki boyutlu matris bir barkod olmasına rağmen, tarayıcılar tarafından kolaylıkla yorumlanabilmesi amacıyla bir sembol olarak kullanıma sokulmuştur (Denso Wave t.y.a). QR kod, kodlanmış olan enformasyonun hızlı bir şekilde deşifre edilebilmesini gerçekleştirmek amacıyla tasarlanmış iki boyutlu matris bir barkoddur (Jupiter, 2011: 25). Nitekim tarayıcıların QR kodu deşifre etmesi saniyeler içerisinde gerçekleşmektedir.

QR kodlar yüksek hızda taranabilme özelliklerinin yanı sıra yüksek kapasitede veri depolama özellikleriyle de konvansiyonel barkodlardan ayrılmaktadır. Klasik anlamda oluşturulan bir barkod, 1D barkod (Şekil-1) tek bir yönde enformasyon içerirken, QR kod (Şekil-2) ise hem yatay hem de dikey yönde enformasyon içerebilmektedir. QR kod, 1D barkod ile kıyaslandığında QR kod oldukça yüksek veri taşıma kapasitesine sahiptir. QR kodları, diğer enformasyon depolayabilen barkodlardan farklılaştıran en belirgin özellikleri 360 derece (omni-directional) yüksek hızla okunabilirlikleri ve yüksek kapasitede veri depolayabilme yeteneğine sahip olmalarıdır (Yfantis VD., 2012: 1-5). 1D barkod tipik olarak 20 ile 40 karakter arasında veri depolayabilir (Hampton vd., 2011: 75). QR kodlar ise sayısal veri (sayılar 0-9), alfa nümerik veri (sayılar 0-9; büyük harfler A-Z; diğer dokuz karakter: boşluk (space), \$ % * + - . / :); Kanji (漢字), Kana (仮) ve Hiragana (ひらがな) gibi Japon sembolleri, 8 bit ikili sayıları (binary) ve kontrol kodları gibi her türlü veriyi kodlayabilme yeteneğine sahiptir (ISO/IEC 18004, 2000). QR kodun veri depolama kapasitesi, kullanılan veri türüne bağlı olarak değişkenlik gösterir. QR kod 7.089 karakter sayısal veri, 4.296 alfa nümerik veri, 2.953 karakter (binary 8 bits) ve 1.817 karakter Japon Kanji/Kana sembollerini depolayabilir (Denso Wave t.y.c). Diğer taraftan kodlanmak istenen verinin miktarı, karakter türü ve hata düzeltme seviyesi QR kodun boyutlarını belirler. Temelde depolanacak veri miktarı arttıkça QR kodun okunabilirliğinin sağlanabilmesi için, QR kodun boyutları da büyür. Buna karşılık QR kodun boyutları her bir yöne doğru iki santimetreden daha küçük olmamalıdır. Aksi takdirde QR kodun deşifre edilebilirlik özelliği zarar görecektir (Oasay, 2011: 294-301).

QR kodun diğer önemli bir özelliği ise hata düzeltme özelliğine sahip olmasıdır. QR kodun önemli miktarda bir bölümü kirlilik veya düşük kalite bilgisayar çıktısı gibi sebeplerden ötürü hasar görse hatta bozuk dahi olsa, veri onarılabilir. Onarılacak olan veri miktarı QR kodun sahip olduğu veri miktarının %30'na kadar ulaşabilir (Denso Wave t.y.c). Çalışma ortamına bağlı olarak kullanıcıların seçebileceği dört hata düzeltme seviyesi bulunur. QR kod hata düzeltme seviyesinin yükseltilmesi, hata düzeltme yeteneğini arttırırken diğer taraftan QR kodun sahip olduğu veri miktarını dolayısıyla da QR kodun boyutunu arttırır. Bu sebepten ötürü QR kod hata düzeltme seviyesi seçilirken, çalışma ortamı ve QR kodun boyutu gibi çeşitli faktörler göz önünde bulundurulmalıdır. QR kodların kirlenme ihtimalinin olduğu fabrika gibi ortamlarda 'Q' veya 'H' hata düzeltme seviyeleri seçilebilir. Temiz çalışma ortamlarında yüksek miktarda veri saklanırken 'L' hata düzeltme seviyesi tercih edilebilir. Genel olarak 'M' (%15) hata düzeltme seviyesi en çok tercih edilen QR kod hata düzeltme seviyesidir (Denso Wave t.y.d).

QR kod sahip olduğu uluslararası standartlar ile diğer kodlardan farklılaşmaktadır. QR kodun sahip olduğu uluslararası standartlar, farklı türde cihazlar için QR kod okuyucu yazılımların geliştirilmesinden, QR kodların oluşturulmasına ve cihazlar tarafından deşifre edilmesine kadar birçok alanda kullanıcılarına faydalar sağlamaktadır. QR kod, AIM (Association for Automatic Identification and Mobility), JIS (Japanese Standards Association) ve JAMA (Japan Automobile Manufacturers Association), ISO (International Organization for Standardization), Çin, Kore ve Vietnam Ulusal standartlarına sahiptir. QR kodun teknik özellikleri, QR koda ilişkin sembol boyutunu, enformasyon türünü ve kapasitesini, veri dönüştürme ve hata düzeltme işlevselliğini belirler (Canadi vd., 2010: 138). QR kodun sahip olduğu teknik avantajlar ve standartlaşma derecesi, QR kodu diğer kodlar karşısında avantajlı bir konuma yerleştirmiştir.

2. QR Kodun Kullanılması

QR kod beyaz bir arka planın üzerinde bulunan siyah modüllerin kare bir kalıp içerisinde düzenlenmesinden oluşur. Bu tür matris bir barkod ilk olarak otomobil üretiminde kullanılan parçaları etiketlemek ve takip etmek amacıyla kullanılmışken, günümüzde ise çok farklı endüstri dallarında da kullanılmaktadır. QR kodların günümüzdeki kullanımı, ticari takip sistemlerinden eğlenceye, ürün pazarlanmasından mağaza içi ürün etiketlerinde kullanımına kadar geniş bir alana yayılmıştır. QR kodlar gazete, dergi, afiş, poster gibi bastırılabilir her türlü iletişim aracına ve web sayfaları gibi farklı medyalara yerleştirilebilir (Okazaki vd., 2012: 102).

Optik okuyucuya sahip bir cihaz olmadan insanların el yordamıyla QR kodları deşifre edebilmesi mümkün değildir. Dolayısıyla QR kodların taranabilmesi için dâhili kameraya sahip mobil cihazlara ve bu cihazların sahip olduğu işletim sistemleri üzerinde çalışabilecek QR kod deşifre edici uygulamalara (reader applications) ihtiyaç vardır. Günümüzde kullanımı hızlı bir şekilde yaygınlaşan akıllı telefonlar ve dâhili kameralara sahip tablet bilgisayarlar kolaylıkla QR kodlar ile ilgili işlemleri gerçekleştirebilmektedir. Özellikle akıllı telefon kullanımının yaygınlaşması ile beraber QR kodların bilinirliği ve kullanımı da dünya genelinde hızlı bir şekilde artmaktadır. Temelde QR kod uygulamalarının çoğunluğu akıllı telefon kullanıcılarını hedeflerken (Shin vd., 2012: 1417-1426), günümüzde dâhili kameralara sahip olan tablet bilgisayarlar da QR kod uygulamaları için kullanılabilirler.

QR kodların deşifre edilebilmesi için dâhili bir kamera ile donatılmış ve QR kod deşifre edici uygulama yüklenmiş olan akıllı bir telefon, QR koda doğru yönlendirilir. Akıllı telefonun kamerası vasıtasıyla tarama işlemi veya fotoğraf çekme işlemi gerçekleştirildikten sonra, cihaza yüklenmiş olan uygulama kodu deşifre ederek içeriğin kullanıcının cihazının ekranında görüntülenmesini sağlar. Kullanılan verinin türüne ve uygulamanın özelliğine bağlı olarak, kod açımı işleminden sonra çok sayıda işlem gerçekleştirilebilir. Telefon numarası otomatik olarak çevrilebilir, cihazlara elektronik kartvizit (vCard) eklenebilir, kısa mesaj (SMS) gönderilebilir, şifre çözümü yapılmış olan URL ile eşleşen web sayfası cep telefonlarının tarayıcılarında görüntülenebilir veya bir uygulama çalıştırılabilir (Rouillard, 2008: 51).

2.1. Gazetelerde QR Kod Kullanımı

Gazetelerde QR kod kullanımı ile beraber gazete sayfaları ile mobil web sayfaları arasında bir köprü kurulur. Dolayısıyla QR kod, kullanıcılarına sahip olduğu etkileşim özelliğini kullanabilme imkânı sunar. Böylece gazete okurları, gazetelerde yer alan içeriğe ilişkin daha detaylı enformasyona ulaşabilmek için çevrimiçi ortamda yer alan mobil web sayfalarına dolaysız anında erişim imkânını elde eder. Gazete okurları, geleneksel gazete sayfalarına yerleştirilmiş olan QR kodları, akıllı telefonları ile tarayarak yayımlanan bir habere ilişkin en son gelişmelere, haberin arka planına, bir olayın, bir davanın geçmişine süratle ulaşabilir; köşe yazarları ile iletişim içerisine girebilir ya da herhangi bir reklam veya ticari bir kampanya ile ilgili detaylara çevrimiçi ortamda anında, istediği zamanda ve istediği yerde, ikinci bir işleme gerek kalmaksızın erişebilir. Böylece gazete okuru, geleneksel gazetesinden kopmadan da QR kodlar vasıtasıyla istediği yerde ve zamanda, kontrol tamamen kendisine ait olmak üzere istediği içeriğe ilişkin mobil web sayfalarına bağlanabilir. Kullanıcılar QR kodu tarayarak bir reklamı mobil cihazlarında başlatabilir, kendilerine sunulan özel hizmetlerden istifade edebilmek için birtakım eylemleri gerçekleştirebilir. QR kodlar akıllı telefonlarda kişiye özel, hızlı ve kolay erişilebilir içerik sunar (Shin vd., 2012: 1417-1426).

Gazetelerde QR kod kullanımı ile beraber artık geleneksel gazete hibrit bir iletişim aracına dönüşmüştür. Öte yandan çevrimiçi ortamda yayınlanan gazetelerde ise İnternet kullanıcısı herhangi bir haber ile ilgili detaylı enformasyona ulaşmak istediği zaman, kullanıcı o habere ilişkin detayların bulunduğu web sayfasını açmak zorundadır. Diğer bir deyişle İnternet kullanıcısı, aradığı şeyi önce bulmalı ondan sonra da o sayfanın açılması için komut vermelidir. İnternet kullanıcısının gerçekleştirmesi gereken işlem birkaç aşamadan oluşabilir. Kullanıcı ilgili enformasyona dolaylı olarak ulaşmak zorunda kalabilir. Kullanıcı, İnternet ortamının bir enformasyon çöplüğü olmasından ötürü, çoğu zaman aradığı enformasyona uzun uğraşlar neticesinde erişebilmekte hatta aradığı enformasyona kısa bir zaman dilimi içerisinde erişemediğinden dolayı arama işleminden vazgeçmektedir. Ayrıca arama motorlarının gerçekleştirilen arama ile ilgili ve ilgisiz çok sayıda web sayfasını kullanıcının önüne getirmesi ve web sayfalarının da karmaşık yapıları nedeniyle aranan enformasyona erişim daha da zorlaşmaktadır. QR kod kullanımıyla beraber, bütün bu potansiyel problemlerin ortaya çıkmasının önüne geçilebilir.

QR kodların gazetelerde kullanılmasının, gazete okuyucularına getirdiği diğer önemli bir kazanım ise gazete okuyucularının akıllı telefonlarını kullanmak suretiyle zamana ve mekâna bağlı kalmaksızın, gazetelerinden de vazgeçmeden ilgili içeriğe çevrimiçi ortamda süratle dolaysız olarak ulaşmasıdır. Diğer taraftan kişisel bilgisayarını kullanarak çevrimiçi ortamda yayınlanan gazetelerden veya İnternet ortamında yayın yapan çeşitli platformlardan haberleri okumak isteyen bir İnternet kullanıcısı, bilgisayarına ve bilgisayarının bulunduğu mekâna bağlı kalmak zorundadır. Dolayısıyla akıllı telefon kullanıcısı bir gazete okuru, gazetesini ile bütünleşmiş olan QR kod ile etkileşim içerisine girerek zaman ve mekân sınırlamaları olmaksızın hem gazetesinin hem de çevrimiçi ortamın keyfini sürebilir. Akıllı telefon ve mobil İnternet kullanımının dünya genelinde hızla yaygınlaşması ve akıllı telefonların gazete sayfalarına yerleştirilen QR kodları okuyabilmeleri, geleneksel gazetelerin kaderini değiştirebilir. Gazetelerin eski zamanlardaki saygın konumunu yeniden elde etmelerine neden olabilir. Google'ın İcra Heyeti Başkanı Eric Schmidt (Neate, 2010), akıllı telefon satışlarının yakın bir zamanda kişisel bilgisayar satışlarının önüne geçeceğini ve yarıdan daha fazla yeni İnternet bağlantısının da mobil telefonlar üzerinden gerçekleştirileceğini tahmin etmektedir. Schmidt, telefonların daha kişisel ve tatmin edici olduğunu, telefonların artık sadece telefon olmadığını ve benliğimizi değiştirdiğini söylemektedir.

Gazetelerde QR kod kullanımı, gazetelerin en önemli gelir kalemi olan reklam gelirlerinin artmasını sağlayabilir. İnternet kullanımının yaygınlaşması ile beraber reklam pazar payının dikkate değer bir bölümü, geleneksel medyadan İnternet ortamına doğru kaymıştır. Akıllı telefon ve mobil İnternet kullanımının hızla yaygınlaşmasıyla reklam harcamalarının büyük bir bölümünün mobil telefonlara doğru kayacağı öngörülmektedir. Hatta mobil İnternet kullanımındaki hızlı büyüme, reklam piyasasında 'mobil reklam' adı altında yeni ve hızla büyüyen bir alanın oluşmasını sağlamıştır. Google'ın İcra Heyeti Başkanı Eric Schmidt de (Neate, 2010) "mobil reklamcılık eninde sonunda kişisel bilgisayarlarda gerçekleşen reklamcılıktan daha iyi olmalıdır. Bir mobil cihaz ile beraber biz, sizin nerede olduğunuzu biliyoruz dolayısıyla sizlere daha fazla yerel fırsatlar sunabiliriz" diyerek mobil reklamcılığın önemine işaret etmektedir.

Gazete sayfalarında yer alan reklamlar, gazete sayfalarındaki alansal sınırlılıklar ve ekonomik gerekçelerden ötürü kısıtlı alanlarda yayımlanmak zorundadır. Bir gazetede, hiçbir zaman okuyucuların ilgilendiği tüm haberlerin basılabileceği bir alan yoktur

(Carlson, 2005: 68-71). Diğer taraftan QR kodlar ile birlikte gazete sayfalarında yer alan reklamlar ile ilgili ek enformasyon almak isteyen bir gazete okuru, akıllı telefonuyla QR kodu tarayarak konuyla ilgili bir mobil web sayfasına yönlendirilebilir. Böylece gazete sayfalarında verilen reklamlara ek olarak hedef kitle, çevrimiçi sayfalarda da reklamın etkisi altına alınabilir. Böylece reklam veren kurumlar ve tüzel kişiler daha az maliyetle daha geniş kapsamlı bir kampanyayı, farklı iletişim araçlarını da kullanarak yürütebilir. Diğer taraftan QR kodların izlerinin sürülebilmesi mümkündür. Reklamcılar kesin olarak kullanıcı cevabının hangi gazeteden geldiğinin izini sürebilir (OMA, 2008: 9). Böylece elde edilen enformasyon, reklamcılara medya planlaması aşamasında yardımcı olabilir. Ayrıca QR kod uygulamalarını kullanan kişiler hakkında veri toplanabilir. Bu kişiler akıllı telefonlar kullandıkları için coğrafi konum belirleme (GPS) yöntemleri ile buldukları yer tespit edilerek, o kişilere yönelik yerel mobil reklam kampanyaları yürütülebilir. Mobil telefonların kişisel kullanıma uygun bir araç olması nedeniyle, reklamların etkilerinin ve tüketici davranışlarının izlenebilmesi ve analiz edilebilmesi mümkündür (Meng ve Yang, 2008).

Gazete okurları, QR kodlar vasıtasıyla gazetesinden farklı bir deneyim ve içeriklerin sunulduğu mobil web sayfalarına gazetesini üzerinden akıllı telefonları ile erişim sağlayabilmektedir. Artık geleneksel gazete hibrit bir iletişim aracına dönüşerek adeta canlanmıştır. Gazetecilik çok boyutlu bir hale gelmiştir. Geleneksel gazete okuru, QR kodlar yerleştirilmiş gazeteleri okurken kâğıttan öte dijital teknolojileri üzerinde taşıyan gazete sayfalarına dokunmaktadır. Gazete okuru, QR kod uygulaması ile gazetesini seyredebilir, dinleyebilir ve paylaşabilir. Okur QR kodu deşifre ettikten sonra, kâğıttakinden farklı deneyim ve içeriklerin sunulduğu mobil web sayfalarına bağlanabilir. Burada okur fotoğraf ve grafiklere bakabilir, video ve TV yayınlarını izleyebilir, haberleri dinleyebilir ve hatta haberi yazan muhabirle ve diğer gazete okurları ile iletişim içerisine girebilir ve içerikleri sosyal medya vasıtasıyla paylaşabilir.

Okurun gazetesini üzerinden mobil web sayfaları üzerine yönlendirildiğinde karşılaştığı yeni ve kâğıttakinden farklı içeriğin gazeteciler, muhabirler ve editörler tarafından üretiliyor olması, geleneksel gazetelerin haber organizasyon yapılarında ve haber üretim süreçlerinde gerçekleşen dönüşüme işaret etmektedir. Artık geleneksel gazetelerde görev yapan gazeteciler sadece geleneksel bir gazete çıkarmadıkları için QR kod uygulaması ile mobil web sayfalarına erişim sağlayan okurları için de kâğıttakinden farklı içerik

düşünmek ve üretmek zorundadır. Bu da basılı gazete ortamında görev yapan tüm çalışanların dijital bir zihniyete de sahip olması gerektiği ve gazetenin bir dönüşüm süreci girmesi anlamına gelmektedir.

QR kodların izlerinin sürülebilmesinin mümkün olması geleneksel gazetelerin QR kod uygulaması ile okurların gazete okuma alışkanlıklarını belirleme konusunda anlık veriler elde etmesini mümkün kılmaktadır. Haberlere iliştilmiş QR kodlar gazete okurları tarafından deşifre edildikçe, hangi haberin ve bu habere ilişkin mobil web sayfalarında bulunan seçeneklerden hangisinin okur tarafından tercih edildiği anlık olarak izlenebilmektedir. Böylece gazetede QR kod iliştilmiş olan hangi haberin en popüler olduğu, gazete okurunun ilgisini ve beğenisini çektiğine dair istatistiki veri elde edilebilmektedir.

Tartışma ve Sonuç

Geleneksel gazeteler QR kodları gazete sayfalarına yerleştirerek okurlarına, dijital ve analog iletişim teknolojilerinin beraberce kullanıldığı hibrit bir gazete ile yeni bir okuma deneyimi sunmaktadırlar. Ayrıca QR kod uygulaması, muhabirleri, editörleri, tasarımcıları diğer bir deyişle bütün geleneksel gazete çalışanlarını dijital bir dönüşüm sürecinin aktörleri haline getirmektedir. Bu tür bir gazetecilik anlayışının geleneksel gazete organizasyon yapılarını dönüştürebilme potansiyeli vardır. Dolayısıyla bu tür bir gazetecilik anlayışının haber üretim süreçleri, gazetecilik uygulamaları ve gazetenin organizasyon yapıları üzerindeki etkisi araştırılmalıdır.

Gazetenin yapısı itibarı ile okuruna sunmasının mümkün olmadığı, gazete okurunun hem diğer okurlar ile hem de muhabirlerle etkileşimi, habere ilişkin video, röportaj, ses ve arşivlere kendi seçimleri ile erişim imkânını QR kodlar vasıtasıyla elde etmektedir. Böylece gazete okuru, gazetesini üzerinden akıllı telefonunu kullanarak mobil web sayfalarında bir arama işlemi gerçekleştirmeden doğrudan habere ilişkin çok seçenekli zenginleştirilmiş içeriklere QR kod uygulaması ile erişebilmektedir. Böylece çevrimiçi ve çevrimiçi olmayan medya arasında bir köprü kurulmaktadır. Gazete okuru İnternet'te bulunan enformasyon bolluğu içerisinde kaybolmadan gazetede yayımlanan habere ilişkin zenginleştirilmiş içeriklere doğrudan erişim sağlayabilmektedir. Ayrıca gazete okuru, geleneksel gazetesinden vazgeçmeden günlük hayatın akışı içerisinde hem

geleneksel gazetesini okuyabilmekte hem de çevrimiçi ortamda gazetesinde yayınlanan habere ilişkin en güncel içeriklere ulaşabilme fırsatını elde etmektedir. Bu gazeteler açısından, gazetecilik açısından ve okurlar açısından bir yeniliktir.

Geleneksel gazeteler QR kod uygulamalarıyla, çevrimiçi ortamda yayın yapan gazeteler karşısında bir rekabet üstünlüğü elde etmektedirler. Burada üzerinde durulması gereken en önemli husus, geleneksel gazetelerin hem basılı gazetesinde yayınladığı haberlerin hem de QR kod uygulaması ile mobil web sayfalarında sunduğu içeriğin kaliteli olması gerekliliğidir. Hem çevrimiçi ortamda hem de çevrimdışı ortamda kaliteli bir içerik sunulmaması, geleneksel gazetelerin her iki ortamda da başarısız sonuçlar almasına sebep olabilecektir.

QR kod uygulamasının teknolojik olarak gazete okurları tarafından kabul edilmesi, içeriğin kaliteli olmasının yanı sıra okurun bu teknoloji ile yaşayacağı deneyim ile de çok yakından ilgilidir. Burada iki husus ön plana çıkmaktadır. Bunlardan birincisi, QR kodu deşifre edecek uygulamanın kullanıcı dostu olması gerekliliğidir. İkincisi de deşifre işleminden sonra habere ilişkin mobil web sayfalarına erişim sağlanması gerekliliğidir. Gazete okurunun deşifre işleminden sonra haber ile hiç ilgisi olmayan mobil web sayfalarına bağlanması veya bağların kırık olması, kendisinde QR kod uygulamalarına karşı bir hayal kırıklığı yaratabilir. Yaşanabilecek bu tür durumlar gazete okurunun, ikinci bir defa daha QR kod uygulamasını denemek istememesine ve çevresinde bulunan diğer gazete okurlarında da QR kod uygulamasının bir işe yaramadığına dair bir algı oluşturmasına sebep olabilir. Bu çerçevede kullanıcı deneyimleri ve QR kod uygulamalarına karşı algı araştırmalarının yapılması bu teknolojinin yaygınlaştırılması açısından önemlidir.

QR kod uygulaması ile gazete okurlarına ilişkin istatistiksel verinin toplanabilmesinin mümkün olması, gazetelerin okur beklentilerini anlık olarak izleyebilmesinin önünü açmıştır. Dolayısıyla geleneksel gazeteler, stratejik olarak geleneksel gazete okurunun değişen medya tüketim alışkanlıklarına hızlı reaksiyon gösterebilme potansiyeline sahiptir. Ayrıca elde edilen istatistiksel veri, reklam verenlerin medya planlama tercihlerinde önemli bir rol oynayabilir. QR kod uygulaması ile benzersiz reklam modelleri geliştirebilir. Analog gazete sayfalarından, niş bir kitleye ulaşmayı planlayan inovatif markalar için QR kod uygulamaları yepyeni fırsatlar sunabilir. Dijital ve analog

iletişim araçları beraberce kullanılarak karma reklam kampanyaları yürütülebilir. QR kod uygulamaları gazetelerin reklam gelirlerinin artmasına sebep olabilir.

Kaynakça

Atabek, Ü., (2005). “İletişim Teknolojileri ve Yerel Medya İçin Olanaklar”. Sevda Alankuş (Der.), *Yeni İletişim Teknolojileri ve Medya*, İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları, 61-90.

“Avustralya’nın En Eski Haber Dergisi Kapandı”. (2008, Ocak 24). *Milliyet*. <http://www.milliyet.com.tr/2008/01/24/son/sondun21.asp>., 5. 07. 2012.

Blackman, R. C., (1998). “Convergence Between Telecommunications and Other Media”, *Telecommunications Policy*, 22 (3), 163-170.

Canadi, M., Hopken, W. & Fuchs, M., (2010). “Application of QR Codes in Online Travel Distribution, Information and Communication Technologies in Tourism”. *Paper Presented International Conference*, 10-12 February, Lugano, Switzerland: Springer Vienna, 137-148.

Carlson, D., (2005). The News Media’s 30-Year Hibernation”. *Nieman Reports*, 59 (3), 68-71.

Castells, M. (2000). *The Rise of Network Society* (2nd edition). UK: Blackwell Publishers.

Denso Wave Inc (t.y.a) “About 2D Code”, <http://www.qrcode.com/en/aboutqr.html>., 27.02. 2013.

Denso Wave Inc (t.y.c) “QR Code Features”, <http://www.qrcode.com/en/qrfeature.html>., 27.02.2013.

Denso Wave Inc (t.y.d) “QR Code Introduction”, <http://www.qrcode.com/en/qrfeature.html>., 27.02.2013.

Hampton, D., Peach, A. & Rawlins, B., (2011). “Reaching Mobile Users with QR Code” *Kentucky Libraries*, 75(2), 6-10.

In Changing News Landscape, Even Television is Vulnerable. (2012, 27 Eylül). “The Pew Research Center for the People & the Press”. <http://www.people-press.org/2012/09/27/in-changing-news-landscape-even-television-is-vulnerable/>., 10.01.2016.

ISO/IEC 18004: 2000 (2000). *Information Technology–Automatic Identification and Data Capture Techniques–Bar Code Symbology–QR Code*. Switzerland: ISO.

“İnternet Eşi Dostu Geçti”, (2013, 4 Ağustos). *Habertürk*, p. 6.

Jupiter, (2011). *QR Code: Present and Future*. Philadelphia: Jupiter Research Publications.

“Kâğıt Gazeteler İçin Kara Senaryo”, (2010, 10 Aralık). *Dünya Bülteni*. <http://www.dunyabulteni.net/?aType=haber&ArticleID=139021>., 5.07.2012.

“Kâğıt Gazeteler Kaybolacak”, (2011, 4 Ekim). *Habertürk*. <http://ekonomi.haberturk.com/teknoloji/haber/676000-kagit-gazeteler-kaybolacak>., 5.07.2015.

Kenny, K., Gorelik, A. & Mwangi, S., (2000). “Interactive Features of Online Newspapers”, *First Monday*, 5 (1). http://firstmonday.org/issues/issues5_1/Kennedy/index.html., 5.07.2015.

Keskin, E. & Kaytazaoğlu, E., (2010, 17 Ekim). “Saygın Gazeteler Hep Küçüldü”. *Radikal*, s. 32.

Meng, J. & Yang, Y., (2008). “Application of Mobile 2D Barcode in Chine. 4th International Conference on Wireless Communications”, *Networking and Mobile Computing*, 12-14 October, 2008, Dalian, China.

Neate, R., (2010). Google Now a ‘Mobile-First’ Company. *The Telegraph*. <http://www.telegraphco.uk/technology/google/7256103/Google-now-a-mobile-first-company.html>., 5.07.2015.

Oasay, L., (2011). “QR Codes in the Library”. *Journal of Electronic Resources in Medical Libraries*, 8 (3), 294-301.

Okazaki, S., Li, H. & Hirose, M., (2012). “Benchmarking the Use of QR Code in Mobile Promotion: Three Studies in Japan”, *Journal of Advertising Research*, 52 (1), 102-117.

OMA., (2008). *White Paper on Mobile Codes*. UK: Open Mobile Alliance.

Pavlik, V. J., (1997). “The Future of Online Journalism: Bonanza or Black Hole?”, *Columbia Journalism Review*, (August), 30-36.

Rouillard, J., (2008). “Contextual QR Codes”. *Paper presented at the Third International Multi-Conference on Computing in the Global Information Technology*, 27 July-1 August, Athens, Greece. 50-55.

Shin, D. H., Jung, J. & Chang, B. H., (2012). “The Psychology behind QR Codes: User Experience Perspective”, *Computers in Human Behavior*, 28 (4), 1417-1426.

Slevin, J. (2000). *The Internet and Society*. UK: Polity Pres.

Soytürk, T., (2008). “Türkiye’nin En Popüler Haber Siteleri”, *MediaCat*, 16 (164), 75-78.

“Yetişkin Eğitimi 2012”. (2013, 31 Temmuz). *TÜİK*. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=15865>., 20.10.2015.

Yfantis, V., Kalagiakos, P., Kouloumperi, C. & Karamelas, P., (2012). “Quick Response Codes in E-learning. Paper presented The IEEE International Conference on Education & E-Learning Innovations”, *ICEELI’ 2012*, 1-3 July, Sousse, Tunisia, 39-43.

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN UYKU ÖNCESİ İÇSEL İLETİŞİM KONULARI

Doç. Dr. Rüçhan GÖKDAĞ*

Özet

İçsel iletişim her hangi bir amaca yönelik olmadan-kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Kaynağı, bireyin iç dünyası ya da dış uyaranlar olabilmektedir. İç iletişimin malzemesi; insanların günlük yaşamda yaptıkları ya da yapmadıkları nedeniyle yaşadıkları huzur ya da huzursuzluklar, öfke, kaygı, umut ve umutsuzluklar olabilmektedir.

Genellikle insanın kendisiyle baş başa kaldığında harekete geçen iç iletişim, en çok uyumak için yatağa girdiğinde işlemektedir. Bunun sonucu olarak yaşanan uykusuzluk; derecesi ne olursa olsun, insanların ruhsal durumunu, enerjisini, verimliliğini ve stresle başa çıkma gücünü olumsuz etkileyen bir durumdur.

Bu çalışmanın yapılma gerekçesi; yazarın okuttuğu derslerde gözlediği uyuklama, dalgınlık, derse odaklanma sıkıntısı yaşayan öğrencilerin çokluğu olmuştur. Söz konusu belirtiler nedeniyle yapılan görüşmelerde; öğrenciler, yatağa girdiklerinde kafalarını meşgul eden pek çok sorun nedeniyle uyuyamadıklarını belirtmişlerdir. Öğrenciler yatağa girdiklerinde, kız arkadaşı ve evlilik, geleceklere, mezuniyetleri, ailesi ve yaşadıkları günle ilgili sorunları düşündükleri saptanmıştır.

Anahtar Sözcükler: İç iletişim, uyku, uykusuzluk, uyku bozukluğu, insomnia

UNIVERSITY STUDENTS INTRA-COMMUNICATION TERMS BEFORE SLEEP

Abstract

Intra-communication emerges spontaneously without any purpose. The source of it could be the interior world of a person or the external stimulus's. The material of the intra-communication could be the comfort or anxiety which people experienced in their daily lives, because of what they have done or haven't done, their anger, anxiety, hope and hopelessness.

* Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi İletişim Tasarımı ve Yönetimi Bölümü
rgokdag@anadolu.edu.tr

Intra communication which generally starts-up when person is alone with himself/herself mostly becomes active when people get into bed for sleeping. Whatever the degree of the sleepless caused by this state, effect the peoples' psychological state, energy, productivity and coping with stress negatively.

The reason of doing this study is the numbers of students who have snooze, absence of mind, experience concentration problem observed by the writer in her courses. In interviews made with students on these symptoms, students said that they are in difficulty in getting into sleep because of the many problems preoccupied their head. According to the results; when students get into their bed, they think of their girlfriends, marriage, their future, graduation, family and the daily problems.

Keywords: Intra-communication, sleep, sleepless, sleep disorder, insomnia

1. Sorun

İnsan hayatı uyku ve uyanık olma gibi periyodik bir döngü içerisinde geçmektedir. Uyku, insan yaşamının yaklaşık 1/3'ünü kaplayan fizyolojik bir gereksinimdir. 75 yıl yaşayan bir kişinin on sekiz ile yirmi beş yılı uykuda geçmektedir (Tural, 2016). Uyku; kan basıncı ve kolesterol düzeyi, kanser, stres, vücutta iltihapların oluşması ve dikkatin toplanması üzerinde etkili olmaktadır ("Kaliteli gece uykusunun ...", 2016). Buna karşılık İyi bir gece uykusu sonraki güne daha enerjik başlamayı sağlar. Bireyin kendisini daha iyi hissetmesi yanında, bir sonraki gecede iyi bir uyku uyumayı da kolaylaştırmaktadır. Ancak herkes zaman zaman uykusuzluk (insomnia) sorunu yaşayabilir. Uykusuzluk; günlük yaşamdaki çeşitli etkenlere bağlı normal ve/veya geçici bir durumun tetiklediği içsel iletişime bağlı olarak yaşanmaktadır.

İnsanın kendi içinde ve kendisiyle kurduğu iletişim, içsel iletişim olarak isimlendirilmektedir. İletişimin öteki biçimleri gibi, bu iletişim türü de bireyin iç dünyası ile dış uyaranların bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak kafamızın içinde gerçekleştiği için başkalarının onu görmesi söz konusu değildir. "Biz iç iletişimi; düşüncelerimizi netleştirmek, yaşanmış veya yaşanacak bir durumu değerlendirmek; söyleyeceklerimizin provasını yapmak, kendimizle hesaplaşmak ya da sıkıntılarımızı atmak için kullanmaktayız" (Gökdağ, 2016: 45).

Uyuyamama sorunu süreklilik kazanıp günlük yaşamı etkilemeye başladığında ise uyku bozukluğundan söz edilebilir. Uyku bozukluğu; uykusuz kalmanın ötesinde insanların enerjisi, duygusal durumu ve sağlığı üzerinde de etkili olabilmektedir.

Uyku bozukluklarını Araştırma Ulusal Komisyonuna göre ABD’de 40 milyon Amerikalı kronik uzun-süreli uyku bozukluğu; 20-30 milyon kişi ise zaman zaman yaşanan uyku sorunları yaşamaktadır (“Sleep Disorders ...”, 2016). Sorununun düzeyi ne olursa olsun insanların ruhsal durumu, enerjisi, verimliliği ve stresle başa çıkma gücü üzerinde etkili olmaktadır. Dahası, sağlıkta bozulmaya, kilo almaya, kazalarda artışa, iş performansında düşüklüğe ve kişilerarası ilişkilerde gerginliklere neden olabilmektedir.

İnsanların 24 saatlik uyuma-uyanma döngüsünü düzenleyen içsel bir biyolojik saati vardır. Bu biyolojik düzeni etkileyen en önemli faktör ışıktır. Sabahları güneş doğduğunda; beyin, bedene uyanma zamanı olduğunu söylemektedir. Akşamları ışık azalıp yok olduğunda ise; yine beyin, uyku getiren melatonin hormonu salgısını harekete geçirerek uyku zamanı bilgisini göndermektedir.

Biyolojik saat şu ya da bu nedenle bozulduğunda; insanlar kendilerinde sersemlik, zihin karışıklığı ve olmadık zamanda uyuma ihtiyacı hissederler. Biyolojik ritimdeki bozulma, çeşitli uyku sorunları ve bozukluklarıyla ilişkilidir. Bunlar; uykusuzluk hastalığı, çok sayıda saat diliminin aşıldığı uzun uçak yolculuğu ve vardiyalı çalışmaya bağlı uykusuzluk olabilir. Ek olarak depresyon, bipolar rahatsızlık, mevsimsel değişikliğe bağlı uyku bozuklukları ya da geciktirilmiş uyku evresi bozukluğu da olabilmektedir.

Geciktirilmiş uyku evresi bozukluğu biyolojik uyku saatinin ertelenmesi ya da geciktirilmesi nedeniyle yaşanmaktadır. Dolayısıyla uykuya dalma ve uyanma saatleri başkalarına göre daha geç olmaktadır. Sözgelimi, saat sabahın dörtlerine kadar uyuyamama ve ertesi gün öğlene kadar uyumaya devam etme şeklinde ortaya çıkmaktadır. İlişkili durum, öğrencilerin sabah derslerine yetişememe, bütünüyle kaçırma; derse geldiğinde ise sürekli uyuma isteği ile karakterize bir durumla sonuçlanmaktadır.

Belirtmek gerekir ki, geciktirilmiş uyku evresi bozukluğu; söz konusu sorunu yaşayan insanların geç saatlere kadar oturma tercihinden öte bir durum olup şu özellikleri göstermektedir:

- Uyku bozukluğu yaşayanlar ne yaparlarsa yapsınlar, sabahın 2'sine hatta 6'sına kadar uyuyamamaktadırlar. Zamanında uyumak ve sabahın uygun saatinde uyanmak için sürekli kendileriyle mücadele halindedirler.
- Kendi zamanlarını sahibi olduklarında (örneğin sömestr ya da yaz tatillerinde) normal uyku saatlerine dönmektedirler.
- Geciktirilmiş uyku evresi bozukluğu 13-19 yaş aralığındaki gençlerde yaygındır ve pek çok yeniyetme de bu sorunla birlikte büyümektedir.

Uyku bozukluğunun göstergesi olan aşağıdaki ifadelerden bir-kaçına olumlu yanıt verildiğinde uyku bozukluğu sorunundan bahsedilebilir ("Sleep Disorders ...", 2016).

- Gün boyu sinirlilik ya da uyku sersemliği
- Otururken, okurken ya da televizyon seyrederken uyanık kalmada zorlanma
- Araba kullanırken uyuklama ya da kendini yorgun hissetme
- Odaklanmada zorluk çekme
- Sıkça birilerinin kendilerine yorgun gözüktüğünü söylemesi
- Tepkilerde yavaşlık
- Duyguları denetlemede sıkıntı yaşama
- Her gün şekerleme yapma zorunda olma duygusu
- Devam etmek için kafein içeren içeceklere ihtiyaç duyma

Gençlerdeki uyku sorunu; uykusuzluk olarak bilinen, uykuya dalma güçlüğü olabilir. Uykusuzluk'da, uyumak üzere yatağa yattıklarında iç iletişim başlamakta ve tipik olarak akıllarındaki konular hakkında uzun uzun düşünmektedirler: Mevcut süreçte birey; önceki günün uğraşlarını gözden geçirir ve/veya ertesi gün karşılaşacağı durumlar için stratejiler geliştirir. Genellikle uyumak için uğraştıklarını, ancak çabalarının boşa çıkması sonucu bunaldıklarını söylemektedirler (Yılmaz vd., 2014). Ayrıca çok miktarda çay, kahve, kola, enerji içeceği tükettikleri ya da yasaklanmış madde kullandıklarında uykuya geçmede sorun yaşamaktadırlar. Bir başka neden; uymak için yatağa geç gitmeyi alışkanlık haline getirdiklerinde, bir süre sonra isteseler de zamanında uykuya geçememe sorunuyla karşı karşıya kalmaktadırlar. Kimi durumlarda ise uykusuzluğun nedeni depresyondur.

Türkiye’de yapılmış bir araştırmada (Karaman vd., 2016: 80-84), primer insomnia oranı % 4,9 olarak saptanmıştır. Böylece toplam uyku süresi azalmaktadır. Bir başka şekilde söylenirse; yatağa yattıktan sonra uykuya dalmak için geçen süre artmaktadır. İlgili durum, uyku indeksinin düşmesi olarak nitelenmektedir. Uyku indeksi, uykuda geçen sürenin yatakta geçen süreye oranıdır. Uyanık olarak geçirilen süre ve uyanma sayısı artmıştır. Anılan araştırmada, uykusuzluğun nedenleri olarak psikiyatrik veya tıbbi hastalıklar, semptomimetik etkili ilaçlar, alkol, madde kullanımı, kaygı ve gerginliğe yol açan durumlar gösterilmiştir.

Üniversite öğrencisinin uyumak için başını yastığa koyduğunda kafasına üşüşen ve içsel iletişimi başlatan çeşitli uyaranlar vardır: Ailesi, geleceği, okulu ya da arkadaşlarıyla ilgili meseleler; okul kantininde otururken çevresinde olup-bitenler vb. öğrencilerde içsel iletişimi başlatan durumlara örnek olarak gösterilebilir.

Üniversite çağındaki gençlerin içsel iletişim nedeniyle yaşadığı uykusuzluk sorunları; derslerde uyuma, ders dinlemede verimsizlik, gün boyu yorgunluk, uyuşukluk, bezginlik vb. olumsuzluklar yaratmaktadır. Bahsi geçen çalışma; araştırmacının derslerine katılan kimi öğrencilerin uykusuzluk belirtileri göstermesi üzerine olup, yapılan görüşmeler ile yakınılan uykuya geçememe sıkıntılarıyla ilgilidir.

Yapılan görüşmelerde öğrenciler, zamanında yatağa girdiklerini ancak kafalarında dolaşan çeşitli soru ve sorunlar nedeniyle uykuya geçemediklerini belirtmişlerdir. Bu gözlemden yola çıkılarak; çalışmanın sorunu, üniversitede okuyan gençlerin kafalarında dolaşan ve onların uykusuz kalmasına neden olan soru ve sorunların neler olduğunun saptanması olarak belirlendi.

2. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Çalışmanın amacı, araştırmacının bir dersini alan gençlerin uyku öncesinde yaşadıkları içsel iletişimlerinde neler düşündüklerini, zihinlerini nelerin meşgul ettiğini ortaya koymaktır. Bir durum saptama çalışmasıdır.

Araştırmanın çalışma grubu, Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesinde seçimlerlik ders olarak araştırmacı tarafından okutulan “Ailede İletişim” dersini alan 43 öğrenci üzerinde yapıldı. Öğrencilere “uyumak için yatağa girdiğinizde neler

düşünüyorsunuz? Aklınızdan neler geçiyor” sorusu soruldu ve yanıtlarını dağıtılan kâğıtlara yazmaları istendi. Bir tür tek soruluk yazılı görüşme yapıldı. Yapılan değerlendirmelerde yazarın psikoloji alanındaki uzmanlığı ve öğrenciler üzerindeki gözlemlerinden de yararlandı.

Öğrencilerin bu açık uçlu soruya yazılı olarak verdiği toplam 120 yanıt tek tek yazıldı. Devamında benzer yanıtlar çetele usulüyle bir araya getirildi. Doğal olarak araştırmanın sonuçları anılan dersi alan öğrenciler için geçerlidir. Öğrencilerin bu tek soruya verdiği 120 yanıt 6 grup altında toplandı; sayı ve yüzde olarak tek bir çizelgede sunuldu.

3. Bulgular ve Yorum

Öğrencilere sorulan “uyumak için yatağa girdiğinizde neler düşünüyorsunuz? Aklınızdan neler geçiyor” sorusuna verdikleri yanıtlar Çizelge 1’de sunulmuştur.

Çizelge 1. Öğrencilerin Uyumak İçin Yatağa Girdiğinde Neler Düşündüğü

DÜŞÜNÜLEN KONU	SAYI	%
Kız arkadaş, aşk, evlilik	31	24.6
Geleceğini düşünüyor	30	23.8
Mezuniyetini düşünüyor	24	19.0
Ailesini düşünüyor	21	16.7
Geçirdiği günü düşünüyor	6	4.8
Diğer	14	11.1
TOPLAM	126	100

Çizelge 1’e göre öğrencilerin kafalarını meşgul eden, dolayısıyla uykuya dalmalarını geciktiren düşüncelerin başında karşıt cinsle olan ilişkiler gelmektedir. Verilen yanıtların yaklaşık dörtte biri kız arkadaş, aşk ve evlilik konularını kapsamaktadır. Öğrenciler bu konuda “erkek arkadaşımı düşünüyorum”, “evlenmeyi düşünüyorum”, “sevgilimle ilgili hayaller kuruyorum”, “erkek arkadaşımın evlenmeyi düşünüyorum”, “nişanlıyım ve nişanlımla sorunlarım var”, “Ailem bu evliliğe izin verecek mi bilmiyorum ve

üzülüyorum” şeklinde ifadeler kullanmışlardır. Ek olarak, askerdeki erkek arkadaşını düşündüğünü, sevgilisiyle görüşemediğini, sevgilisinin ne yaptığını düşünenler de vardır.

Türkiye’de ortalama ilk evlenme yaşı, 2015 yılında erkekler için 27, kadınlar için 23,9’dur (TÜİK, 2016). Üniversitede okuyan ve en fazla 22-23 yaşlarındaki öğrencilerin nişanlı olması, evliliği yoğun olarak düşünmesi anılan ortalama evlenme yaşları ile örtüşmemektedir. Ancak gençler arasındaki yakın ilişkilerin ille de evlilikle gerçekleşmediği bir gerçektir. Nitekim bu çalışmada da gençler, kurduğu arkadaşlık ilişkisinin evlilikle gerçekleşmeyeceği kaygısı yaşamaktadır.

Uykusuzluk algı, muhakeme, problem çözme, dikkat, algılama vb. birçok zihinsel bozukluğa neden olmaktadır. Bu bilişsel bozukluklar, doğal olarak karşı cinsle kurduğu ya da hiç kuramadığı iletişimi üzerinde olumsuz etkiler yapmaktadır. Araştırmacının aynı zamanda psikolog olduğu ve yaklaşık 20 yıl Ankara Üniversitesi Psikiyatri bölümünde psikolog olarak çalıştığı öğrenciler tarafından bilinmektedir. Bahsi geçen özelliği nedeniyle kendisine başvuran öğrencilere “gönüllü- psikolojik danışmanlık hizmeti vermektedir” denilebilir. Araştırmacının gözlemleri ve öğrencilerle kurduğu iletişime dayalı olarak da, öğrenciler sorunlarını tanımlama ve kendini ifade edebilmede sıkıntı yaşadığında; üstesinden gelemediği mevcut sorunu nedeniyle uykusuzluk yaşamakta, uykusuzluk yaşadıkça da muhakeme ve karar vermede, dolayısıyla karşı cinsle olan iletişimlerinde problemler yaşamaktadır. Bir başka deyişle iletişim sorunları uykusuzluğu, uykusuzluk iletişim sorunlarını beslemektedir.

Aile ile ilgili olarak belirtilen ifadelerde de aynı sorun dile getirilmektedir. Öğrenciler, arkadaşları ya da nişanlısıyla olan ilişkisini olumlu sonuçlandırmak için ailesiyle iletişim kurmaktan çekinmekte ya da sağlıklı iletişim kuramamaktadır. İlintili olgu da araştırmacının gözlemleriyle örtüşmektedir.

Çizelge 1’in ikinci sırasında gelecekle ilgili kaygılar yer almaktadır. Verilen yanıtların yaklaşık %24’ünde, uykuya dalmayı engelleyen sorun olarak gelecekle ilgili kaygılar gösterilmiştir. Bu konuyla ilgili olarak en çok tekrarlanan ifade “işsizlik kaygısı” olmuştur. Öteki yanıtlar arasında “askerlik konusunda kaygılı” olduğunu, ilerideki mesleği ile ilgili hayaller” kurduğunu, “gelecek konusunda kafasının karışık” olduğunu belirtenler olmuştur.

Türkiye'nin karşı karşıya bulunduğu işsizlik düzeyi dikkate alındığında; gençlerin bu konuyu sorun olarak görmeleri ve bu nedenle uykularının kaçması yadırganacak bir durum değildir. İlgili OECD raporuna göre Avrupa'da 17-25 yaş arasındaki gençlerin ekonomik olarak en yoksul olduğu ülke Türkiye'dir. Bu raporda Türkiye'deki işsiz ve atıl genç oranı yüzde 31.3 olarak hesap edilmiştir (Korkmaz, 2015).

Türkiye'de üniversite eğitimini tamamlayan öğrencinin önünde iki seçenek vardır. İşe girmek ya da askerlik hizmetini yerine getirtmek. OECD'nin yukarıdaki tespitine göre Türkiye'de gençlerin iş bulması ciddi bir sorundur. İş bulma konusunda başarılı olamayan ya da istediği işe giremeyen gençlerin genellikle yöneldiği ikinci seçenek askere gitmek olmaktadır.

Türkiye'de askerlik hizmeti zorunludur ve işverenler; çok kez işe girmenin ön koşulu olarak askerlik hizmetinin yapılmasını ileri sürmektedirler. Ülkede özellikle Güney Doğu Anadolu Bölgesinde yaşanan terör nedeniyle her gün yaşanan asker kayıpları; öğrencilerin er-geç yerine getirmek zorunda oldukları askerlik nedeniyle kaygı duymalarına ve askerliği düşünmelerine neden olduğu söylenebilir. Geleceğe ilişkin kaygı ve korkular iç iletişimin başta gelen malzemesi olmaktadır.

Verilen yanıtların %24'ünde ise mezuniyetin düşünüldüğü belirtilmiştir. Bu grupta değerlendirilen beş yanıt “Okul yüzünden yaşadığım stresi düşünüyorum” şeklinde ifade edilmiştir. Bahsi geçen durumun, “mezuniyeti düşünüyorum” sınıfında değerlendirilmesinin nedeni; okul nedeniyle yaşanan stresin; öğrenci hangi sınıfta olursa olsun, okulun bitirilmesi yani mezuniyetle ilgili olacağı düşüncesidir. Geriye kalan 19 yanıtın tamamı “mezuniyeti düşünüyorum” olarak ifade edilmiştir.

Mezuniyeti düşündüğünü söyleyen öğrencilerin uyku sorun yaşamasının üç nedeni olabilir. Birinci neden, mezun olması gerekirken mezun olamayacak durumda olmalarıdır. “Okul yüzünden yaşadığım stresi düşünüyorum” yanıtını verenlerin de bu durumda olma olasılığı yüksektir. Çizelge 1'de “ailesini düşünüyor” grubuna dâhil edilen “babamdan utanıyorum” diyen öğrencinin rahatsızlığı da bu olsa gerek... Öğrenciye mezuniyeti düşündüren ikinci neden, okulu bitirdikten sonraki iş yaşamının belirsizliği olabilir. Üçüncü etken ise; mezuniyetin okul arkadaşlarından, özellikle gönül ilişkisi olan, ayrılmak anlamına gelmesi nedeniyle yaşanan duygulara bağlanabilir.

Verilen yanıtların %19'una göre öğrenciler yatağa girdiklerinde “ailesini düşündüğü için” uykusuz kalmaktadır. Bu yanıtı veren öğrenciler şu tür kaygılar yaşamaktadır “Ailesini kaybetmekten korkuyor”, “Annesinin sağlık problemlerini düşünüyor”. Ayrıca ailesi ile ilgili sorunları olduğunu; babasından utandığını ve ailesi için üzüldüğünü ifade edenler vardır.

Araştırma yapılan öğrencilerin aileleri nedeniyle yaşadığı uykusuzluk biri biriyle ilişkili 4 nedenle açıklanabilir:

- Öğrencinin, okul masrafları ve günlük yaşamı bakımından ailesine bağımlı olması
- Aile üyelerinin çeşitli sağlık sorunları yaşıyor olması
- Ailenin işsizlik ya da yeterli gelire sahip olamaması gibi ekonomik sorunlarının olması ve
- Öğrencinin, geleceği ile ilgili olarak vereceği her kararı için ailesinin onayını almak durumunda olması.

Öğrencilerin geçim kaynağı ailelerdir. Onların herhangi bir işte çalışıp para kazanması; okula devamın zorunlu olması nedeniyle mümkün olamamaktadır. Öte yanda öğrencilerin yararlanacağı kredi ve burs olanakları da miktar olarak öğrencinin aylık geçimine yetmemektedir. Kredi Yurtlar Kurumu tarafından ön lisans ve lisans öğrencilerine verilen aylık kredi tutarı 2016 yılı için 400 TL'dir (“KYK Burs ve ...”, 2016). Buna karşılık Türkiye Kamu-Sen'in 2016 yılı Ağustos ayı asgari geçim endeksine göre, dört kişilik bir ailenin asgari geçim haddi 4 bin 723 lira 2 kuruştur (“Dört Kişilik Bir ...”, 2016). Söz konusu miktar, kişi başına, yani dörde bölüldüğünde; bir kişinin geçimi için yaklaşık 1200 lira olmaktadır. Mevcut iki rakamdan yola çıkarak yapılacak her türlü hesap; öğrencinin aldığı kredinin yetmeyeceğini, dolayısıyla ailesine muhtaç olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla aile ile iletişimin bozulması, parasız kalma korkusu yaşatmakta, bu da onları düşündürmektedir.

Özellikle yaşlı ve orta yaş dilimindeki ailelerde rahatsızlıklar yaşanması beklenen bir durumdur. İlgili durumun öğrenciyi rahatsız etmesi doğaldır. Ek olarak pek çok ailenin kendi geçim sorunları vardır ve bu sorun da gençlerin zihinlerini meşgul etmektedir. İlâveten, ailesi için bir şey yapamamanın sıkıntısı da söylenebilir.

Yanıtların % 4,8’inde ise düşünülen konu geçirilen günde yaşananlardır. Diğer başlığı altında toplanan toplam 14 (%11,1) yanıt içerisinde ilginç ifadeler yer almaktadır. Ölen köpeğini ya da evine kedi almayı düşünenler var. İlginçtir “ölümü düşünüyorum” diyen, “büyüdüğü için mutsuz olduğunu” söyleyen de vardır. Bunlar kişilik yapısı ve çeşitli özelemlerle ilgili sorunlardır.

Sonuçlar ve Öneriler

Öğrencilerin yatağa girdiklerinde yaşadığı uykuya dalamama sorunu; içsel iletişimlerinden kaynaklanmaktadır. Yatağa girildiğinde kafaya üşüşen pek çok bireysel sorun, ilişki sorunları ya da geleceğe ilişkin kaygılar uykuya geçmeyi engellemektedir. Her gece aynı gündemle başlayan ve zaman içerisinde yeni konuların eklendiği içsel iletişim uykusuzluğu, uykusuzluk içsel iletişime konu olan iletişim sorunlarını beslediği görülmektedir. İncelenen örnek grubun araştırma sorusuna verdiği yanıtlar; uykusuzluğa neden olan içsel iletişim içeriğinin kadın erkek ilişkileri, gelecek kaygısı, aile sorunları, yaşanan güne ilişkin olumlu ya da olumsuz durumlardan oluştuğu ortaya çıkmıştır.

Öğrencinin karşıt cinsle ilişkilerinde yaşadığı sorunlar duygusal olduğu kadar; ekonomik olarak aileye bağımlı olmayla da ilişkilidir. Öğrenciye sağlanan –ekonomik anlamdaki- kamu desteğinin hiç ya da yetersiz kalması; onları aileye bağımlı kılmıştır. Ekonomik bağımlılık, hemen her konuda bağımlılık demektir. Ekonomik sıkıntı –ister ailenin ister öğrencinin olsun- her konuda sorun demektir. Buna toplumun kadın erkek ilişkilerine bakışı, çocuktan beklentiler, ilgili öteki tutum, inanç ve değerler de eklendiğinde; uykusuzluk için gereğinden fazla malzeme çıkmaktadır.

Bu araştırmaya bir keşfedici çalışma gözüyle bakılabilir. Gençlerin uyumak için yatağa girdiklerinde yoğunlaşan iç iletişimin muhtevası; onların aile içi ve kişilerarası iletişimlerinde yaşadığı sorunlarına ayna tutacak niteliktedir. Çünkü iç iletişim bireyin kendisi, anne-babası, sevgilisi, öğretmeni, sıkıntı ve mutlulukları, umut ve umutsuzlukları, hayal kırıklıkları ile yüzleşip özgürce davranabildiği bir süreçtir. Ne var ki bu önemine karşılık iletişim türleri arasında en az araştırılan da iç iletişimidir. Dolayısıyla iç iletişim, araştırmacılar için geniş potansiyele sahiptir. Sözgelimi bu çalışmada alınan yanıtların gruplandırıldığı her başlık ayrı bir araştırma konusu yapılabilir. Evrenin geniş tutulması ve görüşme sorularının artırılmasıyla; gençlerin

yaşamıyla ilgili hemen her alandaki ilişkilerine, kendisine, devlete vb.- bakışı ortaya çıkarılabilir. İç iletişimden yola çıkılarak gelişimsel araştırmalar yapılabilir. Farklı okul kademeleri ve iş yaşamında içsel iletişim içeriğinin nasıl değiştiğine bakılabilir. Farklı sosyo-ekonomik katmandan gelen insanların, kadın ve erkelerin, farklı meslek sahiplerinin iç iletişimlerinin kıyaslanması, bu alanda yapılacak çalışma örnekleri olarak ilk akla gelenlerdir.

Kaynaklar

Karaman, D., Kara, K. ve Durukan, İ., (2016) “Uyku Bozuklukları”, <http://www.jcam.com.tr/files/KATD-1595.pdf>., 05.11.2016.

Korkmaz, E., (2015). “Gençlerde İşsizlik”. <http://www.yenicaggazetesi.com.tr/genclerde-issizlik-35702yy.htm>., 05.10.2016.

Yılmaz, H., Kısabay, A., Akyıldız, U. O. ve Ergin Bakar, E. (2014). “İnsomnia”. *Uyku Bozukluklarında Tedavi Rehberi* içinde. H. Yılmaz ve D. Tuncel (edt). <http://www.noroloji.org.tr/TNDDData/Uploads/files/uyku%20bozukluklar%C4%B1%202014.pdf>., 10.10.2016.

“Kaliteli gece uykusunun faydaları nelerdir?”, (2016). <http://rehber.uzmantv.com/kaliteli-gece-uykusunun-faydalari-nelerdir>., 07.10.2016.

“Sleep Disorders and Sleeping Problems”, (2016). <http://www.helpguide.org/articles/sleep/sleep-disorders-and-sleeping-problems.htm>., 01.10.2016.

“KYK Burs ve Kredi Ücretleri 2016’da Ne Kadar Oldu?”, (2016). <http://www.burshaberleri.com/kyk-burs-ucretleri>., 20.10.2016.

“Dört Kişilik Bir Ailenin Asgari Geçim Haddi 4 Bin 723 Lira Olarak Belirlendi” (2016). <http://www.milliyet.com.tr/dort-kisilik-bir-ailenin-asgari-ekonomi-2307035/>., 20.10.2016.

Tural, Ü., (2016). “Uyku ve Bozuklukları” *Kocaeli Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı Dönem - 5 Ders Notları* http://tip.koceli.edu.tr/docs/ders_notlari/u_tural/uyku.pdf., 05.10.2016.

TÜİK (2016). *Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 2015*, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21515.>, 15.10.2016.

TÜRKİYE'NİN DEMOKRASİYE GEÇİŞTE İKİNCİ BAŞARISIZ GİRİŞİMİ: SERBEST CUMHURİYET FIRKASI (SCF)

Öğr. Gör. Dr. Olkan SENEMOĞLU*

Özet

1925 yılının Mart ayında ilan edilen Takrir-i Sükun Kanunuyla birlikte Türkiye yönetim biçimi bir otoriter tek parti görünümüne bürünmüştür. Bu yasa 1929 yılında yürürlükten kaldırılmaya dek muhalefeti susturmada önemli bir araç haline gelmiştir. Diğer taraftan CHF'nin yereldeki temsilcilerinin halkta kurmuş oldukları baskıya karşı halkın içinde meydana gelen hoşnutsuzluktan merkezi haberdar etmemeleri ve 1929 ekonomik buhranının kendisini Türkiye'de de etkin bir şekilde hissettirmesi iktidar partisine karşı güveni sarsmıştır. Tüm bu nedenlerden kaynaklı, Mustafa Kemal'in kısa Anadolu turları sırasında görmüş olduğu hoşnutsuzluk Tek Parti iktidarını yeni ve kendine bağlı "itaatkar" bir muhalefet partisi oluşturmaya mecbur bırakmıştır. İşte Serbest Cumhuriyet Partisi (SCF) böyle bir arayış ihtiyacıyla ortaya çıkmıştır. Bu çalışma ılımlı bir muhalefet partisine sahip olma düşüncesiyle kurulmuş olan SCF'nin kısa yaşam öyküsüne odaklanmaktadır. Bu bağlamda SCF'nin mevcut huzursuzluklar içinden ortaya çıktığı savunulurken, parti programının ve liderlerinin konuşmalarından anlaşıldığı üzere aslında ciddi bir iktidar ortağı olma potansiyeli taşıdığına odaklanılmaktadır. SCF'nin kuruluşuna baktığımız da her ne kadar güdümlü bir muhalefet partisi görüntüsüne sahip olsa da aslında kısa sürede kitleleşmesiyle birlikte görüldüğü üzere kendine özgü bağımsız bir parti olabileceğine dikkat çekilmektedir. Çalışma literatür taramasına dayandığı gibi Meclis tutanaklarıyla desteklenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Serbest Cumhuriyet Fırkası, Fethi Okyar, Mustafa Kemal, 1929 Ekonomik Krizi, Demokrasi.

SECOND FAILED ATTEMPT OF TURKEY ON TRANSITION TO DEMOCRACY: FREE REPUBLICAN PARTY

Abstract

With the declaration of Takrir-i Sükun Law in May 1925, the regime of Turkey has shifted to an authoritarian one-party view. Until the abolishment of this law in 1929, it has become a significant tool in order to silence the opposition party. On the other hand, the pressure created by the local representatives of

* olkansenemoglu@gmail.com

CHF on the community which led to the displeasure people and not informing the headquarters about this combined with the effect of 1929 Economic Depression on Turkey led to the shake of trust towards the government party. Because of all these reasons, the dissatisfaction of the community seen by Mustafa Kemal during his short Anatolian trips has led the one party government to form a new and loyal opposition party. As a result of this need, SCF was created. This study focuses on the short biography of SCF which was formed by the idea to have a mild opposition party. In this context, while the idea that SCF came out of the current uneasiness is being defended, there is a focus on the high potential of SCF to become a partner of the government party which is clearly understood from the speeches of party leaders. When we look at the establishment of SCF, although it seems to be a dirigible opposition party, we draw attention to the possibility of SCF becoming a liberal and original party since it has become popularized at a very short time. The study bases on both literature review and parliament reports.

Keywords: Free Republican Party, Fethi Okyar, Mustafa Kemal, 1929 Economic Crisis, Democracy.

Giriş

Demokrasi tarihi, siyasal hayatta iktidardaki partilerin alt üst oluşlarıyla doludur. Bu durum Türkiye'nin demokrasi serüveninde de karşımıza çıkan bir olgudur. Türkiye'de de tam anlamıyla bir demokrasiye geçene kadar çeşitli denemeler olmuştur. Ama ne yazık ki bu partiler kapatılmış ve dahası bu partilerin içindeki kişiler vatan hainliğiyle suçlanır hale gelmişlerdir. Türkiye Cumhuriyeti ilk çok partili sisteme geçiş denemesini 17 Kasım 1924'te Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TCF) ile yapmıştır. 20 Ekim 1924 günü, Muğla milletvekili Esat Efendinin Mübadele, imar ve iskan Vekili Refet Bey'e yönelttiği, mübadil ve muhacirlerin yerleştirilmelerinde görülen beceriksizlik ve yolsuzluklara dair soruya karşılık verilen yanıt meclisi tatmin etmemiştir. Bunun üzerine çıkan tartışmaların sonunda TCF kurulur (Tuncay, 2012: 105). Çünkü bunca kötü yönetilen bir sürece rağmen İsmet Paşa güvenoyu isteyip de güvenoyunu kolayca alınca, Hüseyin Rauf Bey'in çevresindeki 32 Milletvekili partiden ayrılarak TCF'yi kurarlar (Zürcher, 2000: 243). Neticede, Parti üyelerinin o dönem yaşanan isyanlara destek verdiği ve siyasal amaçları uğruna dini istismar ettiği gerekçesini ileri süren İstiklal Mahkemesi'nin tavsiyesi üzerine 3 Haziran'da TCF kapatıldı (Zürcher, 2000: 251). TCF, nispeten ta başından beri var olan belirli bir muhalif kanatın kendini açığa çıkarma girişimi olarak görülebilir. Bu anlamda özgün bir muhalefet olduğu söylenebilir. Türkiye'nin ikinci girişimi ise 1930 yılında gerçekleşir. Bu makale 90 gün siyasal hayatı olan Türkiye'nin ikinci muhalefet partisi Serbest Cumhuriyet Fırkasını (SCF) ele alınmaktadır. Ayrıca, SCF'yi doğuran toplumsal

dinamikler, kurulduğu dönemin siyasi ve ekonomik durumu ve bunun toplumsal karşılığı ele alınmaktadır. Bunların yanı sıra SCF'nin parti programı incelenerek, geniş kitlelere yayılmasının ve kapatılmasının nedenleri tartışılmaktadır. Bu bağlamda SCF'nin kuruluşuna baktığımız da her ne kadar güdümlü bir muhalefet partisi görüntüsüne sahip olsa da aslında kısa sürede kitleselleşmesiyle birlikte ciddi bir iktidar ortağı olma yolunda atılımlar gerçekleştirdiğine değinilmekte bu anlamda kendine özgü bağımsız bir parti görüntüsü verdiği dikkat çekilmektedir.

1. Serbest Cumhuriyet Fırkası Kurulmadan Önceki Durum

SCF'nin kurulmasına kadar geçen süreç içinde iki önemli durum tespiti yapılabilir. Birincisi 1930'lu yıllara kadar yapılan inkılapların önemli bir toplumsal kesim tarafından huzursuzlukla karşılanmış olmasıdır. İkincisi ise ekonomik faktörlerdir.

1929 ekonomik krizi liberal ideolojinin veya daha genel anlamda serbest piyasaya dayalı ekonomik anlayışın çöküşüdür. Çünkü dünya bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinlerci bir anlayışın elinde daha az ücret daha çok üretim mantığıyla ilerlerken bir anda üretilen şeyi talep etmeyen bir kitle yaratmıştır. Talep etmeyen değil talep edemeyen daha doğrusudur. Zira talep etmek için paraya ihtiyaç vardır. Fakat bu zihniyet daha düşük ücret politikasını o kadar abartmıştır ki insanlar bir şeyler satın alamaz hale gelmişlerdir. Bu yönüyle kriz aslında bir tüketememe krizidir. Durum böyle olduğu için de üretim fazlası doğmuş böylece dünya ölçeğinde ticarete konu olan mallar üreticinin elinde kalmıştır. Krizin diğer bir nedeni eldeki paranın uzun vadeli yatırımlara harcanmış olmasıdır. "Amerika'daki iç talebin yükselmesi (ve Federal Reserve'ün tepki olarak faiz oranlarını arttırması) sermayenin dışarı akmasını birden azaltmıştır" (Kennedy, 1990: 331) Söz konusu talep artışı 1929 Ekiminde "Wall Street İflası" ile sonuçlanır. Bu da Amerika'nın verdiği borçları daha da kısması veya denetlemesine neden olur. Bunlardan denetlenemez bir tepkiye yol açar. Hazır kredinin olmayışı hem yatırımı hem tüketimi azaltmıştır; sanayileşmiş ülkeler arasındaki talebin düşmesi, yiyecek maddeleri ve hem ham madde üreticilerine zarar verir; bu kişiler çaresizlikle arzı arttırmak zorunda kalırlar; bu durumda fiyatların neredeyse toptan çöküşüne neden olur (Kennedy, 1990: 331). Ayrıca bu krizle birlikte İngiltere'nin sahneden çekiliyorum çıkışı krizi iyice derinleştirmiştir (Kuruç, 2011: 103).

Dünya, Birinci Dünya Savaşından beri devamlı bir barış için çabalarken, 1929'dan itibaren patlak veren bu buhran etkilerini bütün dünyaya yaymış, siyasal atmosferi etkilemiş ve siyasal buhranlara yol açmıştır (Armaoğlu, 2010: 229). Bu durum en sonunda İkinci Dünya Savaşına kadar varır.

Bu krizin Türkiye'ye de etkileri olmuştur. Türkiye'ye en büyük etkisi tüm dünyada olduğu gibi tarımsal ürünlerde olmuştur. Nadir Özbek'e göre, tüm dünyadaki tarımsal üretimdeki hızlı artış ve hemen her ülkenin kendi tarımsal ürünlerine yönelik koruyucu politikalar uygulaması "aşırı üretime" neden olmuştur. Bu durum 1930'lu yıllarda uluslararası fiyatlarda keskin bir düşüşe yol açar ve Türkiye ekonomisini doğrudan etkiler. Buhran koşullarında bütün malların fiyatlarında bir düşüş yaşanmış olmakla birlikte tarımsal malların fiyatlarının sanayi mallarının fiyatlarına göre daha hızlı düştüğü görülmüştür (Özbek, 2003: 220). 1929 ekonomik bunalımı en büyük etkiyi bu bağlamda düşünüldüğünde çiftçilerde göstermiştir. Zaten nüfusunun çoğunluğu çiftçi olan Türkiye büyük bir yoksul nüfusla baş başa kalmıştır. Yoksullaşmada en büyük neden tarım ürünlerinin fiyatlarındaki gerilemedir. Örneğin buğday fiyatları 13,5 kuruştan 3,5 kuruşa, tütün fiyatları 71 kuruştan 30 kuruşa gerilemiş, aynı şekilde 1929 yılında 2073 milyon TL olarak tahmin edilen GSMH, 1931 yılında 1391 milyon TL'ye düşmüştür ve 1928 yılında dış ticaret açığı 50 milyon lira iken, 1929 yılının sonunda 100 milyon lirayı aşmıştır (Tokgöz, 2001: 57).

Türkiye'de tarımsal ürünlerin fiyatlarındaki düşüşe daha ayrıntılı bakılacak olursa en temel tarım ürünleri olan buğday ve pamuktaki düşüşün dramatik boyutu net görülecektir (bkz. Tablo 1).

Tablo 1. Türkiye'de Buğday ve Pamuk Fiyatları

Yıllar	Buğday Kuruş/kg	Pamuk Kuruş/kg
1923	7,70	15,50
1924	10,60	22,10
1925	14,40	22,70
1926	12,40	16,60
1927	11,80	22,90
1928	13,50	23,60
1929	12,50	22,50

1930	7,30	17,80
1931	4,00	11,40
1932	4,20	10,80
1933	3,70	11,10
1934	3,60	11,90
1935	4,60	13,70

Kaynak: (Bulutay vd., 1974)

Tabloda da görüleceği üzere fiyatlar kimi ürünlerde %40 oranında düşmüştür. Hem dışarıdan alımın kesilmesi hem de iç pazarda fiyatların düşmesi çiftçiyi zor durumda bırakmış böylece toplumsal huzursuzluk ciddi boyutlara varmıştır. Devlet çeşitli politikalarla krizin etkisini azaltmaya çalışsa da bunda tam anlamıyla başarılı olup olmadığı şüphelidir. Zira krizden sonraki buğday alım politikaları bile bir popülizmle sonuçlanmıştır (Özbek: 2003).

Krizden önceki ve sonraki ticaret hacimlerine bakacak olursak, 1923-29 döneminde ihracat ile ithalat arasındaki farkın yıllar içinde değişiklikler gösterdiği görülmektedir (bkz. Tablo 2).

Tablo 2. 1923-29 Döneminde Türkiye'nin Dış Ticareti (Milyon Dolar)

Yıllar	İhracat	İthalat	Fark
1923	50.8	86.9	-36.1
1924	82.4	100.5	-18.1
1925	102.7	129.0	-26.3
1926	96.4	121.4	-25.0
1927	80.7	107.8	-27.1
1928	88.3	113.7	-25.4
1929	74.8	123.6	-48.8

Kaynak: (Alkin, 1981: 225)

Aynı şekilde 1930-38 dönemine baktığımızda Türkiye'nin dış ticaret hacminin de krizin etkisi net şekilde görülmektedir (bkz. Tablo 3). 1929'da 123.6 milyon dolar olan ithalat 1930'da 69.5 milyona gerilemiştir.

Tablo 3. 1930-38 Döneminde Türkiye'nin Dış Ticareti (Milyon Dolar)

Yıllar	İhracat	İthalat	Fark
1930	71.4	69.5	1.9
1931	60.2	59.9	0.3
1932	48.0	40.7	7.3
1933	58.1	45.1	13.0
1934	73.0	68.8	4.2
1935	76.2	70.6	5.6
1936	93.7	73.6	20.1
1937	109.2	90.5	18.7
1938	115.0	118.9	-3.9

Kaynak: (Alkin, 1981: 226)

Krizin sadece ürünlerin fiyatlarındaki düşüşe etki etmemiştir 1929 bunalımıyla birlikte, Türk parasının değerinde de düşüş yaşanmıştır. Bu düşüş Türkiye'nin geleneksel ithalatını da aksatmıştır. "Bu döneme gelindiğinde, Türkiye'nin un, şeker ve dokuma gibi en temel tüketim maddelerini bile ithal ettiği dikkate alınır, bu düşüşün meydana getirdiği etkinin ne kadar önemli olduğu daha iyi anlaşılır" (Avşar, 1998: 43).

Türkiye ekonomik krizle mücadele edebilmek adına önemli tedbirler almıştır. 1929 Türkiye'de ilk kez döviz kontrolü getiren Menkul Kıymetler ve Kombiyo Borsaları kanunu çıkarılır, yine 1930'da Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Kanun kabul edilir ve aynı yıl Merkez bankası Kanunu kabul edilir (Ülken, 1981: 91-92). Paranın değerini korumaya yönelik çabaların olumlu sonuçlarını olduğunu Mustafa Kemal'in Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışındaki konuşmasından öğreniyoruz: "Arkadaşlar! Geçen sene zarfında mücadeleye mecbur olduğumuz bir büyük hadise de millî para buhranıdır. Buhranı karşılamak için Alman tedbirlerin isabeti tahakkuk etmiştir" (Meclis Zabıt Ceridesi: 1930: 2).

Paranın değerini koruma yanında ayrıca devlet bir yerli malını teşvik için uğraşır. Bu İsmet İnönü'nün 12 Aralık 1929'daki meclis konuşmalarına da yansır: "Şimdi iktisadî açığın girift olan, güç olan asıl millî kısmına geliyorum. Devlet hayatında olduğu gibi millet hayatında da kendi menbana yani istihsaline kifayet etmek endişesi: İşte asıl büyük tedbir budur. Millet kendi istihsalinden fazla sarfetmeyecek kanaatkar bir hayata girmek mecburiyetindedir" (TBMM Zabıt Ceridesi, 1929: 33). Görüldüğü gibi vurgu yerli malı kullanımına dönmeye dairdir. Öyle de olur. Milli Tasarruf Cemiyesi'nin kurulmasının

nedeni de budur. Yerli malını teşvik etmek. Bu cemiyetin üyeleri yerli malı giyecek, vatandaşı da giymeye teşvik edeceklerdi. Atatürk de cemiyete üye olmuştu. Bütün elbise, gömlek, kravat ve ayakkabılarını yerli malından giyen Atatürk, Çankaya'da kahve çay ikramı geleneğini kaldırmıştı. Aynı şekilde İsmet İnönü Rusya gezisi sonrasında bakan arabalarını kaldırmak istemiş, kendisi de bir yıl kadar özel arabasını kullanmıştır (Özel, 2002: 240).

Fakat 1929 ekonomik krizinin yanı sıra Türkiye'yi etkileyen başka nedenlerde üst üste gelmiştir. Bu nedenler şunlardır:

- Gümrük tarifeleri yükselecek diye aşırı ithalata gidilmesi,
- Büyük dünya Bunalımı'nın dünya tarımı ürünleri piyasasında talebi ve fiyatları hızla düşürmesi nedeniyle ihracat gelirlerinin beklenmedik düzeyde azalması
- Dış ticaret açığının rekor düzeye ulaşması ve Türk lirasının hızla değer kaybetmesi,
- Osmanlı dış borçlarının ilk taksitinin vadesinin gelmesi (Tokgöz, 2001: 57).

Bütün bu etkilerin yanı sıra Karpat'ın da üzerinde durduğu gibi Türkiye'de özellikle 1922-1930 yıllarında ve sonrasında yapılan devrimler, tahmin edileceği üzere, hükümete karşı bir direnmeye sebep olmuştu. Sanayileşme siyaseti, alkollü içkilerin, sigara, şeker ve tuzun, deniz nakliyatının devlet tekeline alınması bu hoşnutsuzluğu daha da artırmıştır (Karpat, 2012: 150).

Siyasetçiler içinde de huzursuzluk vardı. Çünkü devrimin başlangıcından beri "yine Mustafa Kemal'in safında olanlar arasında daha liberal bir siyaset güdülmesine taraftar olanların birçoğu da tek parti idaresinin güçlenmesini ve konulan siyasi ve ekonomik kısıtlamaları endişeyle karşılıyorlardı. Bunların çoğu hükümetin aldığı şiddetli tedbirleri ana devrimlerin yapıldığı bir devrede zorunlu saymışlardı. Devrimler başarıldıktan sonra ise yasama organının Meclis ve basında ifadesini bulacak bir muhalefetin denetimi altında 'normal' bir hükümet şekline dönmemesi için haklı bir sebep kalmıyordu" (Karpat, 2012: 151). Halbuki bırakalım normal bir çizgiye dönmeyi gittikçe otoriterleşen bir tek parti yönetimi söz konusudur. Özellikle Şeyh Said isyanının SCF'nin üstüne yıkma ve dini siyasete alet etme bahanesiyle muhalefeti yargılama girişimleri bunu göstermektedir. Diğer taraftan bütün bir devrimi kendisiyle özdeş kılmaya yönelik vurgusu ve hareketin

mirasını kendi tekeline almaya girişmesi 1923-1926 yılları arasındaki dönem otoriter karakteri ile siyasal yaşamada etki etmiştir (Zürcher, 2013: 266).

Bir diğer sorun ise genel ideolojik boyuttur. Özel girişime olumlu bakmanın yanı sıra dar devletçi çizgiye yönelmiş olan ekonomik tutum da beraberinde olumsuzlukları getirmiştir. Kuramsal olarak özel girişime taraftar olmakla beraber hükümetin güttüğü ekonomik siyaset dar bir devletçi görüşten hareket ederek ekonomik siyaset durgunluğa sebep oluyordu. 1928-1929 yıllarında kötü mahsul alınması ve yukarıda üzerinde durduğumuz gibi ekonomik buhran bu durumu daha da kötüleştirdi. Cumhuriyet Halk Partisi'nin tahakkümü ve üyelerinden bazılarının mevkilerinden faydalanarak şahsi kazançlar sağlamaları da halk arasında hoşnutsuzluğu bir kat daha artırıyordu" (Karpat, 2012: 150-151). İşte bu şartlar ve durumlar dönemin belirgin özelliğidir. "1925 yılından beri sürmekte olan tek partili rejim ile hükümet icraatlarının, kontrolsüz, muhalefetsiz oluşunun getirdiği ağırlık ve kamuoyundaki bu hoşnutsuzluklar, yeni cumhuriyetin karşısına önemli bir problem olarak ortaya çıkmıştı" (Okyar ve Seyitdanlıoğlu, 1997: 63-64). "Serbest Cumhuriyet Fırkası denemesi bu olay ve şartlardan doğdu" (Karpat, 2012: 151).

2. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Kuruluşu ve İçerideki Diğer Nedenler

1930 ilkbaharında bir yurt gezisine çıkan Mustafa Kemal "halkın sıkıntılarına yakından tanık olmuştur" (Çelebi, 2007: 149). "Mustafa Kemal, bu bunalımdan yeni bir siyasal açılımla çıkılabileceğini düşünüyordu." (Arı, 2013: 191). Muhalif fakat kendisine bağlı bir partinin kurulmasını istiyordu (Aybars, 2006, 133). "M. Kemal, raporların ve ülkenin çeşitli bölgelerine yaptığı inceleme gezilerinin sonucunda, toplumsal hoşnutsuzluğu başka bir yöne çevirmek ve rehavet içerisindeki CHF'yi harekete geçirmek amacıyla, sadık bir muhalefet partisinin kurulmasına izin verme, hatta bunu teşvik etme kararı aldı" (Zürcher, 2013: 264). Bu hem toplumsal muhalefeti susturmaya yarayacak hem de CHF'nin sıkışmış olduğu durumda yeni politikalar üretebilmesine olanak sağlayacaktı. "Böylece kurulacak bu yeni parti, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın muhalefetsiz politikasını eleştirerek, onun daha denetlenebilir yol almasını sağlayabilir; iktidar değişikliği olursa da bu, CHP'nin dinlenmesini sağlarken yeni kadroların daha bir coşkuyla işe sarılmasına neden olabilirdi" (Arı, 2013: 191).

Cemil Koçak, Serbest Cumhuriyet Fırkasının kurulma nedeniyle ilgili şöyle bir açıklama sunmaktadır: Bir ihtimal de, SCF aracılığıyla, toplumsal muhalefet için yumuşak ve kontrollü bir çıkış noktası açılmak istenmiş olabilir. Bir yandan da, iktidar içi dengeler yeniden belirlenecekti. Atatürk siyasetin tüm iplerini ele geçirmiş olacak ve İnönü ile Okyar ise, onun desteğini almak için Atatürk'e yakın olmak zorunda kalacaklardı. Bu yakınlık yarışında elbette Atatürk önemli bir siyasi avantaj yakalamış olacaktı. Atatürk, genişleyen toplumsal muhalefet karşısında, bu çerçevede, siyasetin sembol ismi olarak kalırken; buna karşılık, İnönü ve Okyar, gerekirse seçenekli başbakan adayları olarak kalacaklardı. Böylece her iki isim de gerektiğinde değiş tokuş edilebilecekti. Böylece toplumsal muhalefetin önünde gerektiğinde Başbakan değiştirilerek yeniden zaman kazanma imkanı doğabilecekti. Bu arada bütün siyasi sorumluluk başbakanlarda kalacağından, muhalefetin Cumhurbaşkanı'na ya da rejime kadar uzanmasının önüne geçilmeye çalışılacaktı (Koçak, 2006: 627).

Diğer taraftan bakıldığında bir muhalefet partisi kurulması yukarıdaki zorunlulukların yanı sıra şöyle bir nedeni de barındırmaktadır: "Yürütülen tek parti yönetimi, ile ülkenin kaderi ve gidişatının tek sorumlusu olarak, yine Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'ün tutulacağı şüphesizdi. Böyle bir durum uzun vadede onun liderliğini sarsacak ve belki de bu liderliğin tartışılmasına yol açacaktı. Ayrıca Avrupa kamuoyu ve basını, bu tür bir tek partili rejimi ve tek lideri cumhuriyet idaresinin ruhuna uygun bulmuyor, çok partili hayattan uzak, otoriter bir rejim olarak görüyor ve Sovyet rejimi ile karşılaştırıyordu. Böyle bir ortamın varlığı Atatürk'ü, gönlünde yatan İngiltere'deki gibi çoğulcu parlamenter bir demokrasiye yöneltmekteydi" (Okyar ve Seyitdanlıoğlu, 1997: 64) Başka bir yorum ise Mustafa Kemal'in amacının "partinin bir iktidar seçeneği haline gelmesi değil de mevcut hükümete siyasal bakımdan yumuşak bir rakip olmasıydı" (Akşin vd. 1989: 108).

Abdülhamit Avşar'ın tespitlerine göre Serbest Cumhuriyet Fırkasının kurulması iki temel görüş ekseninde açıklanmaktadır. İlk görüş meclisteki denetim eksikliğini gidermeye yönelik bir çözüm olarak SCF'nin kurulduğudur. Örneğin Avşar'ın aktardığına göre Afetinan'a göre gazi tek partiden oluşan bir mecliste hükümet icraatlarının yeterli ölçüde tartışma ve eleştiri konusu yapılamadığı görüşündedir. Çünkü böyle bir meclis, ya kendi partilerinden olan cumhurbaşkanı, başbakan ve bakanlara duyduğu güvenden ya da aynı partiden olma aynı çatı altında bulunmaktan dolayı gördüğü eksiklikleri dile getirmekten

kaçınmaktadır. Bu ise, ülkeyi yönetenlere, önemli kararları alırken gereksiz yetkiler kullanmalarına ve kendi başlarına buyruk olmalarına yol açabilmektedir (Avşar, 1998: 66-67). Diğer taraftan M. Kemal halkın düşünce ve eğilimlerini öğrenebilmekten uzak kalıyor, tek parti yüzünden hükümetin yaptığı hatalar ona yükleniyordu. Bunun bir nedeni de CHF'nin yereldeki teşkilatlanmalarının bölge halkıyla kurmuş olduğu çıkar ve zor ilişkisinden dolayı, merkeze işlerin yolunda gittiği yönünde olumlu raporlar vermesidir. "Bunun yanı sıra kendisine yöneticiler tarafından gerçek durumla ilgili yeteri kadar bilgi verilmediğinden, hükümetin politikasını denetleyebilmesi ve ona yol gösterebilmesi güçleşiyordu" (Avşar, 1998: 67).

Yine Avşar'a göre, bu muhalefet partisinin kurulmasının nedenini açıklayan ikinci görüş ise şunu savunmaktadır. "Cumhuriyet rejiminin böyle bir olayı zorunlu kıldığı şeklindedir. Bu görüşü savunanlara göre, bir ülkede cumhuriyetten söz edilebilmesi için orada birden çok siyasi parti olmalıdır" (Avşar, 1998: 67).

Bilindiği üzere tek parti dönemi, her şeyin tek elden yürütüldüğü bir dönemdir. Bu tutumun muhalefet partisi kurulmasında da söz konusu olduğu söylenebilir. Yani Türkiye Cumhuriyeti'nin muhalefet partisi de, iktidara tepki koyan muhalefette iktidardaki parti tarafından kontrol edilmektedir. "Mustafa Kemal, muhalefet görevini üzerine alacak ama kendisine sadık kalacak bir partinin kurulmasını istiyordu. Muhalif bir partinin kurulmasındaki amaç, birikmiş hoşnutsuzlukların giderilmesini sağlamak ve hükümeti, hem kusurlarını düzeltmeye hem de ekonomik vaziyete yeni çareler aramaya sevk edecek bir denetim sistemi kurmaktan ibaretti" (Karpaz, 2012: 151).

Kurulan bu partinin iktidarın isteği ve onun güdümünde gerçekleştiğini gösteren önemli bir kanıtta partinin kurucusu olduğunu sonradan öğrenen, Ahmet Ağaoğlu'nun anılarıdır. Yalova'da verilen bir baloya katılan Ağaoğlu o gün yaşananları şöyle anlatıyor: "Davetliler o kadardır ki oteller hıncahınç dolmuştur. Biz yersiz kaldık. Fakat Gazi için otelde daima iki oda saklandığını bildiğim için Başyavere müracaat ettim. Başyaver birkaç dakika sonra, "Gazi Hazretleri baloya gelmenizi emrediyor," cevabını verdi. Resmi elbisem olmadığı halde gittim, dans salonuna girdim. Vakit sahibi Ahmet Asım Bey de orada idi. Onun yanında yer aldım ve salonu seyretmeğe koyuldum. Salonun ortasında Gazi, İsmet ve Kazım Paşalar ile Fethi Bey görüşüyorlardı. Gazi etrafa bakınırken gözleri bana ilişti ve yanına gittim eliyle emretti.

Gazi, mutadı veçhile burnunu çekerek ve gülümseyerek, "Serbest Fırka (parti) Reisi Fethi Bey!" diye beni Fethi Bey'e takdim etti ve bana hitaben, "Tabii Fethi Bey'le beraber çalışacaksın!" Dedi.

"Paşam! İsmet Paşa ile Fethi Bey arasında tereddüt olunmaz mı!?"

"Artık uzatma. Fethi Bey'le berabersin..."

Dans başladı. Ben gene evvelki yerime geldim. Gazi bir hanımla dans ediyordu. Benim yanıma yaklaşırken durdu, bir kolunu boynuma attı, yüzümden öptü:

"Seni tebrik ediyorum. Fethi Bey'le anlaşmışsın!"

"Fethi Bey'i daha görmedim."

"Canım, siz ta öteden beri anlaşmışsınız! Hemen gidip Fethi Bey'i de seni almış olduğu için tebrik edeceğim!"

Ben hayret ettim. Daha hakikaten ne Fethi Bey'i görmüştüm ve ne de bir fırkadan haberim vardı. Bu nasıl şey!

Fethi Bey'in yanına gittim. Gazi hakikaten onu da tebrik etmiş!

"Fethi Bey! Bütün bunlar nedir? Bir şey anlamıyorum."

"Şimdi yeri değil! Yarın otele etraflıca görüşürüz!" (Ağaoğlu, 1994: 26-27).

Bu görüşmeden sonra Fethi Bey'le görüştiklerinde ise aralarında şöyle bir konuşma geçtiğinden bahseder Ağaoğlu:

"Bu ne iştir Fethi Bey?"

"Mezuniyetle buraya geldim. Bana, ille ikinci bir fırkanın başına geçeceksin diye ısrar ediyor. Nihayet ben de kabul ettim" (Ağaoğlu, 1994: 26-27).

Parti kurucularının seçilmesi önem arz etmektedir. Serbest Fırka kurulurken, "kurucuların seçilmesinde izlenen doğal olmayan yönleme karşılık, iktidardaki partiye muhalefet edebilme potansiyeline sahip bir oluşum sağlanmaya çalışılmıştır. Ancak, bu seçim yapılırken, nasıl davranacakları bilinmeyen –özellikle rejime karşı çıkabilecek- kişiler yerine, İsmet Paşa hükümetine muhalif ama rejim açısından güvenilir kimselerin partinin

karar organında bulunması arzu edilmiştir" (Avşar, 1998: 53). Bu süreçte Mustafa Kemal'den özellikle tarafsız kalmasını isteyen Okyar, Mustafa Kemal'den olumlu yanıt alınca harekete geçer. Mustafa Kemal tarafsızlığını ve iyi niyetini kanıtlamak için kız kardeşi Makbule Hanım'ın partiye katıldığını da açıklar (Zürcher, 2000: 261).

Nihayet muhalefet partisi 12 Ağustos'ta SCF adıyla kurulur. Yukarıda da değinildiği gibi Mustafa Kemal tarafsız olduğunu bildirmiştir, bunu şu sözleriyle dile getirir "Gazi, yeni fırka hakkında izahat verirken: "Bu fırkalar benim iki evladım olacak... Bir baba iki öz evladına nasıl müsavi muamelede bulunursa, ben de aynı veçhile bu iki fırkaya muamele edeceğim. Bundan emin olunuz. Bu teşebbüs memleket için çok hayırlı neticeler verecektir" demiştir" (Okyar, 1997: 111). Yine başka bir zamanda Gazi şöyle konuşur Okyar'la: "Cumhuriyet Halk Fırkası reisleriyle çok mücadele edeceğinizi tahmin ediyorum. Fakat ben cumhuriyet esaslarının kuvvetlenmesini temin edecek olan bu mücadeleye memnuniyetle müşahede edeceğim. Ve şimdiden söyleyebilirim ki en çok kavgalı olduğunuz geceler sizi soframda birleştireceğim. Ve o zaman tekrar ayrı ayrı her birinize soracağım. Sen ne dedin? Ve ne için dedin? Senin cevabın ne idi, neye istinad ediyorsun? Bu günden itiraf edeyim ki bu, benim için yüksek bir zevk olacaktır" (Okyar ve Seyitdanlıoğlu, 1997: 127).

2.1. Partinin Genel Yapısı: Üyeleri, Amblem ve Programı

Amblem	
Kurulduğu Şehir	İstanbul
Kurucu	Ali Fethi Okyar
Tarihi	12.08.1930 - 18.12.1930

Kaynak: (Ülgenay, 2011: 158)

Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulduktan sonra "bir kısım Halk Fırkası mebusu Mustafa Kemal'in isteğiyle, diğer bir kısmı ise kendi arzularıyla yeni fırkaya katılmışlardır. Genel Başkan Ali Fethi Okyar'dır. Okyar, mutlakiyet, meşrutiyet ve cumhuriyet dönemlerine

tanıklık etmiş; askerlik, milletvekilliği, bakanlık büyükelçilik ve başbakanlık yapmış bir devlet ve siyaset insanıdır (Atılğan vd. 2015: 252). Ali Fethi Bey'in yanı sıra Nuri Conker (Umumi Katip, Genel Sekreter), Ahmet Ağaoğlu (Kars Mebusu), Talat Bey (Ankara Mebusu), Rasim Öztekin (Bilecik Mebusu), Senih Hızıroğlu (Bursa Mebusu), Nakiyeddin Yücekök (Elazığ Mebusu), Tahsin Uzer (Erzurum Mebusu), Ali Haydar Yuluğ (İstanbul Mebusu), Süreyya İlmen (İstanbul Mebusu), İbrahim Süreyya (Kocaeli Mebusu), Reşid Galib (Niğde Mebusu), Refik İsmail Kakmacı (Sinop Mebusu), Mehmet Emin Yurdakul (Şebinkarahisar Mebusu) Serbest Cumhuriyet Fırkasını teşkil eden ilk parlamenterler olarak, siyasi yaşamımızda yeni bir sayfa açan bu partide yer alan isimler olmuşlardır. Şüphesiz fırkanın mebus sayısı daha önce vaat edilen yetmiş rakamına ulaşamamış, çok daha azı Fethi Bey'in partisine geçebilmişti" (Okyar ve Seyitdanlıoğlu, 1997: 69-70).

Bunlar kurucu üyelerdir. Fakat Mete Tunçay'ın tespitine göre; SCF'nin Meclis dışında örgütlenmesi hakkında çok az şey bilinmektedir. "Fırkanın İstanbul İl Başkanı Prof. Dr. İsmail Hakkı Baltacıoğlu, İzmir İl Başkanı Dr. Ekrem Hayri Üstündağ, Aydın İl Başkanı ise Adnan Menderes idi. Bunun dışında SCF'nin kendine özgü bir yayın organı olmamış, İstanbul'da Yarın ve Son Posta ile İzmir'de Halkın Sesi gazeteleri tarafından desteklenmiştir." (Tunçay, 2012: 58-59)

Liberal bir kalem tarafından kaleme alınan ve liberalizmin temel prensipleri göz önünde bulundurularak yazılan parti programı 11 maddeden oluşuyordu. "Ali Fethi Bey'in yanısıra, Fırka'nın Genel Sekreteri olan Nuri Conker, Ahmet Ağaoğlu, Reşid Galib ve Tahsin Bey de programın hazırlanışında bulunmuşlardı (Okyar ve Seyitdanlıoğlu, 1997: 70). Partinin programına bakacak olursak on bir maddelik programın maddeleri şunlardır (Avşar, 1998: 249-251)*.

"Madde 1- 'Serbest Cumhuriyet Fırkası cumhuriyetçilik, milliyetçilik ve laiklik esaslarına bağlıdır. Bu esasların millet bünyesinde ebedileşmesi gayedir. Teşkilatı Esasiye Kanunu'ndaki hürriyet ve masuniyet haklarını bilaistisna herkes için meri tutacak ve hiçbir arızaya uğratmayacaktır.' Görüldüğü üzere parti CHF'nin ilkeleriyle temelde uzlaşmaktadır.

* Tek tırnak (') veya tırnak (") içindeki kısımlar, Avşar, 1998: 249-251'den alınmıştır. Yorumlar ise bize aittir.

Madde 2- 'Vergiler millet efradının iktisadi teşebbüs kabiliyetini sarsmayacak ve halkın takati hududunu aşmayacak derecede tahfif olunacaktır. Vergi tarhında daha salim esaslara istinat edilecek ve tahsilindeki yolsuzluklar kaldırılacaktır.' Bu madde en önemli maddedir zira halkın en büyük sorunu vergilerin toplanmasındaki usulsüzlükler ve keyfiyettir.

Madde 3- Fırka, devlet varidatının semereli surette sarfına dikkat ve büyük nafia teşebbüsleri masraflarının yalnız bir nesle tahmilinden içtinap eder.

Madde 4- 'Fırka, paramızın kıymetini bir an evvel tespit için tedbir almak ve memleketimizde iş görmek isteyecek harici sermayeye bu suretle yol açmak azmindedir.'

Madde 5- 'Fırka, vatandaşların refahına mali ve iktisadi her türlü teşebbüslere engel olan hükümet müdahalelerini kabul etmez. Memleketin iktisadi hayatının inkişafında her türlü teşebbüs erbabının zahiridir. Cumhuriyetin menfaatleri için girişilmesi icap eden iktisadi işlerde fertlerin kuvveti gayrikafi görüldükçe, devlet doğrudan doğruya teşebbüs eder. Liman inhisarı kaldıracaktır.' Liberal bir devlet ön görme anlamında en belirgin maddelerden birisi bu ve bir önceki maddedir. Zira liberalizm serbest teşebbüsü destekler ve açıkça bireysel girişimler de destek bulmuştur. Bu maddedeki vurgu hâlihazırda Türkiye'nin içinde bulunduğu zor durum içinde önemli bir çözüm ileri sürmektedir.

Madde 6- 'Köylünün ve çiftçinin çok ucuz faizle ve müşkülatsız usullerle para bulması ve iktisadi bünyemizi zayıf düşüren mürabahacılıktan kurtarılması fırkanın en mühim maksatlarındandır. Çiftçinin fedakarlığı ile kurulmuş olan Ziraat Bankasının memleketin zirai kredi ihtiyacını tatmin edecek bir müessese haline çıkarılması umdedir.' İçinde bulunulan dönemden en kötü şekilde etkilenen kesim olan köylüler ve çiftçilere yönelik bu madde geniş kesimlerin desteğini almada etkili olsa gerek. Diğer taraftan bakıldığında Ziraat bankasının kredi gibi müdahalelerde bulunmasını ön görmek yerinde ve önemli bir müdahaleymiş gibi görülebilir zira hemen 1930'ların etkisi hissedilir hissedilmez Ziraat bankası buğday alımlarında ücretleri dengelemek için kullanılmıştır.

Madde 7- 'Dahili sanatların canlanması ve kolaylıkla inkişaf etmesi fırkanın vasıl olmak istediği mühim hedefidir. Teşviki Sanayi Kanunu bihakkın tatbik edilecektir. Bu kanunun bahsettiği himaye ve kolaylıklar icabında tevsi olunacaktır. Sanayi ve Maadin Bankası'nın kabiliyet ve faaliyeti arttırılacaktır. Yerli mahsüllerin himayesi ve hariç piyasalarda sürümlerinin temini için tedbirler alınacaktır. Nakliyat ve liman tarifeleri bu

maksatlara hizmet edecek surette tanzim olunacaktır.' Bu madde yukarıda da değindiğimiz gibi halihazırda CHF'nin de gündeminde olan bir durumdur, zaten bir yıl öncesinde milli tasarruf hareketi başlatılmış bulunuyordu.

Madde 8- 'Halkın hükümet dairelerindeki işleri azami sürat ve suhuletle görülecektir. Rüşvet ve suistimallere karşı bila merhamet mücadele edilecektir.'

Madde 9- 'Mahkemelerin süratle iş bitirmesi için sıkı ve devamlı teftişler yapılacaktır. Mahkemeler teşkilatındaki noksanlar bu maksada göre ikmal olunacaktır.' Bu ve bir önceki madde çok önemli bir maddedir. Çünkü dönemin en büyük sorunlarından birisi adam kayırmacılık ve yolsuzluktur. Zaten bir muhalefet partisi olarak SCF'nin kurulmasının en önemli nedenlerden birisi de bu duruma karşı halk arasında kontrolsüz bir muhalefetin ortaya çıkmasını engellemektir. Zürcher'in deyişiyle "CHF'nin ve bölgesel ve yerel temsilcilerin otoriter tavırları, buna eşlik eden kayırmacılık ve yolsuzluklar, kişi özgürlüklerinin yokluğu... yaygın bir öfke doğurmuştur" (Zürcher, 2000: 259).

Madde 10- Fırka, harici siyasetinde Türkiye Cumhuriyeti'nin komşu ve bilumum devletlerle münasebetlerinin dostluk ve samimiyet dairesinde cereyan ve takviyesine ve Cemiyeti Akvam müessesesiyle sıkı surette teşriki mesaiye ehemmiyet verecektir.

Madde 11- Fırka, bir dereceli intihap usulünün tesisini ve siyasi hukukun Türk kadınlığına da teşmilini müdafaa edecektir"

Serbest Fırka'nın programı, "liberalizme kaçan birkaç genel ilkedden ibaretti. Partinin esas siyaseti, Halk Partisi'ne karşı koymak ve ekonomi alanındaki başarısızlığını eleştirmektir. Bu tutum parti çevresinde hemen çok sayıda muhalif grubun toplanmasına sebep oldu. Bu gruplar Fethi Bey'in İzmir'e gidişinde hükümete yapacağı gösterilerden de belli olacağı gibi, iktidardaki partiye cesaretle meydan okuyorlardı"(Karpuz, 2012: 152).

2.2. Parti Tabanı

SCF'nin toplumsal tabanına bakacak olursak, çeşitli kesimlerden destek aldığını tespit etmek mümkündür. Yetkin'e göre SCF'nin siyasal yaşama atıldığının ilk günlerinde Falih Rıfkı (Atay), bu partinin tabanının kimlerden oluşabileceğini oldukça gerçekçi bir

biçimde belirtmiş bulunmaktadır. CHF'li bu yazara göre: 1) Cumhuriyetçi olmadıkları için Halk Fırkası'na karşı olanlar, 2) Halk Fırkası'nın kendi tarafından haklı olarak kıldığı yahut tatmin edemediği insan zümreleri, 3) Cumhuriyetçi olup da Halk Fırkası'nın tuttuğu yolun doğru olmadığına inananlar..." (1982: 112-113). Gerçekten de, "temelde Falih Rıfkı Atay'ın da belirttiği gibi bu nedenlere bağlı olarak, SCF'nin tabanı "gayrimemnunlar"dan oluşmuştur. Şu halde, bu tabanın ana niteliğini "tepkisel" bir oluşum olarak belirtmek gerekmektedir" (Yetkin, 1982: 113).

Bunun dışında Serbest Fırka'nın tabanını oluşturan diğer bir kesim de işçilerdir. İşçiler, Terakkiperver Fırkası'nın kapatılmasından önce kısıtlı da olsa haklarını arayabilme imkanına sahipken, Takrir-i Sükun Yasası'nın kabul edilmesinden sonra, uzun sürecek bir sessizlik dönemine girmişlerdi. Bu süre içerisinde sendikalar kapatılmış, işçi bir takım cemiyetlerin eline bırakılmıştı"(Avşar, 1998: 131).

SCF'nin bir diğer tabanını ise kadınlar oluşturmaktadır. Zaten parti programından da görüleceği üzere kadınlara ilgili bir madde de bulunmaktadır. "Serbest Fırka tabanının bir başka özelliği de, kadınların bu partiye gösterdikleri ilgi ve parti çalışmalarına katılmış bulunmalarıdır. Gazi'nin SCF'nin programına siyasal hakların kadınları da kapsamaması ilkesini koydurmuş bulunması ve kız kardeşi Makbule'nin bu partiye girmesini sağlamanın da bunda önemli ölçüde etkisi olmuştur" (Yetkin, 1982: 114).

3. Partinin Yükselişi

Başkanlığını eski Başbakan Fethi Okyar'ın yaptığı, Ahmet Ağaoğlu ve Adnan Menderes gibi isimlerin de yer aldığı Serbest Fırka kısa sürede büyük güç kazanır (Bila, 1999: 62). Serbest Fırka'nın kuruluşundan sonra, "partinin Anadolu'da teşkilatlanması çalışmalarına başlanmıştır. Bu aşamada Fethi Bey'e özellikle İzmir ve Ege bölgesinden heyet ve telgraflar yağıyor ve ısrarla davet ediyorlardı. İzmir'den başlayacak Aydın, Manisa, Balıkesir ve Akhisarı kapsayan bir teşkilatlanma gezisine çıkma kararı almıştı. Atatürk'le görüşülmüş, o da bu gezinin faydalı olacağı görüşündeydi" (Okyar, 1997: 73).

Fethi Bey ve arkadaşları "Konya" adlı vapurla İzmir'e geçerler. 4 Eylül 1930 günü İzmir'e ulaştıklarında, söylenenlerin aksine limanda toplanmış büyük bir kalabalık tarafından karşılanırlar. Bu anı Ağaoğlu şöyle anlatır: SCF heyetinin kalacağı İzmir Palas

Oteli'ne halkın sevgi gösterileriyle zorlukla varabilmişlerdi. Fethi Bey, İzmir halkının "Yaşasın Gazi, Yaşasın Fethi Bey" sesleri arasında otelin penceresinde, ertesi günü bir toplantı düzenleyerek halka hitap edeceğini söyledi (Okyar, 1997: 74).

Serbest Fırka'ya İzmir'e gitmeden önce saldırılar olacağı söylenmiş, büyük tepkiyle karşılaşıacağı bildirilmiştir. Oysaki durum tam tersidir. Halkın büyük coşkusuyla karşılanırlar. Aydemir'e göre: "Fethi Bey, arkadaşlarıyla parti teşkilatı için seyahate çıktıkları ilk merhalede her şey allak bullak olur. İzmir'de Fethi Bey geliyor diye yer yerinden oynar. Daha sekiz yıl önce başta Mustafa Kemal'in kumandasında düşmandan kurtulan İzmir'de halk dalga dalga Fethi Bey'in neredeyse ayaklarına kapanır (Aydemir, 1969: 80).

Fakat bu durum, gösterilen ilgi, yerel yöneticilerin de yeni partiye daha ilk geziyle tavrı almasına yol açmıştır. Avşar'a göre, vali ve belediye başkanı Fethi Bey'le görüşmeyi kabul etmeyerek, ertesi gün yapacağı konuşmayı ertelemesini isterler. Bunun üzerine Fethi Bey zar zor Gazi'ye telgraf çeker. Telgraf eline ulaşır ulaşmaz Gazi, biri İzmir Valisi Kazım Dirik'e, ikincisi İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'ya, sonuncusu ise Fethi Bey'e olmak üzere üç ayrı telgraf çeker. Mustafa Kemal İzmir valisinden muhalefetin çalışmalarına engel olunmamasını isterken, Fethi Bey'e de konuşmasını yapmasını ve karşılaşıacağı herhangi bir engeli derhal bildirmesini söyler (Avşar, 1998: 110-111).

Diğer taraftan aynı gün CHF, Fethi Bey'in karşılanması sırasında yaşanan olayları protesto etme gerekçesiyle bir miting düzenlemeye karar verir ve halkı Bahri Baba Parkı'nda toplanmaya çağırır. Avşar'a göre Sönük geçen bu mitinge Serbest Fırka taraftarları da katılmış ve mitingi protesto etmişlerdir. Bu durum iktidar ve muhalefet partisi arasındaki son bağları da koparacak olayların başlangıcı olur (Avşar, 1998: 111).

Üç gün İzmir'de kalan Fethi Bey, 7 Eylül günü büyük bir miting gerçekleştirir (Arı, 2013: 193). Yaklaşık elli bin kişinin katıldığı miting, yaşanan gerginliğe karşın sakin geçer. Ancak bir yanlış anlaşılma sonucu ortaya çıkan beklenmedik bir durum Serbest Fırka'yı zor durumda bırakır. Fethi Bey, iktidar çevreler tarafından ortaya atılan şapkanın atılıp fesin giyileceği konusunu yalanlamak için söze başladığı anda, daha cümlesini tamamlamadan halk bu konuşmayı yanlış anlayıp şapkaları birden yere atıp çiğnemeye başlamıştır. Arı'ya göre, Ali Fethi Bey, CHP'ye karşı son derece tepkili olan halk kesimlerini yatıştırmak için çaba harcıyor, ancak bunda başarılı olamıyordu. Yaşanan

ekonomik sıkıntılarının nedeni olarak, CHP'nin yanlış politikalarını görüyorlardı ve zapt edilemiyorlardı (Arı, 2013: 193).

İktidar yanlısı Anadolu Gazetesi'nin 5 Eylül 1930 sayısında yayımlanan Serbest Fırka'ya ve ona yakınlık gösterenleri aşağılayan yazılar tansiyonu daha da yükseltir. Bu hakaretlere tahammül edemeyen halk, Anadolu Gazetesi'nin binasına doğru yürüyüşe geçer; burada gazeteyi bir süre protesto ettikten sonra, CHF il merkezine doğru yönelirler. O esnada bir CHF üyesinin halka "namussuzlar" demesi üzerine iyice galeyana gelen halk, binayı taşlamaya başlar. Fethi Bey, kaldığı otelin balkonundan: "Arkadaşlar yapmayınız. Cumhuriyeti seviyorsanız sakın olunuz" dese de başarılı olamaz. O sırada, bina içerisinde mevzilenmiş güvenlik güçleri tarafından kalabalığa doğru ateş edilmeye başlanır ve bunun sonucunda bir çocuk başından vurularak ölür, toplamda 15 kişi yaralanır. Böylece Serbest Fırka'nın henüz ilk gezisinde kan dökülmüş ve halkla güvenlik güçleri karşı karşıya gelmiş olur (Avşar, 1998: 113).

Aydemir'e göre yukarıda yaşanan olaylar şöyledir: Fethi Bey'in ayağına kapanan halk "'Kurtar bizi, kurtar' diye yalvarır. Hatta bu karışıklıkta polis kurşunuyla vurulan bir yavruyu kucağına alan yaşlı bir baba, bu kurbanı getirir, Fethi Bey'in ayaklarına serer: 'Bu, ilk kurbanımız. Ama daha kurbanlar lazımsa vereceğiz, fakat bizi kurtar... diye inler...' Meydanda gözyaşı selleri çağlar, her tarafta bir takım resimler yırtılır, parçalanır..." (Aydemir, 1969: 80).

Görüldüğü üzere, Halk Fırkası ile Serbest Fırka arasında bu mitinglerde ortaya çıkan mücadele, gerçekte, iktidar partisi ile halk arasındaki uzaklığın, siyasal plana yansımından başka bir şey değildi. "Ağustos 1930'da Atatürk'ün ilk demokrasi denemesi olarak kurulan Serbest Fırka yoksulluktan bunalan halk kesimleri için yeni bir umut ışığı olmuştur" (Bila, 1999: 62). Fakat bu ışık, iktidar için hemen tehlike arz etmeye başlamış görünmektedir. Çünkü İzmir'de gösterilen bu ilgi orayla sınırlı kalmaz. Aynı coşku ve ilgi, Fethi Bey'e Aydın, Manisa, Akhisar ve Balıkesir gibi yerlerde de gösterilmiş, CHF'nin gelecekteki ilk seçimde iktidara veda edeceği, Ege Bölgesi'ndeki bu kısa tecrübeye radikal bir biçimde ortaya çıkmıştı (Okyar ve Seyitdanlıoğlu, 1997: 75).

Bila'ya göre, İzmir olaylarını soruşturmakla M. Kemal tarafından görevlendirilen Kazım (Özalp) Paşa, "Fethi Bey'in İzmir'e gelişiyle İzmir'de Halk Fırkası erimiştir ve Fethi Bey

seyahatine İzmir'den Balıkesir'e doğru devam ederken her geçtiği yerde Halk Fırkası'nı söndüre söndüre gitti" diye söyler (Bila, 1999: 62).

Bu durumun baş sorumlusu olarak SCF görülür. Hükümet yalnızca Serbest Fırka'yı suçlamakla kalmaz. İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, devrimlerin tehlikede olduğunu ileri sürerek, gerekli önlemlerin alınması için valiliklere bir genelge gönderdi. Genelgede "vergiler kaldırılacak, askerlik olmayacak, fes giyilecek, yeni Türk harfleri kalkacak" gibi propagandalar ile halkın tahrik edildiği belirtilerek güvenlik güçlerinin devreye girmesi talimatı verilir (Avşar, 1998: 115).

4. Partinin Kapatılması

Yaşanan bu olaylardan sonra hükümet mitingleri yasaklama yönünde karar alır. Güvenlik gerekçesiyle savunulan bu yasaklama, partiye olan ilgiyi azaltmaz. SCF iki ayda 30'u geçkin ilde örgütlenir.

Fethi Bey, Partinin yeni kurulmuş olması ve teşkilatlanmasını henüz tamamlayamamış olmasına rağmen seçimlere gitme kararı alır. Fethi Bey'in seçime girme kararını etkileyen unsurların başında, İzmir ve Ege gezisinde karşılaştığı halk desteğidir. SCF'nin programında ileri sürmüştüğü tek dereceli seçim sisteminin kabul edilmiş olmasının halk desteği avantajını kullanmada imkan tanınması ve kadınların iştirak ettiği bir seçimi değerlendirmek istemesiydi. Ahmet Ağaoğlu ise, henüz teşkilatlanmanın tamamlanmamış olduğunu ve Halk Fırkası'na karşı meclis içerisinde eldeki mevcut mebuslarla muhalefeti yürütmesinin daha doğru olacağını düşünmekteydi. Cumhurbaşkanı Atatürk ise, başta tereddütlü olmakla birlikte, sonradan seçime girilmesini ister (Okyar ve Seyitdanlıoğlu, 1997: 76).

Seçimler 1930 yılı Ekim ayının başlarında yapılır. "Toplam 502 seçim bölgesinin 31'inde Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kazandığı açıklanmıştı. Ne var ki, bu başarısı Serbest Fırka'nın sonunu hazırlayan en önemli etkenlerden biri olmuştur. Bu aşamadan sonra iktidar mücadelesi giderek kesinleşmiş, suçlamalar giderek ağırlaşmış ve Serbest Fırka'nın irticaya göz yumduğuna ve vatana ihanet ettiklerine kadar varan suçlamalar yöneltilmeye başlanmıştır" (Okyar ve Seyitdanlıoğlu, 1997: 77). Seçimlere hile karıştırıldığı yolunda iddialar meclisteki konuşmalara da yansır: "Serbest Cumhuriyet

Fırkası lehine rey vermek isteyenlere karşı nihayetsiz müşküller ika edilmekte iken Halk Fırkasına rey vereceklere o nisbette suhulet ve sahabet gösterilmiştir. Bunlardan nüfus kâğıdı ibraz etmeyenlere mahallelerinden aldıkları ilmühaberlerle veya nüfus dairelerinden verilen puslalarla rey atmaları temin edilmiş ve hatta göçebe halinde sık sık yerlerini değiştiren bir takım kimselerden nüfus tezkereleri aranılmaksızın ve cebren Halk Fırkası lehine rey attırılmıştır. Efendiler; umumî olarak saydığım yolsuzlukların bir kısmını mahal ve vak'a zikrederek göstermek isterim. Adana: Adana intihap encümeni valiye verdiği mazbatada sandıktan 4730 rey puslası çıktığını ve defterlerde 4652 adedinin ismi hizasına imza, mühür veya parmak işareti vazedildiğini soyuyor. Bu halde aradaki fark olan (78) rey açıktan sandığa atılmış ve intihabata fesat karıştırıldığı resmen tesbit edilmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, 15. 11. 1930: 17-18).

Mecliste bir konuşma yapan Fethi Bey, hükümeti ve kendi parti taraftarlarına "mürteci" diyenleri şiddetle eleştirir. Buna karşı hükümet, "Serbest Fırka'nın halk üzerindeki etkisini azaltmak için ekonomik durumu düzeltecek reformlar vaat etti. İktisat ve adalet vekillerini değiştirdi, ama yine de bu tedbirler halk arasında hükümetin itibarını artırmaya yetmedi. Halkçılar da Fethi Bey'e hücum ederek, onu Mondros Mütarekesi'ni imzalamış olmakla ve M. Kemal'e karşı şahsi ihtiraslar beslemekle suçladılar. Fethi Bey'in partiler arası kavgada M. Kemal'in tarafsız kalmasını istemesi gerginliği daha da şiddetlendirdi" (Karpuz, 2012: 153).

15 Kasım meclis görüşmeleri Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın son anlarına tanık ettiğimiz günlerdir. Fethi, iktidar partisinin büyük çaplı usulsüzlüklerle ve seçimlerde hile yapmakla suçlar ayrıca cumhuriyeti savunanların cumhuriyetin temel ilkelerine ters davrandıklarını dile getiri: "Ahalinin Serbest Cumhuriyet Fırkasının belediye namzetlerine rey vermek istemesini irtica suret ile tefsir edenler, halkın reyini de inhisar altına almak isteyenlerdir. Bu inhisarcıların Cumhuriyet ve demokrasi mefkûreleriyle hiç bir alâkaları olamaz. Hakikî Cumhuriyetçiler Cumhuriyet mefkuresinin tanımadığı emeller arkasında koşan menfaatperestlerden yüz çevirmelidirler" (TBMM zabıt Ceridesi, 15. 11. 1930: 17).

Bu da Serbest Cumhuriyet Fırkası'na karşı öfkeli saldırılara yol açtı ve parti ve liderleri vatana ihanetle suçlandı" (Zürcher, 2000: 261). Görüşmelerin devamında "tartışmalar Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın rejim düşmanlığı ile suçlanmasına kadar varmış ve fırkanın kapatılmasını istemeye kadar uzanmıştır" (Okyar ve Seyitdanlıoğlu, 1997: 87).

Zaten o tarihe kadar birçok gazetede SCF'ye yönelik eleştiriler devam etmiş, Mustafa Kemal'in olaya el atması istenmiştir. Mustafa Kemal, Fethi Bey'e "siz hemen birkaç ay içinde iktidara geçmek için uğraşıyorsunuz. Hiç beklemeğe tahammül göstermiyorsunuz. Bugün iktidarda olanları düşürüp yerine geçecek olursanız bu memleketi emniyet ve huzur içinde ayakta tutabilecek misiniz? Bana bir kere bu kanaati vermelisiniz" der (Us'dan aktaran Tunçay: 2012:272.). Bu tartışmalarında gösterdiği üzere açıkçası Mustafa Kemal, ani bir iktidar değişikliğine hazır değildir (Tunçay, 2012: 272). Bu gelişmeler "Fethi Okyar'ı bu koşullarda bir muhalefet partisinin yaşayamayacağı inancına yönelmiş ve Mustafa Kemal Paşa ile karşı karşıya kalmamak için partisini feshetmek durumunda kalmıştır. Parti, "17 Kasım 1930 da kendini feshetmek zorunda kalır" (Bila, 1999: 62).

Sonuç

Bu çalışma Türkiye'nin demokrasiye geçiş sürecinde ikinci başarısız uğraşı olan SCF'yi el almaktadır. Bu bağlamda dönemin şahitlerinin anılarına, TBMM'deki konuşmalara ve SCF üzerine çeşitli araştırmalara başvurulmuştur. Parti kurucularının anılarında da görüldüğü gibi SCF karşılıklı anlaşmalar sonucu ve güdümlü bir parti olarak kurulmuştur. Bunda iktidarı hemen elden bırakma arzusu içinde olmayan CHF'nin ve Mustafa Kemal'in etkisi olduğu söylenebilir. Her ne kadar güdümlü bir parti olduğu, kontrollü bir muhalefet için kurulduğu söylene de SCF kurulur kurulmaz, yıllardır iktidarda olan CHF'nin politikalarından bunalan kitlelerden ve son dönemde yaşanan ekonomik durgunluk nedeniyle halktan büyük destek almıştır.

SCF'nin CHF üzerinde yoğunlaşan muhalefeti kontrol altında tutması için kurulduğunu anılardan da okuduk fakat büyük halk desteği İktidardaki partiyi tedirgin etmiş, yapılan propagandalar sonucu SCF'nin cumhuriyet devrimlerinin getirdiği yenilikleri tehlikeye sokacağı fikri yayılmıştır. Bu durum SCF kurucuları üzerinde büyük baskı doğurmuş ve SCF 90 günlük macerasının sonunda kapatılmıştır. Halbuki gerek parti kurucularının söylemleri gerekse parti tüzüğüne içeriği böyle bir tehlikeye yer vermeyecek şekilde açıktır. Bu anlamda SCF her ne kadar güdümlü bir muhalefet yaratmak için kurulmuşsa da bu durumu aşmış, kitlelerin ilgisini kendi üzerine çekmeyi başarmıştır. O zaman SCF'nin seçimlerde ve seçimler sonrasında mecliste yürütmüş olduğu çalışmaları onun bir güdümlü parti olduğu yönündeki iddialara şüpheyle bakmamıza neden olmalıdır. Zira SCF kadroları kendi özgün programları etrafında büyük kitleleri mobilize edebilmiştir.

Eğer güdümlü bir parti olarak devam edeceği anlaşılıysaydı zaten kapatılmasına da gerek kalmazdı. SCF'nin hem parti programı hem de partililerin söylemleri iktidar partisi karşısında ciddi bir alternatif oluşturduğunu göstermektedir.

Kaynakça

- Ağaoğlu, A., (1994). *Serbest Fırka Hatıraları*, 3.bs. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Akşin, S. vd. (1989). *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Alkin, E., (1981). *Uluslararası Ekonomik İlişkiler*, İstanbul: İ.Ü. İktisat Fakültesi.
- Arı, K., (2013). *Türk Devrim Tarihi 2*, İstanbul: Zeus Yayıncılık.
- Armaoğlu, F., (2010). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 11. bs. İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Atılğan, G. Saraçoğlu, C. Uslu, Ateş., (2015). *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Siyasal Hayat*, İstanbul: Yordam Kitap.
- Avşar, A., (1998). *Bir partinin Kapanmasında Basının Rolü: Serbest Cumhuriyet Fırkası*, İstanbul: Kitabevi.
- Aybars, E., (2006). *Atatürk Ve Modernleşme*, İzmir: Zeus Kitabevi.
- Aydemir, Ş. S., (1969). *Menderes'in Dramı*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Bila, H., (1999). *CHP 1919- 1999*, İstanbul: Doğan Kitapçılık.
- Bulutay, T. Tezel, Y. S. Yıldırım, N., (1974). *Türkiye Milli Geliri (1923-1948)*, Ankara: Ankara Üniversitesi S.B.F. Yayınları, No. 375.
- Çelebi, M., (2007). *Türk İnkılap Tarihi*, İzmir: Özal Basımevi.
- Karpat, K., (2012). *Türk Demokrasi Tarihi: Sosyal, Kültürel, Ekonomik Temeller*, 3.bs. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kennedy, P., (1990). *Büyük Güçlerin Yükselişi ve Çöküşü*, çev. Birtane Karanakçı, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Koçak, C., (2006). *Belgelerle İktidar ve Serbest Cumhuriyet Fırkası*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Kuruç, B. (2011). *Mustafa Kemal Döneminde Ekonomi: Büyük Devletler ve Türkiye*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Okyar, O. ve Seyitdanlıoğlu, (1997). M. *Fethi Okyar'ın Anıları: Atatürk, Okyar ve Çok Partili Türkiye*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Özbek, N., (2003). "Kemalist Rejim ve Popülizmin Sınırları: Büyük Buhran ve Buğday Alım Politikaları, 1932-1937", *Toplum ve Bilim*, 96, Bahar, 219-238.

Özel, S., (2002). "Atatürk Dönemi Türkiye Ekonomisi" *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 2, 235-248.

TBMM Zabıt Ceridesi, 1. İn'ikat 1.11. 1930.

TBMM Zabıt Ceridesi, 13. İn'ikat 12.12.1929.

TBMM Zabıt Ceridesi, 5. İn'ikat 15.11. 1930.

Tokgöz, E., (2001). *Türkiye'nin İktisadi gelişme Tarihi*, 6. bs. Ankara: İmaj Yayınevi.

Tunçay, M., (2012). *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek- Parti Yönetimi'nin Kurulması*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Ülgenay, A. H., (2011). *Türkiye Cumhuriyeti'nde Kurulan Siyasi Partiler, Kurucular ve Amblemler: 1923-1960*. Ankara: Sanat Kitabevi.

Ülgenay, A. H., (2011). *Türkiye Cumhuriyeti'nde Kurulan Siyasi Partiler Kurucular ve Amblemler 1923-1960*, Ankara: Sanat Kitabevi.

Ülken, Y., (1981). *Atatürk ve İktisat: İktisadi Kalkınmada Etkinlik sorunu ve Eklektik Model*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Yetkin, Ç., (1982). *Serbest Cumhuriyet Fırkası Olayı*, Karacan Yayınları.

Zürcher, E. J., (2013). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İstanbul: İletişim Yayınları.

**6331 SAYILI İŞ SAĞLIĞI ve GÜVENLİĞİ KANUNU KAPSAMINDA
APARTMAN ve SİTE YÖNETİCİLERİNİN BİLGİ DÜZEYLERİNİN ve
UYGULAMALARININ DEĞERLENDİRİLMESİNE YÖNELİK BİR ALAN
ARAŞTIRMASI***

Gülperi Aylin İLGEN**

Yrd. Doç. Dr. Funda YALIM***

Özet

Günümüzde inşaat sektöründe önemli gelişmeler yaşanırken konut projelerinde nitelikli ve akıllı binalar ile birçok sosyal imkanı da beraberinde sunan site projeleri yoğun talep görmektedir. Apartman ve sitelerde birçok kişinin aynı çatı altında çalışması ve yaşaması yine birçok iş sağlığı ve güvenliği önlemlerinin alınmasını da zorunlu kılmaktadır. Az tehlikeli işyerleri olarak kabul edilen ve en az bir çalışanı olan apartmanlarda 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'nun ilgili hükümleri 01.07.2016 tarihi itibarıyla uygulanmaya başlanmıştır. Bu çalışmanın amacı, apartman ve site yöneticilerinin söz konusu kanun kapsamındaki sorumlulukları konusundaki bilgi düzeylerini ölçmek ve uygulamalarını değerlendirmektir. Araştırmada veri toplama tekniği olarak anket kullanılmıştır. Araştırma sonuçları SPSS 22.0 programı ile analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İş Sağlığı ve Güvenliği, Apartman ve Site Yönetimi, 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu

**A FIELD RESEARCH REGARDING ASSESSMENT OF KNOWLEDGE AND PRACTICE OF
BUILDING AND SITE MANAGERS UNDER OCCUPATIONAL HEALTH AND SAFETY ACT
NUMBER 6331**

Abstract

Nowadays despite the important developments being experienced in the construction sector, intelligent buildings and site projects providing many social facilities see strong demand. Many people live together

* Bu çalışma G.Aylin İlgen'in "Bina ve Tesis Yönetiminde İş Sağlığı ve Güvenliği Uygulamalarının Önemi" adlı Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

** Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Yönetimi Doktora Programı Öğrencisi, aylin@aylinilgen.com

*** Nişantaşı Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Bölümü, funda.yalim@nisantasi.edu.tr

under the same building and/or site which make it compulsory to take many occupational health and safety measures. Related provisions of the Occupational Health and Safety Act has begun to apply as of 01.07.2016 to the buildings having at least one employee which are considered as less dangerous workplaces as per occupational health and safety act number 6331. The aim of this study is to measure the level of knowledge and evaluate the applications of the building and site managers about their responsibilities under subject law. Research is carried out with data collection survey techniques. The survey results are analyzed with SPSS 22.0 program.

Keywords: Occupational Health and Safety, Apartment and Site Management, Occupational Health and Safety Law

Giriş

Günümüzde yaşanan teknolojik gelişmeler her sektörde ve her alanda genel beklenti düzeyini yükseltmektedir. Modern pazarlama kampanyaları insanları hep daha yenisini daha iyisini talep etmeye yönlendirmektedir. Diğer yandan ise değişen çevre koşulları bizlerin de beklenti ve ihtiyaçlarında değişimlere yol açmaktadır. Bu değişimlerin en yoğun yaşandığı sektörlerden biri inşaat ve konut sektörüdür. Toplumun barınma ihtiyacını karşılamak için üretilen konutlar, yaşanan sosyo-ekonomik gelişmeler doğrultusunda artık güvenli bir çevre sunması, dayanıklılığı ve sosyal imkanları ile yaşam alanı olarak seçilmesinde farklı alternatifler sunmaktadır. Konutların çeşitliliğinin artması ile gündeme gelen akıllı binalar ve teknoloji ağırlıklı yapılar, altyapının ve sunulan olanakların sürdürülebilmesi için profesyonel bir yönetimi de gerekli kılmıştır.

Apartman ve site yönetimi kapsamında yer alan hizmetlerin bir kısmı tehlikeli/çok tehlikeli işler olarak sınıflandırılmıştır. 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'nda apartman işyerleri az tehlikeli sınıfta yer almasına karşın, yönetim hizmetlerinin içerisinde yer alan özel güvenlik hizmeti tehlikeli işler sınıfına, dış cephe temizliği, apartman ve sitelerin teknik ve mekanik aksamalarının bakım ve onarımı hizmetleri de çok tehlikeli işlere örnek gösterilebilir. Apartman ve sitelerin yönetimleri, sadece yapılacak iş ve işin görüleceği zaman dilimini kapsayan iş güvenliği tedbirleri alırken zaman zaman binaların bulunduğu alanın genelini ve tüm hizmetleri kapsayan iş sağlığı ve güvenliği talimatları konusunda gerekli hassasiyeti göstermemektedirler. Personelin çalışma sahası ve mesleği ile ilgili yeterli eğitimi almış olması ile hizmet alanı için oluşturulan risk analizi raporu doğrultusunda hazırlanmış iş sağlığı ve güvenliği talimatlarına uyması konusunda ister apartman veya sitenin kendi yönetimi olsun ister taşeron firmadan hizmet

alınmıyor olsun her ikisi de birlikte sorumludurlar. Ancak zaman zaman hizmet sağlayıcı firmaların bütçe oluştururken eğitim harcamalarından kısımları, apartman ve site yönetimlerinin ise aidatları düşük tutmak için iş sağlığı ve güvenliği uygulamalarının maliyetlerinden kaçınmaları hem bu alanlarda yaşayanlar hem de hizmet veren personel açısından güvenlik tehdidi yaratmaktadır.

1. 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu

Çalışma hayatı içerisinde çalışanın sağlığını ve güvenliğini korumaya yönelik alınan önlemler ile risklerin ortadan kaldırılması çalışmaları, hem işveren hem çalışan ve hem de devlet tarafından ortaklaşa yürütülmektedir. Devlet tüm çalışanların sağlığını ve güvenliğini korumaya yönelik kanun koyan ve denetleyen taraftadır. Dolayısıyla işveren ve çalışanlar bu kurallara uymak zorundadır. Bu doğrultuda çıkarılmış olan 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu 30.06.2012 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir (Resmi Gazete, 2012: s. 28339).

“Gelişmiş ülkeler sınıfına giren pek çok Avrupa ülkesi ile Türkiye’de yaşanan meslek hastalıkları ve iş kazaları verilerine bakıldığında, ülkemizde bu oranların daha yüksek olduğu görülmektedir. Son yıllarda neredeyse her gün karşılaşılan iş kazaları ve işçi ölümleri Türkiye gibi ekonomik büyüme performansını yukarılarda tutması gereken bir ülkede yatırımlardaki artış kadar iş sağlığı ve güvenliği önlemlerindeki artışı da beraberinde getirme beklentisini maalesef törpülemiştir” (Çetin ve Gögül, 2015: 2). İş sağlığı ve güvenliği uygulamalarının yerine getirilmesi kanunla belirlenmiş yasal bir zorunluluktur. Ancak hem her türlü maliyeti külfet olarak gören işverenin gerekli hassasiyeti göstermesini sağlamak, hem de iş kaybı endişesiyle suskun kalarak baskıcı ve riskli çalışma koşullarına boyun eğen çalışana sağlığının ve güvenliğinin korunmasını istemenin yaşamsal bir hak olduğunu kabul ettirmek ülkemizdeki çalışma koşullarında bir takım zorluklar yaşanmasına sebep olmakta ve daha fazla devlet desteğini gerektirmektedir.

6331 Sayılı Kanun özel ve kamu ayrımı olmaksızın bütün bağımlı çalışanları kapsamaması, sahip olduğu çalışan temsilcisi kavramı, büyük endüstriyel sanayilere yönelik hükümleri, işçilere iş sağlığı ve güvenliği çalışmalarına katılma, çalışmaları izleme, tedbir alınmasını isteme gibi haklar tanınması, göreceli olarak yüksek idari para cezalarına sahip olması ve

bunlar gibi birçok konudan dolayı daha önce İş Sağlığı ve Güvenliği alanında yapılan düzenlemelerden farklı olarak ayrı bir yere sahiptir (Güner, 2015: 1).

Tehlikeli ve çok tehlikeli iş kolunda yer alan ve en az bir çalışanı olan işyerleri için bu yasa yayımlandığı tarihten itibaren geçerli olmuşken, az tehlikeli iş kolunda yer alan ve en az bir çalışanı olan işyerleri ile kamu daireleri için 01.07.2016 tarihinde geçerli olacaktır. Bünyesinde bir çalışanı yani kapıcısı olan apartmanlar işveren olarak tanımlanmış ve apartman işyerleri az tehlikeli işler sınıfına alınmıştır. Apartman ve site yöneticileri de işveren vekili olarak yönetmelikte belirtilmiştir.

2. Apartman ve Site Yönetimi Nedir?

Ülkemizde inşaat sektöründe ve konut üretiminde hızlı bir değişim ve gelişme yaşanmaktadır. Bireyler sürekli gelişen teknoloji ışığında konfor alanlarını genişleten ve kendilerine sadece birer konut değil aynı zamanda yaşam tarzı sunan projelere ilgi göstermeye başlamışlardır. Sadece metropollerde yaşayanlar değil ülkemizin geniş bir kısmında bireylerin genel beklentisi, mesai saatleri dışında kalan zaman dilimini kaliteli ve keyifli bir şekilde geçirmektir. İnşaat firmaları da bu beklentiye karşılık olarak, araç kullanarak trafik stresine girmeden erişilebilecek sosyal tesisler ve spor alanları, açık ve kapalı havuzlar, çocuklar için oyun alanları ile yeme-içme gereksinimlerini karşılayabilecekleri restoran ve kafeteryaların bir arada bulunacağı projeler üretmektedirler.

Konut alanındaki projelerin çeşitlenmesi, ülkemizde akıllı binaların, sitelerin, rezidansların üretimindeki artışlar ve tüketici beklentileri, bu yapıların yönetiminin önemini ortaya çıkarmıştır. Apartman ve sitelerin yönetilmesi, eskiden sadece kapıcı tutularak ve apartman sakinlerinden birini yönetici seçerek yapılıyorken, günümüzde projelerin çeşitliliği nedeniyle yönetim hizmetleri daha karmaşık bir hal almıştır. Konutların bulunduğu binaların temizlik ve bakımının yapılmasına ek olarak, sosyal alanlardaki tesislerin temizliği, bakım ve onarımının yapılması, çevre düzenlemeleri, peyzaj, resepsiyon ve güvenlik hizmetleri ile tüm bunları yapacak personelin istihdamı, yönetim hizmetlerinin bir parçası olarak 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu hükümlerinin yerine getirilmesidir. Dışarıdan bir firmadan bu işlerin yürütülmesi için hizmet satın alınabileceği gibi, apartman veya site yönetimi kendi bünyesinde de bu

hizmetleri sağlayabilir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, yıllardır süregelen işlerin yapımı 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu kapsamında az tehlikeli, tehlikeli ve çok tehlikeli işler olmak üzere üç grupta toplanmıştır. Kapıcılık hizmetinin verildiği apartman işyerleri az tehlikeli işler sınıfına girerken, konut projelerinin niteliğinin artması, bu alanlarda verilen hizmetlerin de çeşitlenmesine neden olmuş, bu yerleşim alanlarında sağlanan özel güvenlik hizmeti tehlikeli işler, dış cephe temizliği, havuz bakımı gibi işler ise çok tehlikeli işler sınıfına girmiştir.

Bu doğrultuda apartman ve site yönetimi, entegre tesis yönetimi şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Entegre tesis yönetimi; enerji yönetimi, özel güvenlik, temizlik, bahçe bakımı hizmetleri, peyzaj düzenlemesi, havuz temizliği, spor tesislerinin bakımı ve idaresi hizmetleri ile isteğe bağlı olarak sağlanan concierge (istek üzerine verilen kişiye özel hizmetler) hizmetlerinin kesintisiz sağlanmasını içermektedir. Dolayısıyla bu hizmetlerin tamamını sağlamak isteyen apartman ve site yönetimlerinin profesyonel yönetim firmaları ile anlaşmaları gündeme gelmektedir. Bazen de konut yönetimleri sadece profesyonel bir yönetici ile anlaşıp diğer alt hizmetleri farklı firmalardan alt işveren sözleşmesi yaparak sağlamaktadırlar. Ancak alt işveren sözleşmesi yapmak, iş sağlığı ve güvenliği uygulamalarının yasal sorumluluklarını o firmaya devretmek anlamına gelmemektedir. Asıl işveren de tüm süreçlerde alt işveren ile birlikte sorumludur ve personelin maaşının ödenip ödenmediği, yasal haklarının sağlanıp sağlanmadığını kontrol etmekle yükümlüdür. Sözleşmede imzası olan apartman veya site yöneticisi işveren vekili olarak sorumluluk almaktadır.

Apartman ve sitelerin yönetimi hizmetleri, en çok istihdam sağlayan alanlardan biri olmasına rağmen Türkiye’de henüz bir sektör olarak kabul edilmemiş ve gerekli düzenlemeler yapılmamıştır. Dolayısı ile faaliyet alanlarını kapsayan hukuki sınırları çizilmemiştir. Konut yönetiminde en ağır ve karmaşık olan yasal çerçeveye uygunluktur. Bunun için hukuki, ticari ve teknik hizmetlerin kanunlar ve yönetmeliklere uygunluğunun sağlanması önemli bir hizmet alanıdır.

2.1. Apartman ve Site Yönetiminde İş Sağlığı ve Güvenliği

Apartman ve site yönetiminin bünyesinde çalışan personelin çalışma alanı yani işyeri olarak tanımlayacağı alan hizmet vermekle yükümlü olduğu alandır ve sözleşmede

belirtilen hizmetler de personelin görev tanımını oluşturmaktadır. Buna göre personelin işyeri, daire kapılarının dış kısmı ile site veya apartmanın dış sınırları içerisinde kalan ortak alanlardır. Personel, işvereni olarak ister apartman yönetimine ister profesyonel bir yönetim firmasına bağlı gözükmüyor olsun, esas işveren apartman yönetimidir ve alt işveren ile birlikte sorumludur. Çünkü doğacak olumlu ve olumsuz sonuçlardan yasalar önünde her iki taraf da birlikte sorumlu tutulacaktır. Dolayısıyla hizmet alanı içerisinde çalışan personelin yapılacak işler konusunda bilgilendirilmesi, iş koşullarının meslek hastalıklarına ve iş kazalarına sebebiyet vermeyecek şekilde düzenlenmesi ve mesleki yetkinliklerinin geliştirilmesi konusunda iki tarafta üzerine düşeni yapmakla yükümlüdür.

Apartman ve site yönetimi alanında sektörel bir çalışma olmadığından gerçekleşen iş kazalarının bu alanda faaliyet gösteren firmalardaki oranına dair bir bilgi edinemiyoruz. Apartman işyerleri ile ilgili denetim yapılmamasından kaynaklı olarak birçok kez iş kazası olayı hastanede normal yaralanma gibi gösterilerek yasal tutanak tutulmamaktadır. Özellikle de günlük personel çalıştırılmasında günlük sigorta priminin ödemeleri çoğu kez yapılmamaktadır. Oysa ülkemizde 01.04.2015 tarihinden itibaren, kanunen, evlere günlük temizlik ve diğer hizmetler için giden bay ve bayanların dahi günlük sigortalarının yapılması zorunludur (Resmi Gazete, 2015: s. 29313).

3. 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'na Göre Apartman ve Sitelerde Uygulanması Gereken Yasal Sorumluluklar

4857 sayılı Kanun'a göre çok tehlikeli işkolları arasında yer alan işletmeler ile orta tehlikeli sınıfta olup 50 ve üzeri personel çalıştıran işyerleri kanun maddelerinden sorumlu iken, 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu ile orta ve çok tehlikeli işkoluna giren işyerlerinde bir kişi çalışıyor olsa dahi yükümlülükler geçerlidir. Kanunda, az tehlikeli işyerlerinin de iş sağlığı ve güvenliği yükümlülüklerinden sorumlu olduğu belirtilmiş ancak uygulama ve denetimin 01.07.2016 tarihinde başlaması kararı verilmiştir. Apartman ve sitelerin yönetim hizmetleri az tehlikeli işyeri sınıfına girmektedir ancak bu onları risk analizi yapma zorunluluğundan muaf tutmamaktadır. Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bu sorumlulukların yerine getirilmesi gerekmektedir.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın yayınlamış olduğu İşyeri Tehlike Sınıfları Tebliği ekinde, kapıcıların çalıştırıldığı apartman işyerleri, az tehlikeli işkolunda yer almış ve bu hizmet faaliyeti 81.21.01 koduyla "Binaların Genel Temizliği" olarak isimlendirilmiştir. 6331 sayılı Kanun'a göre az tehlikeli kapsamda yer alan ve en az bir çalışanı olan apartman işyerleri için;

- İş güvenliği uzmanı,
- İşyeri hekimi,

bulundurma veya bu hizmeti ortak sağlık ve güvenlik birimlerinden sağlama zorunluluğu 01.07.2016 tarihinde uygulamaya konulmuştur. Ancak İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'nda yer alan diğer yükümlülükler apartman işyerleri de dahil olmak üzere tüm işyerleri için 30 Aralık 2012'de başlamış bulunmaktadır. Buna göre, en az bir çalışanı olan ve az tehlikeli işler sınıfına giren işyerleri ile bünyesinde kapıcı, bahçıvan veya güvenlik görevlisi çalıştıran apartmanlarda risk değerlendirmesi, acil durum eylem planı ve yangın senaryolarının yapılması gerekmektedir. Binanın tehlike sınıfına göre bu uygulamaların iki ila altı yılda bir yenilenmesi, personele iş sağlığı ve güvenliği konusunda eğitim verilmesi ve çalışanların sağlık gözetimlerinin yapılması yükümlülüğü bulunmaktadır. Yönetmelik düzenlemesine göre apartmanda bir kapıcı veya hizmet personeli çalışıyorsa apartman yöneticisi (yönetim kurulu) ve kapıcı risk değerlendirme ekibi olarak risk değerlendirmesini yapacaktır.

İş sağlığı ve güvenliği uygulamalarının maliyetlerini düşürerek yaygınlaşmasını sağlamak amacıyla Çalışma ve Sosyal Güvenlik Kurumu ile Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi arasında bir protokol imzalanmıştır. Buna göre çalışan sayısı 10'dan az olan işyeri sahipleri ve işveren vekilleri uzaktan eğitim sistemiyle bir sertifika sürecine katılacaklar ve sınavlarda başarılı olan işveren veya işveren vekilleri sorumlu oldukları işyerlerinde, işe giriş ve periyodik muayeneler ile tetkikler hariç diğer iş sağlığı ve güvenliği uygulamalarını yürütme yetkisine sahip olmuş olacaklar (Resmi Gazete, 2012a: 28339/6331, 6. md).

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na bağlı İş Sağlığı ve Güvenliği Enstitüsü Müdürlüğü tarafından apartmanların doldurması gereken risk analizi formu kendi sayfalarında paylaşılmaktadır. Apartman veya sitenin durumuna göre bu form üzerinde ilaveler veya çıkarımlar yapmak mümkündür. Buna göre dışarıdan bir uzmana para ödmeden apartman yöneticilerinin kendileri de bu formu doldurabilirler. Burada önemli

olan nokta sadece apartmanda hizmet veren kapıcının sağlığının ve güvenliğinin korunması değil, burada yaşayan hane halkının da güvenliğini sağlamaktır. Form doldurulduktan sonra herhangi bir yere teslim edilmeyip apartman yöneticisi tarafından saklanacak ve teftiş esnasında sunulacaktır.

Denetim yapılan apartmanlarda, yükümlülüklerini yerine getirmeyenler için geçmişe dönük hesaplama yapılmasından dolayı yüksek ceza rakamları söz konusudur. Bünyesinde 1 adet kapıcı çalışıyor olmasına rağmen risk analizini yaptırmamış olan bir apartmanın yaklaşık olarak yıllık 56.595 TL ve bir yıllık süreden daha uzun olması durumunda ek faizleriyle birlikte bu rakamın üzerinde bir cezası bulunmaktadır.

Apartman/bina/sitede faaliyet göstermekte olan bir işyeri veya ofis mevcut ise bunların varlığı veya faaliyetlerinden kaynaklanan/kaynaklanabilecek ve çalışanların sağlık ve güvenliğini olumsuz etkileyebilecek ek riskler de bu değerlendirmeye dahil edilmelidir. Unutulmamalıdır ki, apartman/bina/sitede faaliyet gösteren işyerlerinde ayrı ayrı gerçekleştirilen risk değerlendirmesi çalışmalarının koordinasyonu yönetim tarafından yürütülmelidir.

4. Araştırma

4.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

6331 sayılı Kanun ile sadece işletmelerde çalışanlar değil, aynı zamanda hem işveren hem de her ne sebepten olursa olsun orada var olan tüm kişilerin sağlığının ve güvenliğinin korunması hedeflenmiştir. Araştırmanın amacı, apartman ve site yöneticilerinin 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu kapsamında uyması gereken yasal zorunlulukları hakkındaki bilgi düzeylerini ve uygulamalara dair sorumlulukları hakkındaki bilgi düzeylerini belirlemektir.

4.2. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada veri toplama tekniği olarak anket kullanılmıştır. Anket soruları hazırlanırken 634 Sayılı Kat Mülkiyeti Kanunu, 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu ve Gazi

Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü'nde Vakkas Yıldırım (2011) tarafından hazırlanan “Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerde İş Sağlığı ve Güvenliği: Bir Alan Araştırması” adlı yüksek lisans tezinden yararlanılmıştır.

4.3. Araştırmanın Örnekleme

TÜİK 2013 raporuna göre İstanbul'da konut amaçlı kullanılan bina sayısı 12.616'dır. (TÜİK, 2013). Ancak bu binaların ne kadarının Avrupa Yakasında, ne kadarının Anadolu Yakasında, ne kadarının site içerisinde ve ne kadarının da bağımsız bloklardan oluştuğu ve kaç binada kapıcı çalıştığı belirtilmemektedir. Araştırmanın örneklemini İstanbul Anadolu yakasında çalışan site ve apartman yöneticileri oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında 350 apartmana ulaşılmış ve 106 yöneticinin anket cevapları değerlendirmeye alınmıştır. Yöneticilerin 27 tanesi tek bloktan oluşan apartmanların yönetiminden, 79 tanesi ise en az 2 bloktan oluşan sitelerin yönetiminden sorumludur.

4.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma zaman ve maddi kısıtlamalar nedeniyle İstanbul ili Anadolu Yakası ile sınırlı tutulmuştur. Bunun yanı sıra araştırma konusunun devlet tarafından çıkarılan bir kanun ile ilgili olması, ankete katılanların, kişisel bilgilerinin ve cevaplarının devlet yetkilileri ile paylaşılma kaygısını taşımaları bir diğer araştırma kısıtıdır.

4.5. Araştırmanın Bulguları ve Değerlendirme

4.5.1. Güvenilirlik Analizi

Güvenilirlik kavramı bir test ya da ankette yer alan soruların birbirleri ile olan tutarlılığını kullanılan ölçeğin ilgilenilen sorunu ne derece yansıttığını ifade edebilmek açısından önem taşımaktadır. Güvenilirlik katsayısı Alpha (α) katsayısına göre yorumlanmaktadır. Alpha katsayısına bağlı olarak ölçeklerin güvenilirlik katsayıları aşağıdaki aralıklarda (Şeref, 2008: 405):

- $0,00 \leq \alpha < 0,40$ ölçek güvenilir değildir.
- $0,40 \leq \alpha < 0,60$ ölçek güvenilirliği düşük.
- $0,60 \leq \alpha < 0,80$ ölçek oldukça güvenilir.
- $0,80 \leq \alpha < 1,00$ ölçek yüksek derecede güvenilir bir ölçektir.

Ankette kullanılan ölçeğin güvenilirlik analizine yönelik bulunan Cronbach Alpha (α) katsayısı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 1: Kullanılan Ölçeklerin Güvenilirlik Analizi

Ölçekler	Madde Analizi	Cronbach Alpha (α)
Bilgi Düzeyi	28	% 69

Araştırmada kullanılan ölçek %69 ile güvenilir düzeydedir.

5.5.2. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Anket çalışmasına katılan apartman ve site yöneticilerinin demografik özellikleri aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Araştırmaya katılan 106 yöneticiden %74,5'i site, %25,5'i ise apartman yöneticisidir. Yöneticilerin %84'ü erkek, %16'sı tanesi ise kadın yöneticidir. Ankete katılan yöneticilerin yaş aralığı ise geniştir. 106 katılımcının %3,8'i 25-34 yaş aralığında, %15,1'i 35-44 yaş aralığında, %40,6'sı 45-54 yaş aralığında, %40,6'sı ise 55 yaş ve üzerindedir. Genç yöneticiler profesyonel yönetim firmalarının bulunduğu apartman ve sitelerde görülmüştür. Anket çalışmasına katılan yöneticilerin eğitim durumuna bakıldığında %11,3'ü ilkokul, %8,5'i ortaokul, %34'ü lise, %24,5'i ön lisans ve %21,7'si ise lisans mezunudur. Apartman ve site yöneticiliği yapan anket katılımcılarının bu alandaki iş deneyimleri incelendiğinde %20,8'i 1 yıldan daha az süredir yöneticilik yaparken, %33'ü 1-3 yıl arasında, %24,5'i 4-6 yıl arasında, %17,9'u 7-9 yıl arasında, %0,9'u 10 -12 yıl arasında ve %2,8'i 12 yıl üzerinde bu sektörde çalışmaktadır.

Tablo 2. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Özellikler	N	%100
Yönetici		
Apartman Yöneticisi	27	25,5

Site Yöneticisi	79	74,5
Cinsiyet		
Kadın	17	16
Erkek	89	84
Yaş		
25-34	4	3,8
35-44	16	15,1
45-54	43	40,6
55 ve üstü	43	40,6
Eğitim		
İlköğretim	12	11,3
Ortaöğretim	9	8,5
Lise	36	34
Önlisans	26	24,5
Lisans	23	21,7
Yüksek Lisans	0	0
Deneyim (Yıl)		
1 yıldan az	22	20,8
1-3	35	33
4-6	26	24,5
7-9	19	17,9
10-12	1	0,9
12 yıl ve üstü	3	2,8

5.5.3. Araştırmanın Yapıldığı Apartman ve Sitelerin Betimsel İstatistikleri (Yüzdesel Dağılımlar)

Anket çalışmasının yapıldığı apartman ve sitelerin özellikleri aşağıda verilmektedir.

Soru 5: Apartman/Sitenizde 7/24 bulunan kapıcı var mıdır?

Anket çalışmasının yapıldığı apartman ve sitelerin %22'sinde kapıcı bulunurken %84'ünde kapıcı bulunmamaktadır.

Tablo 3. Apartmanda/Sitede Kapıcı Bulunması

	Frekans	Yüzde %
Evet	22	20,8
Hayır	84	79,2
Toplam	106	100,0

Soru 6: Apartman/Sitenizde temizlik ve bunun gibi hizmetler için çalışan bordrolu personel var mı?

Çalışmanın yapıldığı apartman ve sitelerin %43,4’ünde temizlik vb. hizmetler için çalışan bordrolu personel bulunurken, %56,6’sında kendi bordrolarında çalışan personel bulunmamaktadır.

Tablo 4: Apartman ve Sitelerde Bordrolu Personel Oranları

	Frekans	Yüzde %
Evet	46	43,4
Hayır	60	56,6
Toplam	106	100,0

Soru 7: Apartman/Sitenizde temizlik ve bunun gibi hizmetler için dışarıdan bir firma/personel anlaşmanız var mı?

Çalışmaya konu olan apartman ve sitelerin %81,1’i binaların genel temizliği, güvenliği ve bakımı gibi hizmetler için dışarıdan bir firma veya personel ile anlaşmış iken, %18,9’u dışarıdan hizmet almamaktadır.

Tablo 5: Firma veya Personel Anlaşması Olan Apartman/Siteler

	Frekans	Yüzde %
Evet	86	81,1
Hayır	20	18,9
Toplam	106	100,0

4.5.4. Anket Çalışmasının Yapıldığı Apartman ve Sitelerde Hizmet Veren Yöneticilerin 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu ve Uygulamaları Hakkındaki Bilgileri

Anket çalışmasının yapıldığı apartman ve sitelerde görev yapmakta olan yöneticilerin 6331 Sayılı Kanun gereği uyulması gereken maddeler ve uygulanması gereken yükümlülükleri hakkındaki bilgi düzeyleri aşağıda verilmektedir.

Soru 8: İş Sağlığı ve Güvenliği hakkında bilgi sahibi misiniz?

Çalışmaya dahil olan apartman ve site yöneticilerinin %42,5'i iş sağlığı ve güvenliği uygulamaları hakkında bilgi sahibi olduklarını ifade ederken, %18,9'u bilgi sahibi olmadığını ve %38,7'si kısmen bu konu da bilgili olduklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 6. İş Sağlığı ve Güvenliği Hakkında Yöneticilerin Bilgi Düzeyi

	Frekans	Yüzde %
Evet	45	42,5
Hayır	20	18,9
Kısmen	41	38,7
Toplam	106	100,0

Soru 9: Olası bir iş kazası veya meslek hastalığı sonucunda yerine getirmeniz gereken yükümlülükler ve/veya haklarınız hakkında bilgi sahibi misiniz?

Çalışmaya katılan yöneticilerin %64,2'si olası bir iş kazası veya meslek hastalığı sonucunda yerine getirilmesi gereken yükümlülüklerini bildiklerini belirtmişken, %13,2'si bilmediğini, %22,6'sı ise kısmen bildiğini belirtmiştir.

Tablo 7. İş Kazası ve Meslek Hastalıklarının Yasal Bildirim Süreci

	Frekans	Yüzde %
Evet	68	64,2
Hayır	14	13,2
Kısmen	24	22,6
Toplam	106	100,0

Soru 10: Apartman/Sitenizde hiç iş kazası meydana geldi mi?

Anket çalışmasının yapıldığı apartman ve sitelerin %4,7'sinde iş kazası yaşanmış, %95,3'ünde herhangi bir iş kazası meydana gelmemiştir.

Tablo 8. İş Kazası Gerçekleşen Apartman ve Siteler

	Frekans	Yüzde %
Evet	68	4,7
Hayır	14	95,3
Toplam	106	100,0

Soru 11: 10.Soruya cevabınız evet ise ne tür bir iş kazası yaşanmıştır?

Anket çalışmasının yapıldığı 106 adet apartman/sitenin %4,7'sinde gerçekleşen toplamda 5 adet iş kazasının tamamı düşme nedeniyle yaralanma ile sonuçlanmıştır. Apartman ve sitelerin %95,3'ünde ise her hangi bir sebeple iş kazası yaşanmamıştır.

Tablo 9. İş Kazalarının Nedenleri

	Frekans	Yüzde %
Düşme ile yaralanma	5	4,7
İş kazası yok	101	95,3
Toplam	106	100,0

Soru 12: Apartman/Sitenizde risk analizi raporu yapıldı mı?

Çalışmaya dahil olan apartman ve sitelerinde sadece %46,2'sinde risk analizi raporu hazırlanmıştır. %53,8'inde bu konuyla ilgili bir çalışma yapılmamıştır.

Tablo 10. Risk Analizi Raporu

	Frekans	Yüzde %
Evet	49	46,2
Hayır	57	53,8
Toplam	106	100,0

Soru 13: Risk analizi raporunun nasıl yapıldığı hakkında bilgi sahibi misiniz?

Yöneticilerin sadece %26,4'ü risk analizi hazırlama sürecine hakim olduğunu, %49,1'i konu hakkında bilgi sahibi olmadığını, %24,5'i ise kısmen konu hakkında bilgi sahibi olduğunu ifade etmiştir.

Tablo 11. Risk Analizi Raporunun Hazırlanışı

	Frekans	Yüzde %
Evet	28	26,4
Hayır	52	49,1
Kısmen	26	24,5
Toplam	106	100,0

Soru 14: Apartman/Sitenizde Acil Durum Eylem Planı yapıldı mı?

Çalışmanın yapıldığı apartman ve sitelerin yalnızca %29,2'sinde Acil Durum Eylem Planı hazırlanmışken %70,8'inde yapılmamıştır.

Tablo 12. Acil Durum Eylem Planı

	Frekans	Yüzde %
Evet	31	29,2
Hayır	75	70,8
Toplam	106	100,0

Soru 15: Yangın merdiveninin çıkış kapısı ile ilgili olarak aşağıdaki kutucukları işaretleyiniz.

Çalışmanın yapıldığı apartman ve sitelerin sadece %85,8'inin yangı merdivenlerinin kapısı her zaman açık ve ulaşılabilir durumdadır. %14,2'si ise kapalı bulunmaktadır. Yine yangın merdiveninin %11,3'ünün çıkış kapısı kilitli ve anahtar belli kişilerde mevcut bulunmaktadır. Yangın merdivenlerinin %17,9'unun dışarıya/açık alana çıkışı bulunmamaktadır. Yangın merdivenlerinin %21,7'sine apartman sakinleri tarafından eşyaların konulduğu belirtilmişken, %78,3'ünde her hangi bir eşya konulmamakta ve boş tutulmaktadır.

Tablo 13. Yangın Merdivenlerinin Kullanışlılığı

Yangın Merdivenleri	Evet	Yüzde %	Hayır	Yüzde %
Çıkış kapısı her zaman açık	91	85,8	15	14,2
Kapı kilitli	12	11,3	94	88,7
Dışarıya/açık alana çıkışı yok	19	17,9	87	82,1
Yangın merdiveni boşluklarına eşyalar konuluyor	23	21,7	83	78,3

Soru 16: Apartman/Sitenizde asansör bakımı en son ne zaman yapıldı?

Çalışmanın yapıldığı apartman ve sitelerin %94,3'ünde aylık olarak asansör bakımı yapıldığı, %2,8'inde ise en son 3 ay önce ve yine %2,8'inde en son 6 ay önce bakım yaptırıldığı belirtilmiştir.

Tablo 14. Asansör Bakımı Süresi

	Frekans	Yüzde %
Aylık	100	94,3
3ayönce	3	2,8
6ayönce	3	2,8
Toplam	106	100,0

Soru 17: 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'nun, apartmanlar ile ilgili yükümlülüklerinin 01.07.2016 tarihinden itibaren geçerli olduğunu biliyor musunuz?

Çalışmaya katılan yöneticilerin %34'ü, 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'nun apartmanlar ile ilgili yükümlülüklerinin 01.07.2016 tarihinden itibaren geçerli olduğunu bildiğini, %66'sı bilmediğini ifade etmiştir.

Tablo 15. 6331 Sayılı Kanunun Apartmanlarda Geçerli Olduğu Tarih Hakkında Bilgi

	Frekans	Yüzde %
Evet	36	34,0
Hayır	70	66,0
Toplam	106	100,0

Soru 18: Yasa gereğince yasal sorumluluklarınızı biliyor musunuz?

Yöneticilerin %34'ü 6331 sayılı Kanun gereğince yasal sorumluluklarını biliyorken %34,9'u bilmediğini, %31,1'i ise kısmen bildiklerini belirtmişlerdir.

Tablo 16. Yasal Sorumlulukların Bilinirliği

	Frekans	Yüzde %
Evet	36	34,0
Hayır	37	34,9
Kısmen	33	31,1
Toplam	106	100,0

Soru 19: Uygulanmadığı takdirde uygulanacak olan cezanın tutarını biliyor musunuz?

6331 sayılı Kanun gereğince yönetmeliklere uymayan apartmanlar için uygulanacak cezanın miktarını yöneticilerin %11,3'ü bildiğini ifade etmişken %76,4'ü bilmediğini ve %12,3'ü kısmen bu konuda bilgi sahibi olduğunu belirtmiştir.

Tablo 17. Ceza Tutarının Bilinirliği

	Frekans	Yüzde %
Evet	12	11,3
Hayır	81	76,4
Kısmen	13	12,3
Toplam	106	100,0

Soru 20: 01.07.2016 tarihinden itibaren apartman/sitelerin iş güvenliği uzmanı ve işyeri hekiminden hizmet alması gerektiğini biliyor musunuz?

Yöneticilerin %45,3'ü 01.07.2016 tarihinden itibaren apartman/sitelerin iş güvenliği uzmanı ve işyeri hekiminden hizmet alması gerektiğini bildiğini ifade etmişken, %54,7'si bilmediğini belirtmiştir.

Tablo 18. İş Güvenliği Uzmanı ve İş Yeri Hekimi Uygulamasının Bilinirliği

	Frekans	Yüzde %
Evet	48	45,3
Hayır	58	54,7
Toplam	106	100,0

Soru 21: Ortak Sağlık ve Güvenlik Biriminin ne iş yaptığını/hizmet kapsamını biliyor musunuz?

Çalışmaya katılan yöneticilerin %14,2'si 'Ortak Sağlık ve Güvenlik Birimi'nin hizmet alanı hakkında bilgi sahibi iken %67,9'u bilmediğini, %17,9'u ise kısmen verilen hizmetler hakkında bilgi sahibi olduğunu belirtmiştir.

Tablo 19. Ortak Sağlık ve Güvenlik Birimlerinin Bilinirliği

	Frekans	Yüzde %
Evet	15	14,2
Hayır	72	67,9
Kısmen	19	17,9
Toplam	106	100,0

Soru 22: Apartman/Siteniz için bu birimden iş güvenliği uzmanı, işyeri hekimi ve diğer sağlık personeli hizmetini satın alabileceğinizi biliyor muydunuz?

Yöneticilerin %23,6'sı, 6331 sayılı Kanun gereğince kendi bordrolarında iş güvenliği uzmanı ve işyeri hekimi bulundurmaksızın Ortak Sağlık ve Güvenlik Birimlerinden hizmet alabileceklerini biliyorken, %76,4'ü bilmediğini ifade etmektedir.

Tablo 20. Ortak Sağlık ve Güvenlik Biriminin Hizmetleri

	Frekans	Yüzde %
Evet	25	23,6
Hayır	81	76,4
Toplam	106	100,0

Soru 23: Apartman/Sitenizde personele İş Sağlığı ve Güvenliği hakkında düzenli olarak eğitim veriliyor mu?

Yöneticilerin verdiği bilgiye göre, çalışmanın yapıldığı yaptıkları apartman ve sitelerin %22,6'sında çalışan personele iş sağlığı ve güvenliği hakkında düzenli eğitim veriliyorken %68,9'unda eğitim verilmiyor, %8,5'inde ise kısmen eğitim veriliyor.

Tablo 21. Personele İçin İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitimlerinin Verilmesi

	Frekans	Yüzde %
Evet	24	22,6
Hayır	73	68,9
Kısmen	9	8,5
Toplam	106	100,0

Soru 24: Apartman/Sitenizde, devletim ilgili kurumlarınca İş Sağlığı ve Güvenliği Uygulamaları ile ilgili olarak denetim yapıldı mı?

Anket çalışmasının yapıldığı apartman ve sitelerin hiçbirinde devletin ilgili kurumlarınca iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili olarak denetim yapılmadığı belirtilmiştir.

Tablo 22. Devlet Tarafından Yapılan Denetimler

	Frekans	Yüzde %
Hayır	106	100,0
Toplam	106	100,0

Soru 25: Apartman/Sitenizde kullanılan makine ve teçhizatın kontrolü periyodik olarak yapılıyor mu?

Apartman ve sitelerin %89,6'sında kullanılan makine ve teçhizatın periyodik bakım ve kontrolünün yapıldığı ifade edilirken, %10,4'ünde ise kısmen yapıldığı ifade edilmiştir.

Tablo 23. Makine ve Teçhizatların Periyodik Bakımı

	Frekans	Yüzde %
Evet	95	89,6
Kısmen	11	10,4
Total	106	100,0

Soru 26: Apartman/Sitenizde İş Sağlığı ve Güvenliği ile ilgili kişisel koruyucu malzemeler, uyarı levhaları vb. önlemler var mı?

Apartman ve sitelerin %78,5'inde iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili kişisel koruyucu malzemeler, uyarı levhaları vb. önlemlerin bulunduğu, % 21,7'sinde bulunmadığı belirtilmiştir.

Tablo 24. Kişisel Koruyucu Donanımlar

	Frekans	Yüzde %
Evet	83	78,3
Hayır	23	21,7
Toplam	106	100,0

Soru 27: Apartmanlarda, İş Sağlığı ve Güvenliği'nin sağlanmasına yönelik uyulması ve yapılması gerekenler, uyulmadığı takdirde uygulanacak para cezası hakkında devlet kurumlarınca yeterli bilgilendirme yapılıyor mu?

Çalışmaya katılan yöneticilerden %1,9'u apartmanlarda iş sağlığı ve güvenliğine yönelik uyulması ve yapılması gerekenler, uyulmadığı takdirde uygulanacak para cezası hakkında devlet kurumlarınca yeterli bilgilendirme yapıldığını belirtmişken %84,9'u bilgilendirme yapılmadığını, %13,2'si ise kısmen bilgilendirme yapıldığını ifade etmiştir.

Tablo 25. Devlet Kurumlarınca Apartmanlar İçin Yapılan Bilgilendirmeler

	Frekans	Yüzde %
Evet	2	1,9
Hayır	90	84,9
Kısmen	14	13,2
Toplam	106	100,0

Soru 28: Apartman/Sitenizde iş kazalarını önlemek için almış olduğunuz tedbirlerin uygulanmasında işçiler gereken özeni gösteriyor mu?

Apartman ve sitelerin %64,2'sinde çalışanlar, iş kazalarını önlemek için yönetim tarafından alınan tedbirlerin uygulanmasında gereken özeni gösteriyorken, % 14,2'si göstermiyor ve %21,7'si kısmen gösteriyor.

Tablo 26: Personelin Kurallara Uyması

	Frekans	Yüzde %
Evet	68	64,2
Hayır	15	14,2
Kısmen	23	21,7
Toplam	106	100,0

Sonuç ve Öneriler

Apartman ve site yöneticiliğinin profesyonel firmalar tarafından yapılmaya başlanması ülkemizde yeni bir durumdur ve henüz gelişimi tamamlanmamıştır. Dolayısıyla hem devlet açısından hem de apartman ve site sakinleri için yeni bir kavramdır. Anket çalışmasının yapıldığı bölgelerde yeni yapılan sitelerin birçoğunda profesyonel yönetim firmaları bulunurken eski sitelerde ve apartmanlarda ise, kendi içlerinden seçilen bir apartman sakini tarafından yönetim hizmetleri yerine getirilmektedir. Yapılan çalışmada profesyonel yönetim firmaları gündemi ve yeni çıkan yönetmelikleri daha yakından takip ederek gerekli uygulamaları ve düzenlemeleri yerine getirmeye özen gösterirken bireysel olarak yapılan apartman ve site yönetimlerinin gündemden ve güncel bilgilerden daha uzak kaldıkları gözlemlenmiştir.

Yukarıda belirtildiği üzere anket çalışmasının yapıldığı 106 yöneticiden %66'sı 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'nun apartman işyerleri ile ilgili kısmının 01.07.2016 tarihinde yürürlüğe girdiğini bilmemektedir. Ve yine çalışmada görülmüştür ki %84,9'u apartman yöneticilerinin yükümlülükleri hakkında devlet tarafından bir bilgilendirme yapılmadığı ifade edilmiştir.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile Eskişehir Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi arasında imzalanan protokol sonrasında çalışan sayısı 10'dan az olan az

tehlikeli işyerleri için işveren ve işveren vekilinin katılabileceği bir sertifika programı açılmış olmasına karşın, apartmanlarda yöneticilik hizmeti gönüllü olarak yapılan ve sırayla diğer daire sakinlerine devredilen bir süreçtir. Böyle bir yapıda bir kişi için ücret ödenerek sertifika alınsa dahi her yönetici değişiminde bu işlemi uygulamak mümkün değildir. Ayrıca çalışmada da görüldüğü üzere apartman ve sitelerde yönetim hizmeti veren kişilerin çoğu henüz Kanun'un apartmanlarla ilgili kısımlarının ne zaman yürürlüğe gireceği hakkında bilgi sahibi değildirler ve yasal sorumluluklarını bilmemektedirler.

Bu nedenle apartman ve site yönetimleri için kamu tarafından bilgilendirme çalışmalarına ağırlık verilmeli, gerekiyorsa kamu spotları düzenlenmelidir. Çünkü televizyonlarda ve billboardlarda verilen reklamlarda az tehlikeli işyerleri için İş Sağlığı ve Güvenliği uygulamalarının geçerli olduğu vurgulanırken birçok apartman ve site yönetimleri en az bir çalışan var ise apartmanların da az tehlikeli işyeri sınıfına girdiğini ne yazık ki bilmemektedirler. İş Sağlığı ve Güvenliği Uygulamaları sadece çalışanlar için değil aynı çatı altında yaşayan ve çalışan herkesin sağlığını ve güvenliğini korumak için bir zorunluluktur. Dolayısıyla apartman ve site yönetimleri bu konuda bilgilendirilerek daha fazla hassasiyet göstermeleri, aidatları düşük tutmak amacıyla hem çalışanların hem de ikamet edenlerin sağlığını ve güvenliğini tehlikeye atmaktan sakınmaları sağlanmalıdır.

Kaynakça

Çetin, M. ve Karatay Gögül, P., (2015). “Türkiye’deki İş Kazaları ve İşçi Ölümlerinin Ekonomik Boyutu ve Politika Önerisi”, *Sosyoloji Konferansları*, 51 (2015-1), s. 1-29.

Güner, R., (2014). “6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu’nun Kapsam Kargaşası”, *Mahalli İdareler Dergisi*, 2014-12, s.1.

Yıldırım, V., (2011). *Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerde İş Sağlığı ve Güvenliği: Bir Alan Araştırması*, (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Kalaycı Ş., (2008). *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.

Gülperi Aylın İLGEN – Funda YALIM; 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu Kapsamında Apartman ve Site Yöneticilerinin Bilgi Düzeylerinin ve Uygulamalarının Değerlendirilmesine Yönelik Bir Alan Araştırması

Resmi Gazete, (2015). *Ev Hizmetlerinde 5510 Sayılı Kanunun Ek 9 Uncu Maddesi Kapsamında Sigortalı Çalıştırılması Hakkında Tebliğ (1 Nisan 2015)*, Sayı: 29313.

Resmi Gazete, (2012). *İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu (30.06.2012)*, Sayı: 28339.

Resmi Gazete, (2012a). *İş Sağlığı ve Güvenliği Hizmetleri (30.06.2012)*, Sayı: 28339, Kanun/Madde: 6331/6.

TÜİK, (2013), *Seçilmiş Göstergelerle İstanbul-2013*, Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası.

İŞLETMELERDE İŞ GÜVENLİĞİ KÜLTÜRÜNDE İŞGÖRENLERİN GÜVENLİK İLETİŞİMİ ALGILARININ OSGB (ORTAK SAĞLIK GÜVENLİK BİRİMİ) YÜKÜMLÜLÜKLERİ KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ*

Yrd. Doç. Dr. Funda YALIM**

Öğr. Gör. Kağan Cenk MIZRAK***

Özet

İş sağlığı ve güvenliğine yönelik yapılan yasal düzenlemelerin tüm taraflar için getirdiği yükümlülükler ve konuya yönelik uygulamalar son yıllarda çalışma yaşamında en çok konuşulan konulardan biri haline gelmiştir. İşletmeler, günümüzde iş sağlığı ve güvenliğine yönelik yerine getirilmesi gereken yükümlülükler için OSGB (Ortak Sağlık Güvenlik Birimi)'lerden hizmet almaktadırlar. Tüm bunların yanı sıra iş kazalarının ve meslek hastalıklarının önlenmesinde en az kanunun getirdiği yükümlülüklerinin yerine getirilmesi kadar önemli bir konu da güçlü bir iş güvenliği kültürünün yaratılması ve yönetim-çalışan kapsamında etkili bir güvenlik iletişiminin sağlanmasıdır. Araştırma kapsamında İstanbul'da inşaat sektöründe faaliyet gösteren ve bir OSGB ile çalışan işletmelerin çalışanlarına yönelik bir anket düzenlenmiştir. Araştırmanın amacı OSGB'lerin işletmelerdeki iş sağlığı ve güvenliğine yönelik uygulamaları ile güvenlik iletişimi algısı arasında bir ilişki olup olmadığını ortaya çıkarmak ve güvenlik iletişimi algısının çalışanların demografik özelliklerine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemektir. Araştırma sonuçları SPSS 22.0 programı ile analiz edilmiştir. Araştırmada güvenlik iletişimi algısı ile OSGB yükümlülükleri arasında pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiş, OSGB uygulamalarının güvenlik iletişimi algısını etkilediği belirlenmiştir. Çalışanların demografik özellikleri ile güvenlik iletişimi algıları arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Anahtar Kelimeler: İş güvenliği kültürü, güvenlik iletişimi, OSGB

* Bu çalışma 8-11 Mayıs 2016 tarihinde İstanbul'da düzenlenen 8. Uluslararası İş Sağlığı ve Güvenliği Konferansında sözlü olarak sunulmuştur.

** Nişantaşı Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Bölümü, funda.yalim@nisantasi.edu.tr

*** Nişantaşı Üniversitesi Meslek Yüksekokulu İş Sağlığı ve Güvenliği Programı, kagancenk.mizrak@nisantasi.edu.tr

THE EVALUATION IN THE SCOPE OF JHSA (JOINT HEALTH AND SAFETY AGENCIES) OF HOW WORKERS PERCEIVE SAFETY COMMUNICATION IN THE WORK SAFETY CULTURE OF BUSINESSES

Abstract

The obligations assigned to all parties by legal regulations on health and safety and the applications on the subject have become one of the most talked about issues in the business world in recent years. Businesses receive services from JHSA (Joint Health and Safety Agencies) for the obligations required to be fulfilled in terms of work health and safety. Also another topic as important as carrying out the legal requirements imposed to prevent work accidents and vocational illnesses, is creating a strong work safety culture and ensuring effective safety communication between manager-employee. In the scope of this work, a survey will be conducted in businesses operating in different sectors in Istanbul that work with JHSA. The purpose of the survey is to determine whether or not the safety communication perception varies according to the demographic features of employees and reveal whether or not there is a connection between the work health and safety applications of the JHSAs in workplaces and the safety communication perception. The survey results will be analyzed with the SPSS 21.0 program.

Keywords: Work safety culture, safety communication, JHSA

Giriş

Çalışma yaşamında sıklıkla karşılaşılan iş kazaları ve meslek hastalıkları aileleri ile birlikte iş görenleri, işverenleri ve devleti yakından ilgilendirmektedir. İş görenler için sağlıklı ve güvenli bir çalışma ortamının yaratılması tüm taraflar için önem arz eden bir konudur. Kurumlar günümüzde konuya yönelik çeşitli düzenlemeler ve uygulamalara gitmektedir. OSGB’ler bu doğrultuda hizmet alınan önemli kuruluşlar arasındadır. 28512 sayılı “İş Sağlığı ve Güvenliği Hizmetleri Yönetmeliği”nde tanımlanan şekli ile OSGB (Ortak Sağlık Güvenlik Birimi) “Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından yetkilendirilmiş, işyerlerine iş sağlığı ve güvenliği hizmetlerini vermek üzere kurulmuş, mevzuatın gerektirdiği fiziki ve tıbbi donanıma sahip, iş sağlığı ve güvenliği profesyonellerinin (işyeri hekimi, iş güvenliği uzmanı ve diğer sağlık personelinin) oluşturduğu özel kuruluşlar” (Resmi Gazete, 2012: s. 28512) olarak tanımlanmaktadır. Tüm bunların yanı sıra kurumlarda güçlü bir güvenlik kültürünün oluşturulması noktasında etkili bir güvenlik iletişimine ihtiyaç duyulmaktadır. Dolayısıyla güvenliğe

yönelik değerlerin oluşturulması, tüm çalışanlar tarafından içselleştirilmesi, tüm çalışanların gönüllü olarak katılımının sağlanması, güvenlik, risk ve kazalara yönelik hassasiyetin sağlanması güçlü bir güvenlik kültürünün oluşturulması ve etkin bir güvenlik iletişim sisteminin kurulmasıyla doğru orantılıdır. Günümüzde OSGB'ler güvenlik kültürünün temel değerlerini oluşturan unsurların oluşturulmasında, güvenli bir iş ortamının yaratılmasında, güvenliğe yönelik bağlılığın sağlanmasında, güvenlik iletişiminin etkili bir biçimde yürütülmesinde önemli görevler üstlenmektedirler.

1. Güvenlik Kültürü ve Güvenlik İletişimi

Günümüzde organizasyonlarda güvenlik kültürünün oluşturulması ve güvenlik kültürü değerlerinin güvenlik iletişim aracılığı ile çalışanlara benimsetilmesi iş sağlığı ve güvenliği açısından büyük önem taşımaktadır. Dünya genelinde kazalarda yaşanan artış konunun sadece teknik boyutuyla değil, yönetim organizasyon boyutuyla da ele alınmasını gerekli kılmaktadır.

Güvenlik kültürü kavramı ilk kez Uluslararası Atom Enerji Kurumu (IAEA) tarafından 1986 yılında yaşanan Çernobil Nükleer kazası ile ilgili raporda kullanılmıştır. Çernobil felaketinden sonra Kuzey Denizi'nde Piper Alpha petrol platformunda meydana gelen patlama ve Londra'daki Clapham Junction demiryolu kazası da güvenlik hatalarının analiz edildiği ve tartışıldığı felaketler olmuştur. Yetkililer tarafından hazırlanan raporda her iki kazada da zayıf bir güvenlik kültürünün kazaların temel nedeni olduğu vurgulanmaktadır (Cox vd., 1988: 189). Güvenlik kültürü ile ilgili literatürde birçok tanım bulunmaktadır. Bunlardan *Uttal (1983) Fortune Magazin'de "The corporate culture vultures"* adlı yazısında güvenlik kültürünü "Organizasyondaki davranış kurallarına yön veren, organizasyon yapısı ve kontrol sistemi ile etkileşim halinde olan ve organizasyon üyeleri tarafından paylaşılan inançlar ve değerler sistemi" olarak tanımlamıştır. *Turner vd., (1989)* tarafından yapılan "*Safety culture: Its Importance in Future Risk Management. Position Paper for the Second World Bank Workshop on Safety Control and Risk Management*" adlı çalışmada güvenlik kültürü "Çalışanların, yöneticilerin, müşterilerin ve halkın maruz kaldığı düşünülen tehlikeli durumların ve kazaların en aza indirilmesine yönelik organizasyon üyeleri tarafından paylaşılan inançlar, değerler, davranışlar, sosyal ve teknik uygulamalar bütünüdür" şeklinde

tanımlanmıştır. *İngiliz Endüstri Konfederasyonu (1981)* ise güvenlik kültürünü “Risk, kazalar ve hastalıklar hakkında organizasyonun tüm üyeleri tarafından paylaşılan fikirler ve inançlar olarak tanımlamaktadır (Cooper, 2000: 113-114). Tüm bu tanımların yanı sıra güvenlik kültürünün bazı özellikleri aşağıdaki gibidir (Wiegmann vd., 2004: 123):

- Güvenlik kültürü grup seviyesinde ya da daha üst seviyelerde organizasyondaki grup üyeleri ya da organizasyonun tüm üyeleri tarafından paylaşılan değerleri ifade etmektedir.
- Güvenlik kültürü örgütteki formal güvenlik sorunlarıyla yakından ilgilidir ve sadece yönetimle sınırlı değildir.
- Güvenlik kültürü organizasyondaki her seviyedeki çalışanın katılımına önem verir.
- Güvenlik kültürü örgüt üyelerinin işyerindeki davranışları üzerinde etkilidir.
- Güvenlik kültürü genellikle ödül sistemleri ve güvenlik performansı arasındaki durumları da yansıtmaktadır.
- Güvenlik kültürü bir organizasyonda gelişmeye ve hatalardan, olaylardan, kazalardan öğrenmeye yönelik gönüllülüğü yansıtmaktadır.
- Güvenlik kültürü değişime karşı dirençli, dayanıklı ve sabittir.

“Güvenlik kültürü” ile “güvenlik iklimi” genellikle birbirine karıştırılan ve aynı anlamda olmamakla birlikte birbiriyle ilişkili olan kavramlardır. Her ikisi de kendilerine özgü yapılarıdır. Güvenlik kültürü, bütünü yansıttığı için güvenlik ikliminden daha geniştir. Gerçekten, güvenlik iklimi sadece bireylerin güvenlik algılamalarını ve güvenliğe yönelik tutumlarını ifade etmektedir. Ayrıca, örgüt üyelerinin örgütün güvenlik faaliyeti etkinliğini nasıl gördüğünün bir göstergesidir (Cooper, 1998’den aktaran Demirbilek, 2008: 5). Wiegmann vd.’ne göre güvenlik iklimi (2004: 124);

- Belirli bir sürede güvenliğin algılanmasına yönelik psikolojik bir olgudur.
- Daha çok çevresel ve durumsal faktörler gibi soyut konularla ilgilidir.
- Geçici bir olgudur, güvenlik kültürünün anlık fotoğrafıdır.

Güvenlik kültürüne yönelik birçok araştırma yapılmış ve farklı boyutlar ortaya konmuştur. Aşağıda literatürde bulunan bu boyutlardan başlıcalarına yer verilecektir (Uslu, 2014: 43-45).

- *Güvenliğe Yönelik Örgütsel Bağlılık:* Güvenliğe yönelik örgütsel bağlılık, üst yönetimin güvenliği çekirdek bir değer veya temel bir prensip olarak belirlemesidir. Bir örgütün güvenliğe bağlılığı, mali sıkışıklık olduğu zamanlarda bile devamlılık göstermesi, güvenliğe yönelik pozitif tutum ve uygun bir şekilde bütün örgüt içinde güvenliği teşvik etmesiyle yansımaktadır. Aynı şekilde örgütün, ekipman, prosedürler, seçim, eğitim ve iş takvimlerinin rutin olarak değerlendirilmesi ve eğer gerekli görülürse güvenliği iyileştirici yönde değiştirmesi, örgütün güvenliğe olan bağlılığını yansıtır.
- *Yönetimin Katılımı:* Yönetimin katılımı, üst ve orta yönetimin örgüt içindeki önemli güvenlik aktivitelerinde kişisel olarak yer almaları olarak ifade edilebilir. Yöneticilerin eğitim ve seminerlerde yer alması ve katkıda bulunması, güvenlikle ilgili önemli işlemlerde aktif bir gözetimde bulunmaları, örgütsel yapı içinde üstten aşağı veya aşağıdan yukarıya güvenlik konularında etkin bir iletişimin varlığı, yönetimin katılımını yansıtır.
- *Çalışanı Yetkilendirme, Çalışanların Katılımı:* İyi bir güvenlik kültürüne sahip organizasyonlar çalışanlarını yetkilendirir ve güvenliğin artırılmasındaki anahtar rolü konusunda çalışanları açıkça bilgilendirir. Güvenlik kültürü kapsamında çalışanları yetkilendirme, çalışanların güvenlik kararlarında söz sahibi olması, güvenlik iyileştirmelerinin başlaması ve başarılmasında kaldıraç görevi görmesi, eylemlerinde kendilerinin ve diğerlerinin sorumluluğunu benimsemesi ve örgütlerindeki iş kazalarının azlığından gurur duyması ile yansır.
- *Ödüllendirme Sistemleri:* Örgütün güvenli ve güvensiz davranışları değerlendirme şekli ve bu değerlendirmelere göre uygun ödül veya ceza vermesi güvenlik kültürünün anahtar bileşenlerinden biridir. Örgütün güvenli davranışları desteklemeye yönelik kurulmuş bir sisteme sahip olması (parasal teşvikler veya yönetici ve çalışma arkadaşları tarafından takdir ve övgü alması vb.) ve aynı zamanda, güvensiz davranışları veya gereksiz risk almayı cezalandırma veya caydırmaya yönelik sistemlere sahip olması bu açıdan önemlidir. Ayrıca bu ödüllendirme sistemlerinin sadece var olması yetmemekte, ödüllendirme sistemlerinin formal olarak belgelenmiş, sürekli uygulanan ve tam olarak çalışanlara açıklanmış ve çalışanlar tarafından da anlaşılması gereklidir.
- *Raporlama Sistemleri:* Etkin ve sistematik bir raporlama sistemi, bir kaza olmadan önce güvenlik yönetiminin zayıflığının ve kırılmasının

belirlenmesinde önemli bir rol oynar. Bir kaza olmadan önce olaylar ve ramak kala durumlar temelinde örgütün önleyici olarak öğrenme isteği ve yeteneği, güvenliğin iyileştirilmesi için kritik bir rol oynar. Ayrıca, çalışanların raporlama sisteminin bir sonucu olarak olumsuz sonuçlarla veya misilleme davranışlarıyla karşılaşmamasının sağlanması gereklidir. Aynı şekilde çalışanlar yapılandırılmış bir geribildirim sistemiyle, çalışanların öneri ve ilgilerinin ödüllendirileceği ve problemin çözümünde ne çeşit bir eylem alacağı konusunda bilgilendirilmelidir. Örgütler iyi bir güvenlik kültürüne, formel bir raporlama sistemine sahip olmaları ve bu sistemin çalışanlar tarafından rahatça kullanılabilmesiyle sahip olabilirler. İyi bir raporlama sistemi, çalışanların güvenlik problemlerini bildirmesine imkân sağlar ve teşvik eder, ayrıca bütün çalışanlara zamanında ve değerli bir geribildirim sağlar.

- *Güvenlik Önceliği:* İşletmeler çalışmalarını gerçekleştirirken öncelikleri işçi sağlığı, iş güvenliği, çalışan sağlığı ve çalışan güvenliği olmalıdır. Bu doğrultuda çalışanlara güvenli bir çalışma ortamı sağlama konusunda gereken önlem tedbir ve özendirici davranışları sergilemesi gerekmektedir. Çalışanların güvenli ve sağlıklı bir ortamda çalışmalarını sağlamada çalışanların bilinçli olması ve yapılan işte önce güvenliği düşünmesi gerekmektedir. Çalışanlarda güvenli davranış bilincinin meydana getirilmesinde ise işletme kültürü toplum ve aile kültürü birlikte ele alınarak güvenlik kültürü çalışanlara benimsetilmelidir. Güvenlik kültürüne sahip çalışanlar riskli gördüğü durumlarda çalışmayı reddederek gerekli önlemin ve güvenliğin sağlanmasında rol oynamaktadırlar. Çalışanlar güvenli olmayan durum sonucunda sakatlanıp yaralanabileceği, bu yüzden işten uzak kalacağı ve kalıcı sakatlık durumunda bir daha çalışıp para kazanamayacağı ve göreceği fiziksel zararında boyutlarını düşünerek hareket etmelidirler.
- *Güvenlik Eğitimi:* Güvenlik kültürünün oluşturulmasında davranış odaklı güvenlik eğitimleri de önemli bir yer tutmaktadır. Kültürün çalışma ortamında güvenli davranış şeklinde yansıma bulması için eğitim programlarının davranışlara odaklanması, hedeflerinin beklentilere ve işletmenin özgül ihtiyaçlarına yönelik olarak belirlenmesi gerekir. Sağlık ve güvenlik kültürünün inşası için düzenlenen eğitimlerin işe yaraması ve emniyetli çalışmaların gözlenmesi için bu davranışların tepe yönetim tarafından iş ortamında da desteklenmesi gerekmektedir.

- *Güvenlik İletişimi:* Güvenlik kültürünün oluşumunda yönetimin kararlılığı, görünür taahhüdü ve inançlı yaklaşımı ne kadar önemliyse bu konuda yönetimin sahip olduğu olumlu anlayışın yaygınlaştırılması da olumlu güvenlik kültürünün oluşturulmasında aynı ölçüde önemlidir. İşletmelerde güvenlik kültürünün oluşması için olması gereken en önemli faktörlerden biri iletişimdir. Etkili kurum içi iletişimin sağlanmasında eğitim çalışmaları, raporlamalar, görev tanımları, işletme içi yayınlar, duyuru panoları, intranet, yazılı tüm prosedürler, ödüllendirme ve performans sistemi, törenler ve kutlamalar, tutanaklar, memorandumlar, toplantılar, öneri sistemleri, işe alım süreci vb. pek çok iletişim fırsatı yer almaktadır. Ayrıca tek taraflı iletişimin örneği olan bilgilendirmenin yapılması etkili bir iletişimin olduğu anlamına gelmemekle birlikte konu hakkında görüş alış verişinin yapıldığı çift yönlü iletişimin olduğu işletmelerde güvenlik kültürünün oluşması daha kolay olmaktadır.

Güvenlik iletişimi güvenlik kültürünün oluşturulmasında etkili olan temel faktörlerden biridir ve işletmenin güvenlik vizyonu ile hedeflerini desteklemektedir. Bir işletmenin güvenlik iletişim programının amacı, işçilerin iş ortamında maruz kalacakları materyallerle ilgili sağlık ve güvenlik risklerine ilişkin tüm bilgiyi açıklama ve elde etmeleri için gerekli yeterlilik ve bilgiyle donatılmalarını sağlamaktır. Doğru zamanda ve doğru bireylere geribildirimde bulunmak da etkin bir iletişim ile gerçekleşmektedir. Bu noktada işçilere geri bildirimde bulunmak güvenlik iletişimin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. E.S. Geller (1996) güvenlik geribildiriminin etkin davranış değişimi için yol gösterici olduğunu ileri sürmüş ve oluşturduğu kılavuzda aşağıdaki noktalara dikkat edilmesi gerektiğine işaret etmiştir (Demirbilek, 2005: 117-118):

- Davranıştan hemen sonra uygun geribildirimde bulunmak
- Güvenli olmayan davranışın iyileştirilmesi için bir yöntem sunmak
- Nesnel ve açık bir dil kullanmak
- Mesajları birbirine karıştırmamak
- Gelecekteki elverişli durumdan/fırsattan önce şu andaki doğru geribildirimini sağlamak
- Birey ve duruma göre geribildirim yapmak

Bu konuda yapılan çalışmalar, güvenlik kültürü ve güvenlik iletişiminin iş sağlığı ve güvenliği alanında hem kurumlar hem de çalışanlar için büyük önem taşıdığını göstermektedir. Etkin bir güvenlik iletişimi çalışanlarla kurulacak çift yönlü bir iletişimi gerekli kılmaktadır. Bu noktada bütün iletişim kanallarının güvenlik kültürü değerlerini aktarmak için etkin bir biçimde kullanılması ve alınan geri bildirimlere göre kurum içi gerekli düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

2. Ortak Sağlık Güvenlik Birimleri (OSGB)

World Health Organization (Dünya Sağlık Örgütü- WHO) İş sağlığını “Yalnız hastalık ve sakatlığın olmaması değil, fiziksel, ruhsal ve sosyal yönden tam bir iyilik hali” şeklinde tanımlamıştır. Güvenlik ise Türk Dil Kurumu’na (TDK) göre “Herhangi bir tehlikenin yokluğu” olarak ifade edilmektedir. Tehlike, insanların istekleri ve iradeleri dışında meydana gelen, insanın beden ve ruh bütünlüğüne, gelirine ve mal varlığına zarar vererek insan yaşamının devamını tehdit eden hal ve durumlar olarak tanımlanabilir. Bu noktada yaşama hakkı en temel haktır ve birinci derecede güvence altına alınmalıdır (Yıldırım, 2011: 23-25). İşçilerin iş kazalarına uğramalarını önlemek amacı ile güvenli çalışma ortamını oluşturmak için alınması gereken tedbirler dizisine “İş Güvenliği” denmektedir. İş güvenliğinin başlıca amaçları şunlardır (Ak, 2014: 171):

- Çalışanlara en yüksek seviyede sağlıklı ortam sağlamak,
- Çalışma şartlarının olumsuz etkilerinden onları korumak,
- İş ve işçi arasında mümkün olan en iyi uyumu temin etmek,
- İşyerlerindeki rizikoları tamamen ortadan kaldırmak veya zararları en aza indirmek,
- Oluşabilecek maddi ve manevi zararları ortadan kaldırmak,
- Çalışma verimini arttırmak

Ülkemizde, sadece iş sağlığı ve güvenliği konusuna yönelik özel ve kapsamlı bir düzenleme ilk olarak 1936 yılında yürürlüğe giren 3008 sayılı İş Yasası (Kanunu) ile olmuştur. Daha sonraki yıllarda iş sağlığı ve güvenliği üzerine çıkarılan her kanun diğerine göre daha kapsamlı içerik taşımış ve çıkan her kanun ile birlikte bir önceki yürürlükten kaldırılmıştır. 1971 yılında 1475 sayılı İş Kanunu çıkarılmıştır. 2003 yılında

4857 sayılı İş Kanunu çıkarılmıştır. 4857 sayılı İş Kanunu hala yürürlükte yerini korumaktadır. Fakat içeriğindeki 5. Bölümde yer alan iş sağlığı ve güvenliği konusunda hüküm içeren 77- 89. maddeleri yürürlükten kaldırılmıştır. En son olarak, 30.06.2012 tarihinde çıkarılan 6331 sayılı İSG Kanunu yayınlanmıştır ve çalışmalar bu iki kanun (4857 sayılı İş Kanunu ve 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu) temel alınarak yapılmaktadır. İSG üzerine çalışmalar hızla ilerleyerek, hazırlanan kanun ve yönetmeliklerin yanında bir standart da oluşturulmuştur (Kanat, 2015: 9).

İş sağlığı ve güvenliği alanında yapılan çalışmalar bu alanda üzerinde durulması gereken iki temel konu olduğunu göstermektedir. Bunlardan biri iş kazası ve meslek hastalıklarının *önlenmesi*, diğer ise bundan kaynaklanan kazaların *tanzim edilmesidir*. Uzun yıllar iş sağlığı ve güvenliği tanzim açısından değerlendirilmiştir. İş sağlığı ve güvenliğinin asıl fonksiyonu onun önleyici fonksiyonunda gizlidir. 2004 yılı başında hız kazanan, Türk iş güvenliği mevzuatının yeniden yapılandırılması çalışmalarında, sosyal tarafların tümüne bu konuda görevler yüklenmiş ve işçi ile işverenlerin mevcut görevleri Avrupa Birliği yönergeleri ışığında tekrar tanımlanmıştır. Aynı yaklaşım 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'na da aktarılmıştır. Anılan kanuna ilişkin hazırlanan 10.5.2012 tarihli TBMM *Avrupa Birliği Uyum Komisyonu Raporuna göre*; “... Tasarı ile bağlantılı olan veya işin icrası sırasında ortaya çıkan kaza veya yaralanmalar ile çalışma ortamında bulunan risklerin asgari seviyeye indirilerek sağlıklı ve güvenli bir çalışma ortamı hazırlanması, Avrupa Birliği'nin 12 Haziran 1989 tarihli ve 89/391/EEC sayılı Direktifinin mevzuatımıza kazandırılması ve iş sağlığı ve güvenliği alanında kabul ettiğimiz 155 ve 161 sayılı ILO Sözleşmelerine uygun müstakil bir kanuni düzenlemeye gidilmesi amaçlanmaktadır. Anılan Direktifte benimsenen iş sağlığı ve güvenliğini sağlamada sürekli iyileşme ve önleme politikasının oluşturulması, çalışanların yönetime katılımı, çalışanların ve temsilcilerinin eğitimi konularında düzeltici yaklaşım esas alınarak hazırlanan Tasarıda, çalışanların işle ilgili sağlık ve güvenliklerini sağlamak, işverenin asli yükümlülüğü olarak düzenlenmiştir...” (Akın, 2012: 102-103).

Çalışanların güvenlik ve sağlığını kollamak, daha yüksek düzeyde koruma sağlamak için gecikmeksizin önleyici önlemlerin alınması ve var olan önlemlerin ıslah edilmesi gerekmektedir. O halde iş sağlığı ve güvenliği, konu insan yaşamı olduğundan, *tanzim kadar hatta ondan daha fazla önleme anlamına gelmektedir*. Dolayısıyla çalışma hayatına dahil herkesin, iş sağlığı ve güvenliğinin önleme fonksiyonunu anlayacak bilince sahip

kılınması gerekmektedir. Nitekim bu durum iş sağlığı ve güvenliği hukuku alanında, *güvenlik kültürü* olarak tanımlanmakta ve örgütlü olsun olmasın bu kültürün geliştirilmesinin, işyerlerinde oluşabilecek riskleri ortadan kaldırmada en etkili yol olacağı savunulmaktadır (Akın, 2012: 102-103).

Türkiye'nin ilk İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu olarak 6331 Sayılı Kanunun genel olarak özellikleri aşağıdaki gibidir (Korkmaz ve Avsallı, 2012: 155-156):

- *Katılımcılık*: Kanundaki en önemli yeniliklerden biri işyerlerinde iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili konularda çalışanların doğrudan temsil edilmesinin sağlanması ve bu temsilin çalışanların kendi aralarında seçilecek birinin olmasının temini için Avrupa Birliği'nin (AB) "iş sağlığı ve güvenliği çalışan temsilciliği" sistemini öngörmüş olmasıdır. AB'nin 89/391 EEC sayılı Direktifinin 18. Maddesinde çalışanların görüşlerinin alınması ve katılımlarının sağlanması konusu düzenlenmiştir. Çalışanların yönetim sürecine katılmaları ve bunun nasıl olması gerektiğinin açıkça düzenlenmesi bakımından bu anlayış olumlu olup tarafların bu sürece katılımı öngörmesi açısından önemlidir.
- *Eğitim ve Bilgilendirme*: Kanun'un 16. maddesi, işyerinde iş sağlığı ve güvenliğinin sağlanması ve sürdürülebilmesi amacıyla işveren, çalışanları ve çalışan temsilcilerini işyerinin özelliklerini de dikkate alarak; işyerinde karşılaşılabilecek sağlık ve güvenlik riskleri, koruyucu ve önleyici tedbirler, işçilerin yasal hak ve sorumlulukları, ilk yardım, olağan dışı durumlar, afetler ve yangınla mücadele ve tahliye işleri konusunda görevlendirilen kişiler ve diğer konularda işçilerin bilgilendirilmesini öngörmektedir. Yine, 4.maddede "eğitim ve bilgi verilmesi" işverenin genel yükümlülüğü çerçevesinde değerlendirilmiş bulunmaktadır. Bütün bunlardan hareketle Kanun, işyerlerinde yalnızca kurallar, yasaklar ve sınırlar çizmemiş, özünde bir "iş sağlığı güvenliği kültürü" oluşturmayı amaçlamıştır.
- *Önleyici İş Sağlığı ve Güvenliği Anlayışı*: Kanun, günümüzün modern iş sağlığı ve kültürü olarak kabul edilen, iş kazası ve meslek hastalıkları ortaya çıkmadan kaynağında yok etmeyi hedefleyen önleyici bir anlayışa sahip olarak düzenlenmiştir. Risklere ve tehlikelere karşı nasıl korunacağından çok, riskleri ortadan kaldırmaya yönelik korumacı anlayış yerine önleyici anlayış hakimdir.

- *İş Sağlığı ve Güvenliği Konusunda Profesyonel Hizmet ve Yardım Alma: İş sağlığı ve güvenliğinde arzu edilen amaçların gerçekleşmesi için, iş yerlerinin çalışanlar için daha güvenli hale getirilmesi, risklerin kaynağında yok edilmesi, koruyucu değil önleyici yöntemlerin uygulanması gerekmektedir. Günümüzde iş sağlığı ve güvenliği konusu uzmanlık gerektiren, profesyonel yardım ihtiyacı doğuran teknik bir alan haline gelmiş bulunmaktadır. Her iş yerinde konusunda yetişmiş uzman bulunması mümkün olmamakta, olanlar da birçok konuda eksik ve yetersizliklere sahip olabilmektedir. Kanun'un 6. Maddesinde işletmelerin bu konuda profesyonel yardım alabilmeleri imkanı getirilmiş ve bu hizmetin temini için çeşitli yöntemler geliştirilmiştir.*

Bu noktada OSGB'ler dışarıdan profesyonel hizmet ve yardım alınan önemli kuruluşlardır. İş sağlığı ve güvenliğine yönelik işyerlerinde önleyici yöntemlerin uygulanmasında güvenlik kültürünün oluşturulmasında ve güvenlik iletişimi aracılığıyla bu değerlerin çalışanlar tarafından benimsenmesinde önemli görevler üstlenmektedirler.

OSGB, yasal olarak; “Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından yetkilendirilmiş, İşyerlerine İş Sağlığı ve Güvenliği Hizmetlerini vermek üzere kurulmuş, mevzuatın gerektirdiği fiziki ve tıbbi donanıma sahip, iş sağlığı ve güvenliği profesyonellerinin (İşyeri Hekimi, İş Güvenliği Uzmanı ve Diğer Sağlık Personelinin) oluşturduğu özel kuruluşlar” şeklinde tanımlanmaktadır. OSGB'lere yönelik yasal düzenlemeler aşağıdaki gibidir (OSGB, 2016):

- OSGB'ler ilk olarak, 27 Kasım 2010 tarihinde Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından 4857 Sayılı İş Kanunu'na dayanılarak yayınlanan İş Sağlığı ve Güvenliği Hizmetleri Yönetmeliği'nde tanımlanmıştır.
- 20 Haziran 2012 tarihinde TBMM Genel Kurulunda kabul edilen ve 30 Haziran 2012 tarihinde 28339 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren “6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu” ve buna bağlı olarak 29 Aralık 2012 tarihli ve 28512 sayılı “İş Sağlığı ve Güvenliği Hizmetleri Yönetmeliği”, OSGB'leri yeniden tanımlamıştır.
- Yeni yasal düzenlemelerde de OSGB'nin tanımı “Ortak Sağlık ve Güvenlik Birimleri; işyerlerine İş Sağlığı ve Güvenliği hizmetlerini

vermek için oluşturulmuş, Bakanlıkça yetkilendirilmiş, verdiği hizmetler karşılığında fatura kesebilen ticari kuruluşlardır” şeklinde yer almış, ayrıca yetki ve sorumlulukları detaylandırılmış ve çalışma esasları belirlenmiştir.

OSGB’lerin hizmet verdikleri işyerlerinde yürüttükleri faaliyetlerden bazıları şunlardır (Demirkaya, 2014: 119-120):

- Mevzuatta belirtilen sürelerde işyerlerinde çalışan sayısına göre iş güvenliği uzmanı görevlendirmek,
- İşyerlerinde risk değerlendirmesi yapılmasını sağlamak, risk analizlerini yapmak ve işverene gerekli konularda önerilerde bulunmak,
- İşyerinin tehlike sınıfına ve çalışan sayısına göre işyeri hekimi ve sağlık personelini görevlendirmek,
- Çalışanların kişisel sağlık dosyalarını ve sağlık yönetim bilgilerini tutmak ve Kanunda ve ilgili Yönetmelikte belirtilen müddetçe saklamak,
- İşyerlerinde ilkyardım ve acil müdahale hizmetlerinin organizasyonunu sağlamak
- Genel iş sağlığı ve güvenliği kuralları, iş kazaları ve meslek hastalıklarının sebepleri ve işyerindeki riskler, iş ekipmanlarının güvenli bir şekilde kullanımı, çalışanların yasal hak ve sorumlulukları, ekranlı araçlarla çalışma, uyarı işaretleri, yangından korunma gibi konularda iş güvenliği eğitimleri vermek,
- İlkyardım ve acil müdahale konusunda çalışanlara gerekli eğitimleri sağlamak,
- İş sağlığı ve güvenliği, sağlık bilgisi ve ergonomi konularında bilgi ve eğitim verilmesi için gerekli işbirliğini yapmak,
- Yangın çıkması olası yerleri belirlemek, acil çıkış yollarını belirleyerek gerekli levhalarla işaretlenmelerini sağlamak, yangınla mücadele malzemelerini belirlemek ve düzenli aralıklarla kontrollerini yapmak ve yangın durumunda yapılması gerekenleri belirlemek,
- İşyerlerindeki patlayıcı maddeleri ve ortamları kontrol altına alarak gerekli düzenlemeleri ve çalışan bilgilendirmesini yapmak

- Olası tüm acil durumları (yangın, sabotaj, deprem, terör saldırısı, basınçlı kap veya kimyasal madde patlaması gibi) belirleyerek eylem planlarını ve gerekli tatbikatları yapmak,
- Büyük Kaza Önleme Politikası belgesini hazırlamak,
- İş sağlığı ve güvenliği kurulu çalışmalarına katılmak,
- İşverene iş güvenliği konusunda rehberlik ve danışmanlık yapmak.

3. Araştırma

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Güvenlik kültürüne yönelik farklı sektörlerde Dünya’da ve ülkemizde birçok çalışmalar yapılmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır: Von Thaden vd. (2003) tarafından risk düzeyi yüksek sektörlerden biri olarak kabul edilen havacılık sektörüne yönelik 43 pilot ve amiri kapsayan çalışmada güvenlik kültürü ve güvenlik çıktıları arasındaki ilişki incelenmiştir. Güvenlik kültürü örgütsel bağlılık, yönetimin ilgisi, ödüllendirme sistemi, çalışanı yetkilendirme, raporlama sistemi olarak beş boyutta incelenmiş ve bu beş faktörün örgütsel risk algısı ile negatif yönlü anlamlı bir ilişkisi tespit edilmiştir. Kao vd. (2008) tarafından Tayvan’da petrokimya endüstrisi çalışanlarına yönelik yürütülen araştırmada güvenlik bağlılığı, güvenlik tutum ve davranışları, güvenlik iletişimi, güvenlik eğitimi, güvenlik kontrolü, güvenlik yönetim sistemi, kaza araştırma, ödül cezalandırma ve fayda boyutlarından oluşan güvenlik kültürü modeli kullanılmıştır. İş sağlığı ve güvenliği çerçevesinde duyulan tatmin ile güvenlik kültürü boyutları arasında pozitif bir ilişki tespit edilmiştir. Ülkemizde ise güvenlik kültürü ile ilgili yapılan çalışmalardan biri Demirbilek (2005) tarafından tekstil sektörüne yönelik olarak gerçekleştirilmiştir. Çalışmada iş güvenliği kültürü boyutları yönetimin bağlılığı, güvenlik önceliği, güvenlik iletişimi, güvenlik eğitimi, güvenlik katılımı, fiziki stres, inançlar ve duygular ve algılama olarak ölçülmüştür. Yapılan korelasyon analizi sonuçlarına göre, tüm değişkenler arasında pozitif ve negatif yönde anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Ocaktan (2009) tarafından otomotiv sektörüne yönelik yapılan çalışmada Demirbilek tarafından oluşturulan anket kullanılmış sonuçlarda güvenlik kültürünün bütün boyutları arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Sadullah ve Kanten (2009) tarafından güvenlik iklimi ve güvenlik ikliminin güvenli davranışlarla olan ilişkisini tespit etmeye yönelik tersane çalışanları ile yürütülen çalışmada güvenlik iklimi faktörlerinin (araştırma

prosedürlerinin yeterliliği, çalışan-yönetim ilişkileri, iletişim, güvenlik, ekipman kullanımı eğitimi vb.) bazıları ile güvenli davranış arasında pozitif yönlü bir ilişki, iletişim ile güvenli davranış arasında negatif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir (Dursun, 2012: 77-105).

3.2. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada veri toplama tekniği olarak anket kullanılmıştır. Güvenlik iletişimine yönelik kullanılan sorular Dursun (2011) ve Demirbilek (2005) tarafından yapılan çalışmalardan alınmıştır. Orijinal ölçekler Neal, Griffin ve Hart (2000: 102-104); Cox ve Cheyne (2000: 121-129) ve Lin vd. (2008: 1041-1043) tarafından yapılan çalışmalara aittir. OSGB'nin yükümlülüklerine yönelik hazırlan sorular Erhan (2014) tarafından hazırlanan “Yeni İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'nun İşletmelerde Güvenlik İklimine Etkisi ve Alan Araştırması” adlı yüksek lisans tezinde kullanılan ölçekten alınmıştır. Anket sorularının değerlendirilmesinde 5’li Likert ölçeği kullanılarak cevaplayıcılardan her bir yargıya ne derece katılıp/katılmadıklarını belirtmeleri istenmiştir. Ölçeklerde “5: Kesinlikle katılmıyorum, 4:Katılmıyorum, 3.Kararsızım, 2: Katılıyorum, 1: Kesinlikle katılıyorum’ u” temsil etmektedir.

3.3. Araştırmanın Örnekleme

Araştırmanın örnekleme İstanbul’da faaliyet gösteren ve bir OSGB ile çalışan inşaat sektörü çalışanlarıdır. Bu doğrultuda İstanbul’daki farklı inşaat firmalarına toplam 200 anket gönderilmiş, bunların 181’i değerlendirmeye uygun görülmüştür.

3.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma örneklemindeki firmalardan elde edilen bulguların bütün araştırma evrenine yönelik olduğunu varsaymak araştırmanın kısıtlılığını oluşturmaktadır.

3.5. Araştırmanın Hipotezleri

Hipotez 1:

H₀: Güvenlik İletişimi Algısı ile OSGB Yükümlülükleri arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

H₁: Güvenlik İletişimi Algısı ile OSGB Yükümlülükleri arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Hipotez 2

H₀: Medeni durum bağımsız değişkeni ile güvenlik iletişimi algısı arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

H₁: Medeni durum bağımsız değişkeni ile güvenlik iletişimi arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

Hipotez 3

H₀: Yaş bağımsız değişkeni ile güvenlik iletişimi algısı arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

H₁: Yaş bağımsız değişkeni ile güvenlik iletişimi algısı arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

Hipotez 4

H₀: Eğitim durumu bağımsız değişkeni ile güvenlik iletişimi algısı arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

H₁: Eğitim durumu bağımsız değişkeni ile güvenlik iletişimi algısı arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

Hipotez 5

H₀: Sektördeki çalışma süresi bağımsız değişkeni ile güvenlik iletişimi arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

H₁: Sektördeki çalışma süresi bağımsız değişkeni ile güvenlik iletişimi arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

Hipotez 6

H₀: Çalışma hayatında iş kazasına uğrama durumu bağımsız değişkeni ile güvenlik iletişimi arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

H₁: Çalışma hayatında iş kazasına uğrama durumu bağımsız değişkeni ile güvenlik iletişimi arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

Hipotez 7

H₀: Bu işyerinde iş kazasına uğrama durumu bağımsız değişkeni ile güvenlik iletişimi arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

H₁: Bu işyerinde iş kazasına uğrama durumu bağımsız değişkeni ile güvenlik iletişimi arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

3.6. Araştırmanın Bulguları

3.6.1. Güvenilirlik Analizi

Güvenilirlik kavramı bir test ya da ankette yer alan soruların birbirleri ile olan tutarlılığını kullanan ölçeğin ilgilenilen sorunu ne derece yansıttığını ifade edebilmek açısından önem taşımaktadır. Güvenilirlik katsayısı Alpha (α) katsayısına göre yorumlanmaktadır. Alpha katsayısına bağlı olarak ölçeklerin güvenilirlik katsayıları aşağıdaki aralıklarda (Kalaycı, 2008: 405):

- ✓ $0.00 \leq \alpha < 0.40$ ölçek güvenilir değildir.
- ✓ $0.40 \leq \alpha < 0.60$ ölçek güvenilirliği düşük
- ✓ $0.60 \leq \alpha < 0.80$ ölçek oldukça güvenilir
- ✓ $0.80 \leq \alpha < 1.00$ ölçek yüksek derecede güvenilir bir ölçektir

Ankette kullanılan ölçeklerin güvenilirlik analizine yönelik bulunan Cronbach Alpha (α) katsayıları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 1. Kullanılan Ölçeklerin Güvenilirlik Analizleri

Ölçekler	Madde Sayısı	Cronbach Alpha (α)
Güvenlik İletişimi	6	0,832
OSGB Yükümlülükleri	5	0,848

Araştırmada kullanılan ölçekler yüksek derecede güvenilir düzeydedir.

3.6.2. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Katılımcıların demografik özelliklerine yönelik bulgular aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Özellikler	N	%100
Cinsiyet		
Kadın	0	0
Erkek	181	100
Yaş		
18-24	59	32,6
25-34	81	44,8
35-44	29	16,0
44 ve üstü	12	6,6
Medeni Durum		
Evli	98	54,1
Bekar	83	45,9
Eğitim Düzeyi		
İlkokul	77	42,5
Ortaokul	51	28,2
Lise	44	24,3
Önlisans	8	4,4
Lisans	1	0,6
Sektördeki Çalışma Süresi		
1-3 yıl	49	27,1
4-6 yıl	45	24,9
7-9 yıl	36	19,9

10-12 yıl	23	12,6
12 ve üstü	28	15,5
Çalışma hayatınız boyunca daha önce hiç iş kazasına uğradınız mı?		
Evet	28	15,5
Hayır	153	84,5
Bu işyerinde daha önce hiç iş kazasına uğradınız mı?		
Evet	4	2,2
Hayır	177	97,8

Katılımcıların demografik özelliklerine baktığımızda %100'nün erkek olduğu görülmektedir. Katılımcıların %32,6'si 18-24 yaş aralığında, %44,8'i 25-34 yaş aralığında, %16'sı 35-44 yaş aralığında, %6,6'sı 44 ve üstü yaş aralığındadır. Medeni durum açısından değerlendirildiğinde katılımcıların %54,1'ni evliler, %45,9'nu bekarlar oluşturmaktadır. Katılımcıların %42,5'ni ilkokul mezunları, %28,2'sini ortaokul mezunları, %24,3'nü lise mezunları %4,4'ünü ön lisans mezunları ve %0,6'sını lisans mezunları oluşturmaktadır. Sektördeki çalışma sürelerine bakıldığında 1-3 yıl arası çalışma süresi olanlar %27,1'lik bir oranı, 4-6 yıl arası çalışma süresi olanlar %24,9'luk bir oranı, 7-9 yıl arası çalışma süresi olanlar %19,9'luk bir oranı, 10-12 yıl arası çalışma süresi olanlar %12,6'lık bir oranı, 12 yıl ve üstü çalışma süresi olanlar %15,5'lik bir oranı oluşturmaktadır. Katılımcılarda tüm çalışma yaşamı boyunca iş kazasına uğrayanların oranı %15,5, uğramayanların oranı %84,5'tir. Çalıştıkları işyerinde iş kazasına uğrayanların oranı %2,2, hayır diyenlerin oranı %97,8'dir.

3.6.3. Güvenlik İletişimine İlişkin İfadelerin Yüzdesel Dağılımları, Aritmetik Ortalamaları ve Standart Sapmaları

Güvenlik iletişimine yönelik ifadelerin yüzdesel dağılımları, aritmetik ortalamaları ve standart sapmaları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 3. Güvenlik İletişimine İlişkin İfadelerin Yüzdesel Dağılımları, Aritmetik Ortalamaları ve Standart Sapmaları

	Kesinlikle Katılıyor	Katılıyor	Kararsız	Katılmıyor	Kesinlikle Katılmıyor	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma
	%	%	%	%	%		
Güvenlik İletişimine Yönelik İfadeler							
1. Amirler/Yöneticiler, düzenli olarak iş koşullarını kontrol etmek ya da çalışanlarla konuşmak için iş yerlerini ziyaret etmektedirler.	43,1	44,8	10,5	1,7	-	1,70	0,72
2. Bu işyerinde güvenlik konuları hakkında yoğun bir iletişim vardır.	39,2	46,4	11,6	2,8	-	1,77	0,75
3. Amirler/Yöneticiler, güvenlik konularını görüşmek için çalışanlarla ve müdürlerle toplantılar düzenlemeyi teşvik etmektedirler.	42,0	34,8	17,1	5,5	0,6	1,87	0,92
4. Çalışanlar ilgilendikleri güvenlik konuları hakkında üst yönetimle müzakere edebilir. (tartışabilir)	40,3	38,7	13,8	4,4	2,8	1,90	0,98
5. Bu iş yerinde güvenlik konuları hakkında açık bir iletişim vardır.	42,5	40,3	13,8	3,3	-	1,77	0,80
6. Güvenli iş yaptığım için takdir ediliyorum.	47,5	34,8	15,5	1,1	1,1	1,73	0,84

Tablo 3'deki güvenlik iletişimine yönelik ifadelerin aritmetik ortalamaları değerlendirildiğinde “Amirler/Yöneticiler, güvenlik konularını görüşmek için çalışanlarla ve müdürlerle toplantılar düzenlemeyi teşvik etmektedirler.” ifadesi 1,90 ortalama ile birinci sırada yer almaktadır.

Tablo 4. Çalışanların Güvenlik İletişimi Algılarına Göre Puan Ortalamaları

Güvenlik İletişimi	N	Ortalama	Standart Sapma
	181	1,79	0,83

Çalışanların güvenlik iletişimine yönelik algılarını ölçmek üzere sorulmuş altı ifadenin puan ortalaması 1,79'dur.

3.6.4. OSGB Yükümlülüklerine İlişkin İfadelerin Yüzdesele Dağılımları, Aritmetik Ortalamaları ve Standart Sapmaları

OSGB yükümlülüklerine yönelik ifadelerin yüzdesele dağılımları, aritmetik ortalamaları ve standart sapmaları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 5. OSGB Yükümlülüklerine İlişkin İfadelerin Yüzdesele Dağılımları, Aritmetik Ortalamaları ve Standart Sapmaları

	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma
	%	%	%	%	%		
OSGB Yükümlülüklerine Yönelik İfadeler							
7. OSGB, meslek hastalıkları ile ilgili koruyucu tedbirler alır veya aldırır.	47,0	39,8	9,9	3,3	-	1,69	0,78
8. OSGB, iş kazaları ile ilgili önleyici tedbirler alır veya aldırır	54,1	34,8	9,4	1,7	-	1,58	0,73
9. OSGB, işyeri acil durum planı ile ilgili tatbikatlar yapar veya yaptırır.	45,3	38,7	11,0	3,9	1,1	1,76	0,87

10. OSGB, iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili eğitim ve bilgilendirme yapar veya yaptırır.	52,5	39,8	6,1	1,7	-	1,56	0,68
11. OSGB, işyeri riskleri ile ilgili değerlendirme ve bilgilendirme yapar veya yaptırır.	55,8	39,2	3,9	1,1	-	1,50	0,62

Tablo 5’deki OSGB yükümlülükleri kapsamında yapılanlara yönelik ifadelerin aritmetik ortalamaları değerlendirildiğinde “OSGB, işyeri acil durum planı ile ilgili tatbikatlar yapar veya yaptırır” ifadesi 1,76 ortalama ile birinci sırada yer almaktadır.

Tablo 6. OSGB Yükümlülüklerine Göre Puan Ortalamaları

OSGB Yükümlülükleri	N	Ortalama	Standart Sapma
	181	1,61	0,73

OSGB yükümlülüklerine göre yapılanları ölçmek üzere sorulmuş beş ifadenin puan ortalaması 1,61’dir.

3.6.5. Korelasyon Analizi

Değişkenlerin bağımlı veya bağımsız olması dikkate alınmaksızın aralarındaki ilişkinin derecesini ve yönünü belirlemek amacıyla kullanılan istatistik yöntemine korelasyon denmektedir. H_0 hipotezinin kabul edilebilmesi için p değerinin 0,05’den büyük olması gerekmektedir. H_0 kabul edildiğinde değişkenler arasında doğrusal ilişki olmadığına, reddedildiğinde ($p < 0,05$) ise iki değişken arasında doğrusal ilişki olduğuna karar verilir. Pearson korelasyon katsayısı -1 ile +1 ($-1 \leq r \leq +1$) arasında değişen değerler alır. r katsayısı ilişkinin yönünü ve kuvvetini gösterir. r katsayısının eksi değerler alması değişkenler arasında ilişkinin ters orantılı olduğunu, artı değerler alması ilişkinin doğru orantılı olduğunu gösterir (Durmuş, 2013: 143).

Hipotez 1 için;

Güvenlik İletişimi Algısı ile OSGB yükümlülükleri arasındaki değişkenin korelasyon sonuçlarına bakıldığında $r = 0,684$ ve $\text{Sig.} = 0,000 < 0,05$ ile H_0 reddedilmektedir. Dolayısıyla bu iki değişken arasında pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Tablo 7. Hipotez 1 Korelasyon

	Güvenlik İletişimi Algısı	OSGB
Güvenlik İletişimi Algısı	Pearson Correlation	1
	Sig. (2-tailed)	,684***
	N	181

**Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

3.6.6. Regresyon Analizi Sonuçları

Regresyon analizi bir değişkenin (bağımlı) diğer değişken(ler) (bağımsız) tarafından nasıl açıklandığını belirlemeye çalışmaktadır. Regresyon analizinin hipotezi F istatistiği ile test edilir. F istatistiğine karşılık gelen p değeri 0,05 değerinden düşük olduğunda H_0 hipotezi reddedilmektedir (Durmuş, 2013:143). OSGB Yükümlülüklerinin Güvenlik İletişimi Algısı üzerindeki etki düzeyini ölçmek amacıyla yapılmış basit doğrusal regresyon analizi sonuçları incelendiğinde;

Tablo 8. OSGB Yükümlülüklerinin Güvenlik İletişimi Algısı Üzerindeki Etki Düzeyini Ölçmek Amacıyla Yapılmış Basit Doğrusal Regresyon Analizi

	R	R ²	Düzeltilmiş R ²	Tahmini Standart Hata	F	Sig.
Güvenlik İletişimi	,684 ^a	,468	,465	,45490	157,201	,000

OSGB yükümlülüklerinin güvenlik iletişimi algısı üzerinde %46,8 oranında etkili olduğu görülmektedir.

Tablo 9. OSGB Yükümlülüklerinin Güvenlik İletişimi Algısı Üzerindeki Etki Düzeyini Ölçmek Amacıyla Yapılmış Basit Doğrusal Regresyon Analizinin Coefficients ^a

Tablosu

	B	Std. Error	Beta	t	Sig.
Sabit Sayı	,622	,100		6,243	,000
OSGB Yükümlülükleri	,724	,058	,684	12,538	,000

a. Dependent Variable: güvenlik_iletisimi_algisi

OSGB yükümlülükleri kapsamında yapılanların güvenlik iletişimi algısını pozitif yönde etkilediği görülmektedir. OSGB çalışmaları değişkenindeki 1 birimlik artış, güvenlik iletişimi algısında 0,724 oranında artış sağlamaktadır.

$$Y=A+BX$$

Y=Bağımlı Değişken

X=Bağımsız Değişken

A= Sabit Katsayı

B=Bağımsız Değişken Katsayısı

Güvenlik İletişimi Algısı=0,622+0,724 * OSGB

$$Y=(0,622)+ 0,724*X$$

Y: Güvenlik İletişimi Algısı değişkeni

X: OSGB yükümlülükleri değişkeni olarak belirlenmiştir.

3.6.7. t Testi ve ANOVA Testi Bulguları

Bağımsız gruplar t testi iki bağımsız grubun ortalamalarının birbirinden farklı olup olmadığını test etmek amacıyla kullanılan istatistiksel analiz yöntemidir. İki'den fazla bağımsız grubun ortalamalarının birbirinden farklı olup olmadığını test etmek amacıyla kullanılan istatistiksel analiz yöntemine Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) denmektedir (Durmuş, 2013: 143). Medeni durum ile güvenlik iletişimi algısı arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığına yönelik yapılan t testi sonuçlarına göre katılımcıların medeni durumlarına göre güvenlik iletişimi algıları arasında ($p=0,383>0,05$) arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Dolayısıyla Hipotez 2 H_0 kabul edilmiştir. Yaş ile güvenlik iletişimi algıları arasında farklılıkları ortaya çıkarmak üzere yapılan ANOVA Testi sonuçlarına göre; ($p= 0,400> 0,05$) yaş ile güvenlik iletişimi algısı arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Dolayısıyla Hipotez 3 H_0 kabul edilmiştir. Eğitim düzeyi ile güvenlik iletişimi algıları arasında farklılıkları ortaya çıkarmak üzere yapılan ANOVA Testi sonuçlarına göre; ($p= 0,387 > 0,05$) eğitim düzeyi ile güvenlik iletişimi algısı arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Dolayısıyla Hipotez 4 H_0 kabul edilmiştir. Daha önce iş kazasına uğrama durumu ile güvenlik iletişimi algıları arasında farklılıkları ortaya çıkarmak üzere yapılan t Testi sonuçlarına göre; ($p= 0,186> 0,05$) Daha önce iş kazasına uğrama durumu ile güvenlik iletişimi algısı arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Dolayısıyla Hipotez 5 H_0 kabul edilmiştir. Sektördeki çalışma süresi ile güvenlik iletişimi algıları arasında farklılıkları ortaya çıkarmak üzere yapılan

ANOVA Testi sonuçlarına göre; ($p= 0,116 > 0,05$) sektördeki çalışma süresi ile güvenlik iletişimi algıları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Dolayısıyla Hipotez 6 H_0 kabul edilmiştir. Bu işyerinde iş kazasına uğrama durumu ile güvenlik iletişimi algıları arasında farklılıkları ortaya çıkarmak üzere yapılan t Testi sonuçlarına göre; ($p= 0,407 > 0,05$) bu işyerinde iş kazasına uğrama durumu ile güvenlik iletişimi algısı arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Dolayısıyla Hipotez 7 H_0 kabul edilmiştir. Demografik özellikler ile güvenlik iletişimi algısı arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek üzere yapılan t testi ve ANOVA sonuçlarına göre demografik özellikler (medeni durum, yaş, eğitim düzeyi, daha önce iş kazasına uğrama durumu, çalıştıkları yerde iş kazasına uğrama durumu) ile güvenlik iletişimi algısı arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

Sonuç

Farklı sektörlerde faaliyet gösteren bütün işletmeler güvenli bir çalışma ortamı yaratmak, iş kazaları ve meslek hastalıklarını ortadan kaldırmak, tehlike ve riskli durumları yok etmek ve/veya en aza indirmek noktasında sorumludur. Günümüzde iş sağlığı ve güvenliği alanına yönelik yapılan çalışmalar ve getirilen düzenlemeler toplum genelinde ve kurumlar özelinde güvenlik kültürü oluşturmaya yönelik unsurları ön planda tutmaktadır. 6331 sayılı Kanun'un genel özelliklerine bakıldığı zaman iş kazası ve meslek hastalıklarının önlenmesi, konuya yönelik bilinç ve farkındalığın oluşturulması noktasında kurumlarda sürekli iyileştirmeye gitmek, eğitimlere önem vermek, çalışanların yönetime katılımını sağlamak, gerektiği zaman dışarıdan profesyonel hizmet almak yönünde düzenlemelerin yer aldığı görülmektedir. Tüm bunlar güvenlik kültürünün temelinde yer alan “örgütsel bağlılık”, “yönetimin katılımı”, “çalışanın yetkilendirilmesi”, “ödüllendirme sistemi”, “raporlama sistemi”, “güvenlik önceliği”, “güvenlik eğitimi”, “güvenlik iletişimi” unsurlarıyla da örtüşmektedir. Güvenlik kültürünün bu öğelerinin gerek yönetim gerekse çalışanlar tarafından içselleştirilmesi ve kurum kültürüne dahil edilmesi etkili bir güvenlik iletişimi ile sağlanacaktır. Günümüzde OSGB'ler 6331 sayılı Kanun'un getirdiği yenilikler arasında yer alan “profesyonel hizmet ve yardım alma” işlevini yerine getiren önemli kuruluşlar haline gelmiştir. Bu birimler daha güvenli iş alanlarının yaratılmasında, önleyici bir güvenlik kültürünün oluşturulmasında önemli görevler üstlenmektedirler. Bu çalışma kapsamında İstanbul'da faaliyet gösteren ve bir OSGB ile çalışan farklı inşaat firması çalışanlarına yönelik

yürütülen araştırmanın sonuçları incelendiğinde güvenlik iletişimi algısı ve OSGB yükümlülükleri arasında pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu sonuç OSGB’lerin iş sağlığı ve güvenliği alanında önleyici bir yaklaşımı temel alan, güvenlik iletişimine önem veren bir güvenlik kültürünün oluşturulmasında etkin rol oynadığı görüşünü destekler niteliktedir. Dolayısıyla inşaat sektöründeki iş görenin güvenlik iletişimi algısı OSGB’lerden alınan hizmet çerçevesinde artmaktadır. Bu bağlamda OSGB’lerin yükümlülükleri doğrultusunda (risk analizi, eğitim, bilgilendirme, öneri getirme, eylem planları hazırlanma, tatbikat yapma, rehberlik ve danışmanlık, raporlama vb) yürüteceği her bir çalışmanın güvenlik iletişimi algısını olumlu yönde etkileyeceği görülmektedir. Güvenlik kültürünün önemli bir bileşeni olan güvenlik iletişimi 6331 sayılı Kanun’un kurumlarda yerleştirmeye çalıştığı güvenliğe yönelik bilincin, farkındalığın oluşturulması, katılımcı ve önleyici bir anlayışın tesis edilmesinde önemli bir unsur olmaktadır. Güvenlik iletişimi algısının olumlu olması güvenlik kültürünün de güçlü bir biçimde oluşturulmasında ve yerleştirilmesinde etkili olmaktadır. Zira güvenlik kültürüne yönelik değerler iletişim aracılığıyla çalışanlara aktarılmaktadır. İnşaat sektörü iş kazalarının en çok yaşandığı sektörler arasındadır. Tanzim anlayışından çok önleyici bir güvenlik kültürü anlayışının yerleştirilmesi bu sektörde can kayıpları, yaralanmalar ve sakat kalma gibi olumsuz sonuçları da önleyecektir. Dolayısıyla proaktif bir yaklaşım burada öne çıkmaktadır. Araştırmanın bir diğer sonucu ise demografik özellikler (medeni durum, yaş, eğitim, sektördeki çalışma süresi, çalışma hayatında iş kazasına uğrama durumu, bu işyerinde iş kazasına uğrama durumu) ile güvenlik iletişimi algısında anlamlı bir farklılık bulunmadığı yönündedir.

Kaynakça

Akın, L., (2012). “Sendikaların İş Sağlığı ve Güvenliğinin Sağlanmasına Katkısı”, *Çalışma ve Toplum Dergisi*, (3), 101-124.

Cooper, M., Dominic, (2000). “Towards a model of safety culture”, *Safety Science*, 36, 111-136.

Cox S., Cheyne T. (2000). “Assesing Safety Culture in Offshore Enviroments”, *Safety Science*, 34, 111-129.

Cox, S., Tomas, J. M., Cheyne, A., Oliver, A., (1998). “Safety Culture: The Prediction of Commitment to Safety in the Manufacturing Industry”, *British Journal of Management*, 9, 3-11.

Demirbilek, T., (2005). *İş Güvenliği Kültürü*, İzmir: Legal Yayıncılık.

Demirbilek, T., (2008). “İşletmelerde İş Güvenliği Kültürünün Geliştirilmesi”, *Çalışma Ortamı*, Ocak-Şubat Sayısı.

Demirkaya, S., (2014). *İşverenin İş Sağlığı ve Güvenliğini Sağlama Borcu ve İş Sağlığı ve Güvenliği Hizmetlerini İşyeri (İşletme) Dışından Temini*, (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Durmuş, B., (2013). *Sosyal Bilimlerde SPSS’le Veri Analizi*, İstanbul: Beta Basım.

Dursun, S., (2011). *Güvenlik Kültürünün Güvenlik Performansı Üzerine Etkisine Yönelik Bir Araştırma*, Doktora Tezi, Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Dursun, S., (2012). *İş Güvenliği Kültürü*, İstanbul: Beta Yayıncılık.

Erhan, Z. E., (2014). *Yeni İş Sağlığı ve Güvenliği Kanununun İşletmelerde Güvenlik İklimine Etkisi ve Alan Araştırması*, (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kalaycı, Ş., (2008), *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, İstanbul: Asil Yayınları.

Kanat, Ş., (2015). *Gıda Üretim Sistemlerinin İş Sağlığı ve Güvenliği Açısından İncelenmesi ve Önleyici Tedbirlere Yönelik Risk Analizlerinin Yapılması*, (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Aydın Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Kao C.S., Lai W.H., Chuang T.F., Lee J.C., (2008). “Safety Culture Factors, Group Differences, and Risk Perception in Five Petrochemical Plants”, *Process Safety Progress*, June, 27(2), 145-152.

Korkmaz, A., Avsallı, H., (2012). “Çalışma Hayatında Yeni Bir Dönem: 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Yasası”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (26), 153-167.

Lin S., Tang W., Miao J., Whang Z., Whang P., (2008). “Safety Climate Measurement at Workplace in China: A Validity and Reliability Assessment”, *Safety Science* (46), 1037-1046.

Neal A., Griffin M., Hart, P., (2000). “The Impact of Organizational Climate on Safety Climate and Individual Behavior”, *Safety Science* (34), 99-109.

Uslu, V., (2014). *İşletmelerde İş Güvenliği Performansı ve İş Güvenliği Kültürü Algılamaları, Arasındaki İlişki: Eskişehir İli Metal Sektöründe Bir Araştırma*, (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Wiegmann, D. A., Zhang, H. Von Thaden, T. L., Sharma, G., Gibbons, M. A., (2004). “An Integrative Review”, *The International Journal of Aviation Psychology*, 14(2), 117-134.

Yıldırım, V., (2011). *Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerde İş Sağlığı ve Güvenliği: Bir Alan Araştırması*, (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Ak, H. B., (2014), “Asansör, Yürüyen Merdiven ve Yollarda İş Sağlığı ve Güvenliği”, *Asansör Sempozyumu*, 25-27 Eylül 2014, İzmir.

Resmi Gazete, (2012). *İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu* (30.06.2012), Sayı: 28339

OSGB, (2016). *Ortak Sağlık ve Güvenlik Birimi (Osgb) Nedir?*, www.osgb.com.tr, 27.01.2016.

DÜNYA ALTIN PİYASALARI

Yrd. Doç. Dr. Beyhan İNCEKARA*

Öğr. Gör. Rahmi İNCEKARA**

Özet

Altın, tarihsel süreçte insanoğlu tarafından kullanılan ilk madenlerden biri olma özelliği taşımaktadır. Altın, çeşitli uygarlıklarca süs eşyası ve mücevher olarak kullanılmıştır. Daha sonraları altın, para olarak kullanılmış, küresel tabana yayılarak uluslararası para sisteminin temelini oluşturmuştur. Altın, küresel ölçekte yaşanan gerilimler, çatışmalar, krizler gibi olguların güvenilir unsuru olmuştur. Altın, tüm yatırımcılar tarafından en çok rağbet gören yatırım aracı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Dünya altın piyasasındaki önemli ülkeler, bu ülkelerin piyasalardaki rolü ve öneminin açıklanmasıdır. Dünya üzerinde altına dayalı yatırım araçları, bu yatırım araçlarının işlem gördüğü dünya piyasaları; tezgahüstü piyasalar, vadeli işlem piyasaları ve organize spot piyasalar olmak üzere farklı ayrımlarda incelenmiştir. Bu anlamda altın piyasaları konusunda öne çıkan merkezler ve bu merkezlerde kendine yer bulan ürünler anlatılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Altın, Altına Dayalı Yatırım Araçları, Dünya Altın Piyasaları.

WORLD GOLD MARKETS

Abstract

Gold bears the distinction of being one of the first metal used by mankind in the historical process. Gold was firstly used as ornaments and jewelery by various civilizations. Later, gold was used as money by spreading global base formed the basis of the international monetary system. Gold has been as reliable elements of the cases such as the tensions on a global scale, conflicts, crises. Gold has been seen by investors as the most attractive investment vehicle which is encountered.

The purpose of this study is to explain the importance of the gold in the important countries in the world gold market, its role in the financial markets and the importance of these countries. Investment vehicles

* Nişantaşı Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Ekonomi ve Finans Bölümü, beyhan.incekara@nisantasi.edu.tr

** Kemerburgaz Üniversitesi Meslek Yüksekokulu Dış Ticaret Programı, rahmi.incekara@kemerburgaz.edu.tr

based on gold in the world has been observed in different distinctions like OTC markets, futures market and organized spot markets. In this sense, the gold market in the prominent centres and these centres are described as products finding their places.

Key Words: Gold, Gold-based Investment Vehicles, World Gold Markets.

Giriş

Altın, insanoğlunun kullanmış olduğu ilk madenlerden biri olma özelliği taşımaktadır. Çeşitli uygarlıklar tarafından süs eşyası olarak kullanılan altın, daha sonraki dönemlerde para olarak kullanılmış, uluslararası sistemin temelini oluşturmuş ve değerli bir yatırım aracı haline gelmiştir.

Altın, para ve yatırım aracı olmasının yanı sıra, birçok sektörde kullanılan önemli bir kaynak olarak karşımıza çıkmaktadır. Dünya üzerinde birçok ülkede talep gören altın, kimyasal özellikleri ve arzının sınırlı olması sebebiyle değeri oldukça yüksektir.

Altın, toplumların geniş kesimi tarafından kabul görmüş, önemli bir yatırım aracıdır. Ekonomik buhranların yaşandığı dönemlerde “sigorta” görevi görmesinin yanı sıra, aynı zamanda takı olarak kullanılması altının bir diğer üstünlüğüdür. Ziyet eşyası olarak kullanılan altın, gerektiği takdirde kolayca nakde çevrilebilme özelliği bulunmaktadır.

Altının bir başka özelliği de kültürel bir parça olma özelliğidir. Özellikle toplumların tasarruf alışkanları göz önüne alındığında altının özel bir yeri vardır. Doğu toplumlarında sıkça görülen düğün, sünnet gibi organizasyonların vazgeçilmezi olan altın, bir zenginlik göstergesi olarak görülmektedir.

Devletler, siyasi ve ekonomik yönden güçlü olmak amacıyla dünyadaki altın ve altın rezervlerine sahip olmak istemektedirler. Ekonomik servetin göstergesi devletin bünyesinde bulundurduğu, altın, gümüş miktarı veya ticari değer ile temsil edilmektedir. Ayrıca altın, uluslararası kurumlarca kullanılan stratejik öneme sahip bir rezerv aracı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Altın, uluslararası ticaretin artması ve finans piyasalarında görülen gelişmeler paralelinde yerini alternatif yatırım araçlarına bırakmış olmasına rağmen halen önemini

yitirmemiştir. Küresel kriz dönemlerinde “en güvenli liman” olma özelliği ile altın, finansal piyasaların en önemli unsurlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Merkantilist dönemin temelini attığı altın ticareti üzerindeki kontroller altın piyasasının gelişmesini engellemiştir. Bretton Woods sistemine kadar parasal işlevini koruyan altın, 1971 yılında Bretton Woods sisteminin çökmesi ile birlikte ekonomik düzende parasal işlevini kaybetmiştir. Bu durum, uluslararası altın ticaretine yönelik yasaklamaların da ortadan kalkması anlamına geliyordu. Altın ticaretine yönelik engellerin kaldırılması ve liberalizasyon hareketlerinin yaygınlaşması uluslararası altın piyasalarının gelişimini sağlamıştır (Vural, 2003: 42).

Altın piyasası, altın için arz ve talepte bulunan gerçek ve tüzel kişiler ile arz ve talebin karşılanmasını sağlayan kurumlardan teşkil olan bir mekanizmadır (İvgen, 2004: 46). Altın piyasalarını, tezgah üstü, spot ve türev piyasalar olmak üzere inceleyebiliriz.

1. Tezgahüstü Altın Piyasaları

Menkul kıymetlerin borsalar haricinde işlem gördüğü piyasalara tezgahüstü piyasalar denilmektedir. Tezgahüstü piyasalar, organize olmaktan uzak, belli bir çatı altında toplanmayan piyasalar olarak göze çarpmaktadır (Arymbaev, 2010: 52).

Borsa haricinde ticarete konu olan her türlü fiziki ürün ve finansal araçlar gibi altın alım satım işlemleri de tezgahüstü piyasalarda işlem görmektedir. Tezgahüstü piyasalarda kişiler arası alım satımın yanı sıra, kişiler – kurumlar ve iki kurum arası alım işlemler yapılmaktadır. Organize piyasalardan farklı olarak tezgahüstü piyasa verilerine ulaşılması, bu veriler hakkında sağlıklı bilgi edinilmesi mümkün olamamaktadır.

Tezgahüstü piyasalar, organize piyasalara göre daha az denetime tabi olup, esnek bir yapıya sahiptir. Altın piyasası işlemlerinin büyük bir bölümünün gerçekleştiği bu piyasa yapılan işlemlerde iletişim halindedir. Güven ilişkisi çerçevesinde taraflar kendi aralarında sözleşme yapmaktadırlar. Sözleşme şartları herhangi bir düzenlemeye tabii değildir. Bu yönüyle incelendiğinde garantör bir kurumun da olmadığı düşünüldüğünde tezgahüstü piyasalar içerisinde riski taşımaktadır. Ayrıca tezgahüstü piyasalarda herhangi bir teminat yükümlülüğü bulunmamaktadır (Altaş, 2010: 15).

Tezgahüstü piyasalarda uyulması gereken işlem hacmi sınırı söz konusudur. Tezgahüstü piyasa işlemleri günün 24 saati ve sürekli yapılabilmektedir. Tezgahüstü piyasaların oyuncularına baktığımızda ise; altın madenciliğinde faaliyet gösteren şirketler, merkez bankaları, mücevher ve takı üreticileri ve endüstriyel olarak altın kullanan şirketlerdir. (WGC, 2007: 1). Yatırımcılar ve spekülâtorler ise tezgahüstü altın piyasalarındaki diğer oyunculardır.

Dünya altın piyasaları incelendiğinde, Londra, İsviçre ve New York Altın piyasaları öne çıkmaktadır. Ayrıca daha küçük ölçekli Uzakdoğu altın piyasaları da mevcuttur.

1.1. Londra Altın Piyasası

Londra, tezgahüstü altın piyasaları için oldukça önemli bir merkezdir. Altın ve gümüş açısından incelendiğinde dünya ticareti için küresel ölçekli bir alım- satım merkezidir. İngiltere'nin üzerinde güneş batmayan imparatorluk dönemini yaşadığı 19.yy'dan itibaren Londra, fiziki altın ticaretinin en aktif olduğu şehirlerden birisi olarak görülmektedir. Londra piyasası, rafineriler, şirketler, yatırımcılar gibi oldukça geniş yelpazeli katılımcıya sahiptir (LBMA, 2015).

Londra altın piyasası katılımcıları, işlerini aracı olmadan gerçekleştirmekte olup, herhangi bir garantör kurum olmadığından, karşılıklı güven ilkesi içerisinde risk taşımaktadırlar (LBMA, 2015a). İşlemlerde esnek yapı söz konusu olmaktadır.

Londra altın piyasasında standart işlem hacimleri, vadeler ve teslim şekilleri yoktur. Bu piyasada genel olarak büyük tutarlı işlemler gerçekleşmektedir. Piyasa katılımcıları için minimum altın işlem miktarı 1.000 ons olarak belirlenmiştir (LBMA, 2015b).

1.1.1. Londra Külçe Piyasası Birliği (LBMA)

Londra Külçe Piyasası Birliği (LBMA) Londra'da yer alan toptan altın ve gümüş külçe piyasasını ifade eden Londra merkezli bir ticaret birliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Londra uluslararası altın ve gümüş tezgahüstü piyasaların merkezi olarak göze

çarpmaktadır (LBMA, 2015c). Londra Külçe Piyasası Birliği, kıymetli madenler piyasası ve piyasa düzenleyicilerinin bir araya geldiği yerdir.

LBMA'nın amacı; üyelerinin çıkarlarını gözetmek ve Londra Altın Piyasası'nın gelişimini sağlamaktır. LBMA'nın en önemli görevi ise, altın ve gümüş için "Good Delivery List (GDL)" adlı listeler hazırlayarak belirli rafinaj standartlarını oluşturmaktır (LBMA, 2015b). LBMA'nın ayrıca takas, teslim, koordinasyonu, saklama, bilgilendirme, gibi görevleri de bulunmaktadır.

LBMA yönetim yapısı beş komiteden oluşmaktadır. Bu komiteler şunlardır (LBMA 2015d):

- Yönetim Komitesi
- Fiziki İşlemler Komitesi
- Finans Komitesi
- Halkla İlişkiler Komitesi
- Üyelik Komitesi

LBMA'e, üyelik başvuruları yapan aktörlere baktığımızda, bankalar, ticari kuruluşlar, brokerler, ulaştırma, altın ve takı üretimi yapan kuruluşlar ve borsalar bulunmaktadır (İAB, 2015).

LBMA'ya üyelik 2 şekilde gerçekleşmektedir. Bunlar tam üyelik ve uluslararası ortak üyelik olarak karşımıza çıkmaktadır. Tam üyelik için, Londra'da yerleşik olma şartı bulunmaktadır. Uluslararası ortak üyelik için ise bu piyasa ile ilgili güçlü, sıkı, sürekli ilişki içerisinde olma şartı aranmaktadır (İAB, 2015).

"LBMA Good Delivery" listelerinde bulunan altın ve gümüşlerin niteliklerine ve ait oldukları rafinerilere LBMA tarafından uygunluk verilmiştir. Bu rafinerilerce üretilen altın külçeler ve gümüşler dünya genelinde kabul görmektedir (Arymbaev, 2010: 54).

Londra altın piyasasında geleneksel hale gelmekte olan altın fiyatlarını sabitleme seansı yapılmaktadır. Bu uygulamadaki amaç, altın alım satım işlemlerinin tek bir fiyat üzerinden gerçekleşmesini sağlamaktır. Sabitlenmiş olan altın fiyatı kamuoyuna

bildirilmekte ve üreticiler, müşteriler, yatırımcılar ve merkez bankaları tarafından referans fiyat olarak kullanılmaktadır (Yanık, 2009: 82).

Londra Altın Piyasasında fiyat sabitleme seansı günde iki defa yapılmaktadır. Birinci seans Londra saatine göre saat sabah 10:30'da, ikinci seans ise öğleden sonra saat 15:00'de gerçekleşmektedir. Sabitlenen altın fiyatı dolar/ons, Euro/ons ve GBP/ons olarak yayımlanmaktadır ("Vadeli İşlem", 2006: 18).

Londra Altın piyasası, takas işlemlerinin fazla olması ile dikkati çekmektedir. Londra Altın Piyasası'nda altın takas işlemleri, Londra Kıymetli Madenler Saklama Şirketi (LPMCL) tarafından yapılmaktadır. LPMCL, 2001 yılında altı adet LBMA üyesi tarafından kurulmuştur. Bu kurucu üyeler; Barclays, Deutsche Bank, HSBC, JP Morgan, Scotia Mocatta ve UBS'dir (LBMA, 2015c: 30-31).

LBMA'da takas işlemleri hacmi, tüm tezgâhüstü piyasalardaki işlem hacminin yaklaşık %10'luk kısmını oluşturmaktadır ("Development of Gold ...", 2015).

1.2. İsviçre Altın Piyasası

Tıpkı Londra gibi, İsviçre de zengin maden kaynaklarına sahip değildir. Ancak uluslararası finans merkezi olması, tarihsel süreçte politik tarafsızlığı, istikrarlı yapısı gibi etkenler İsviçre'nin dünya altın ticareti açısından önemli bir yere sahip olmasını sağlamıştır.

İsviçre'deki tezgahüstü altın piyasası işlemlerinin çoğunluğu Zürih altın piyasasında gerçekleşmektedir.

Zürih Altın Piyasası, Londra Altın Piyasası'nın 1968 yılında özel altın borsaları ve döviz borsalarının karşılaştığı yoğun spekülasyon krizleri nedeniyle kapatılmasının ardından Swiss Bank Corporation, Union Bank of Switzerland ve Swiss Credit Bank 'tan oluşan 3 büyük İsviçre bankasının, birleşme kararı vermesi ile Zürih Altın Piyasası kurulmuştur ("Dünya Altın Piyasası", 2015).

Londra Altın Piyasası'nın kapatılmasının ardından, dünyanın çeşitli ülkelerinden (Güney Afrika, Sovyetler Birliği gibi) önemli miktarda altın, tüccarlar aracılığıyla İsviçre'ye

getirilmeye başlanmıştır. Bu akım sayesinde, İsviçre'nin dünya altın ticaretindeki önemi giderek artmıştır (Güvenç, 2006: 142).

İsviçre Altın Piyasasında toptan ve perakende satış olmak üzere iki fiyat seviyesi bulunmaktadır. Perakende satış fiyatı 3 banka üzerinde bağlayıcı iken, toptan satış her banka için ayrı ayrı belirlenmektedir. Bu piyasada işlemler 08.00 – 17.00 saatleri arasında gerçekleşmektedir (İAB, 2000: 71).

Zürih Altın piyasasının, Londra Altın piyasası ile etkileşim halindedir. Yatırımcıların İsviçre'deki bu 3 bankada altın hesapları bulunmaktadır. İsviçre'de yer alan rafineriler uluslararası altın ticareti açısından oldukça önemlidir. Bu rafinerilerden sağlanan altın üretimi Hindistan, Türkiye, Dubai ve İtalya gibi altın piyasalarında boy göstermektedir (Schubert, 2008: 2).

1.3. New York Altın Piyasası

1971'de Bretton Woods sisteminin çökmesi ile Amerika Birleşik Devletlerinde altın ticareti gelişmeye başlamıştır. Bretton Woods sistemi çökmesi ile ABD'de daha evvel kurulmuş olan The New York Commodity Exchange ve New York Mercantile Exchange altın alım – satım işlemlerine başlamışlardır (Acar, 2004: 72).

New York Altın piyasası yapı itibari resmi bir özellik göstermemektedir. Piyasada bulunan aktörler altın işlemlerini düzenlemektedir. Külçe altın işlemleri için ağırlık kısıtlaması bulunmadığı gibi, işlem saatleri ile ilgili bir kısıtlama söz konusu değildir. (Arymbaev, 2010: 56).

Tarafların üzerinde anlaştıkları miktar ve özellikteki altın külçelerin teslimatı, üzerinde anlaşılan herhangi bir gün ve saatte kolaylıkla gerçekleştirilebilmektedir. Üzerinde anlaşılan altın külçelere ilişkin ödeme şekli ise, tarafların istekleri baz alınarak sözleşme ile belirlenmektedir (Halişçelik, 2000: 36).

1.4. Dubai Emtia Merkezleri

Dubai, altın piyasasında yüksek altın talebi olan ülkelere coğrafi olarak yakın olması ve altın ticaretinde herhangi bir kısıtlama uygulamaması nedeniyle dünyada altın ticaretinde ön plana çıkmaktadır (“History of Dubai”, 2015).

Dubai Hükümeti’nin girişimleri sonucunda, Afrika ve Asya kıtaları arasında önemli bir noktada bulunan Dubai’de kıymetli metallere ve diğer emtialar için toplu pazar yaratmak amacıyla 2002 yılında Dubai Çoklu Emtia Merkezi (DMCC) kurulmuştur (DMMC, 2015).

Dubai, “Jumeirah Lakes Towers (JLT)” adlı serbest ticaret bölgesine sahiptir. JLT serbest ticaret bölgesinde yabancı yatırımcıların ilgisini çekecek vergi muafiyetleri ve şirket kurabilme imkanları verilmektedir. Ayrıca, yabancı yatırımcıların sermaye transferine izin verilmekte ve ülkede herhangi bir döviz kısıtlaması bulunmamaktadır (DMMC, 2015a).

DMCC’de altın yanında; elmas, pırlanta, inci, çay, pamuk, tarım ürünleri, enerji, plastik ve değerli madenler işlem görmektedir. Günümüzde DMCC’nin 10.000’den fazla kayıtlı üyesi bulunmaktadır (DMMC, 2015b).

DMCC, ticaret konusu altınlara Dubai Good Delivery adı verilen standartlar getirmiştir. Bu standartları yerine getirmekte başarılı olan rafinerilerin ürettiği altınların ticareti merkezde yapılabilmektedir (TSPB, 2010).

2. Spot Piyasalar

Spot piyasaları, altının fiziken alınıp satıldığı piyasalar olarak tanımlayabiliriz. Spot piyasalar dünyada ilk olarak faaliyete geçen piyasalardır. Genel olarak incelendiğinde, spot altın işlemleri büyük ölçüde tezgahüstü piyasalarda gerçekleşmektedir. Ancak sayıları tezgahüstü piyasalar kadar olmasa da, organize spot piyasalar da bulunmaktadır.

Organize spot altın piyasalarının aktörlerini incelediğimizde; fiziki altın talep eden kişiler, kurumsal yatırımcılar, mücevher ve takı üreticileri, madencilik şirketleri ve bankalardır.

Spot altın piyasasında teslimat şu şekilde gerçekleşmektedir (Çıtak, 1999: 54): Alım – satım işlemi gerçekleştiği günden sonra iki gün içinde gerçekleşir, teslimat tarihinde satıcı parasını, alıcı ise altınını işlem yapılan borsanın takas merkezinden alır.

2.1 Hong – Kong Altın Borsası

Hong Kong’daki Çin Altın ve Gümüş Borsası (CGSE), 1910 yılında “Altın ve Gümüş Şirketi (Gold and Silver Exchange Company)” adıyla kurulmuştur. CGSE’nin açılışından itibaren altın ve gümüş işlemleri, II. Dünya Savaşı yılları dışında aralıksız devam etmiştir.

CGSE’nin şu anda 171 üyesi bulunmaktadır. CGSE, üyelik için, Londra Külçe Altın Birliği üyeliğine benzer şekilde, Hong Kong’da yerleşik olmayı şart aranmaktadır. Hong Kong’da fiziki olarak gerçekleşecek altın ve gümüş işlemlerinin CGSE tarafından onaylanmış bir rafineride üretilmiş olması gerekmektedir (CSGE, 2015).

Hong Kong, New York ve Londra piyasalarının açılmadığı dönemlerde açık olması nedeniyle dünya piyasalarına fiyat bilgisi sağlamıştır. Bu zaman diliminde, bu borsada yer alan uluslararası yatırımcılar, altın işlemlerine Hong Kong piyasasında devam etmişlerdir.

Hong Kong fiziksel altın alım-satım işlemlerinin gerçekleştiği önemli bir borsadır. Piyasanın nevi şahsına münhasır bir işleyiş tarzı bulunmaktadır. Gerçekleşen işlemlerin teslimatında zaman kısıtı bulunmamaktadır. Teslimatın ve ödemenin zamanında yapılmaması durumunda, karşı tarafa prim ödenmesi zorunludur (Çıtak, 2006: 134).

CGSE’de, çeşitli spot altın sözleşmeleri bulunmaktadır. 5 tane spot altın sözleşmesi bu borsada işlem görmektedir. Bu sözleşmelerin iki tanesi sesli müzayede yöntemiyle (open outcry product), üç tanesi ise elektronik işlem sistemi ile gerçekleşmektedir. Bu spot altın sözleşmelerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- 99 Tael Altın Sözleşmesi

Bu sözleşme sadece Hong Kong Altın Borsasında işlem görmekte olup, Open Outcry (Sesli Müzayede) yöntemi ile gerçekleşmektedir. Bu sözleşmenin işlem seanslarına

baktığımızda, hafta içi her gün: 9:00 - 12:00 ve 14:00 - 17:00 saatleri arasında gerçekleştiğini görmekteyiz (CSGE, 2015a).

- **Hong Kong Doları Kilo Altın Sözleşmesi**

Bu kontrat, 2002 yılında işlem görmeye başlamıştır. İşlem gören altının saflık derecesi %99,99 seviyesindedir. Lot miktarı 5 kilogramdır. Fiyatlandırma, Hong Kong doları/gram cinsindedir. Kontrat, yine sesli müzayede yöntemi ile yapılmaktadır. Bu sözleşmenin işlem seanslarına baktığımızda, hafta içi her gün: 11:30 – 16:30 saatleri arasında gerçekleştiğini görmekteyiz (CSGE, 2015a).

- **100 Ons Loco London Altın Sözleşmesi**

İşlem gören altının saflık derecesi %99,5 ve üzeridir. Lot miktarı 100 ons olarak belirlenmiştir. Fiyatlandırma, ABD doları/ons cinsindedir. Fiyat sabitlemede, Londra referans alınır. Bu kontratın işlemleri, Hong Kong yerel saati ile saat Pazartesi, Salı, Çarşamba, Perşembe 07:00'dan ertesi gün 05:00'a kadar, Cuma günü, yaz saati söz konusu olduğunda, 07.00'dan ertesi gün 03.00'a kadar, kış saati olduğunda ise, 07.00'dan ertesi gün 04.00'a kadar gerçekleşmektedir (CSGE, 2015b).

- **10 Ons Loco London Altın Sözleşmesi**

İşlem gören altının saflık derecesi %99,5 ve üzeridir. Lot miktarı 10 onstur. Fiyatlandırma, ABD doları/ons cinsindedir. Minimum fiyat hareketi 0,01 ABD doları/ons'tur. Fiyat sabitleme işleminde Londra referans alınır. Bu kontratın işlemleri, Hong Kong yerel saati ile saat Pazartesi, Salı, Çarşamba, Perşembe 07:00'dan ertesi gün 05:00'a kadar, Cuma günü, yaz saati söz konusu olduğunda, 07.00'dan ertesi gün 03.00'a kadar, kış saati olduğunda ise, 07.00'dan ertesi gün 04.00'a kadar gerçekleşmektedir (CSGE, 2015b).

- **Renminbi Kilobar Altın Sözleşmesi**

Bu sözleşme CGSE tarafından, Çin Halk Cumhuriyeti'nin ulusal para birimi olan Renminbi (Yuan) cinsinden işleme açılan ilk spot altın sözleşmesidir. Fiyat sabitleme işlemi ise, Hong Kong yerel saati ile saat 11:55'te yapılmaktadır. Bu kontratın ticareti, elektronik platformda Hong Kong yerel saati ile saat 07:00'den ertesi gün saat 05:00'a kadar yapılmaktadır (CSGE, 2015c).

2.2. Şanghay Altın Borsası (SGE)

Şanghay Altın Borsası (SGE), 2002 yılında organize bir spot piyasa olarak kurulmuştur. SGE, kâr amacı gütmeyen bir tüzel kişiliğe sahiptir. Altın, gümüş ve platin gibi kıymetli metallere ilişkin işlemlerin gerçekleştiği organize bir spot piyasadır (Xiangrong, 2003: 79).

Şangay Altın Borsası (SGE), Çin Merkez Bankası'nda kayıtlı ve Merkez Bankası'nın onayladığı bankalardan, üreticilerden, imalatçılardan ve rafinerilerden olmak üzere 167 üyeden oluşmaktadır (TSBP, 2015).

Şangay Altın Borsasında, “finansal üyeler” ve “ana üyeler” olmak üzere iki çeşit üyelik söz konusudur. Finansal üyeler müşteriler adına işlem yapabilirken, ana üyeler sadece kendileri adına işlem yapmaktadırlar. 2007 yılı itibari ile bireysel yatırımcılar da borsada işlem yapabilmektedir. Ayrıca, temsilcilik bulundurmak koşuluyla, yabancı bankalara da üyelik hakkı getirilmiştir (“Shanghai Gold Exchange ...” 2015).

SGE’de %99,9 ve %99,5 saflıkta altınlar işlem görmektedir. Ayrıca bu borsada, 50 ve 100 gram, 1 ve 3 kg büyüklüğündeki altın bar ve paralar işlem görebilmektedir. Külçe altın için bakıldığında minimum işlem birimi ise 1 kg olup minimum teslimat birimi 6 kg olarak belirlenmiştir. Yapılan işlemler, Yuan/gram bazında fiyatlanmaktadır (İAB, 2010: 14-17).

SGE’de spot altın işlemleri elektronik platform ile gerçekleştirilmektedir. SGE’de işlemler, hafta içi, Şangay yerel saati ile; Pazartesileri 08:50 - 11:30, 13:30 - 15:30 ve 20:50 - 02:30; Salı, Çarşamba, Perşembe, 09:00–11:30, 13:30 – 15:30 ile 20:50 – 02:30, saatleri arasında günde 3 kez yapılmaktadır. Cumaları ise, 09:00 - 11:30 ve 13:30 -15:30 saatleri arasında olmak üzere iki seans olarak gerçekleşir (TSBP, 2015).

Takas, işlemin gerçekleştiği günde yapılmaktadır. Fiziki teslimat ise, SGE’nin belirlediği 36 şehirdeki toplam 58 adet depoda yapılmaktadır (TSBP, 2015).

2.3. NCDEX Spot Borsası

Hindistan’da faaliyet gösteren NCDEX Spot Borsası (NSPOT), önemli spot piyasalardan biridir. NSPOT, 18 Ekim 2006 tarihinde kurulmuştur. NSPOT, Hindistan Ulusal Emtia ve Vadeli İşlemler Borsası (NCDEX)’nin %100 iştirakidir. NSPOT, katılımcılara, spot emtia işlemlerini elektronik platformda sunmaktadır (NCDEX, 2015).

NSPOT’ta altın ve gümüşün yanında, çelik, şeker, biber ve çeşitli tarım ürünleri gibi emtialar işlemlere konu olmaktadır (NCDEX, 2015).

NSPOT’un başlıca aktörlerine baktığımızda; emtia üreticileri, yatırımcılar ve piyasadaki işlemlerin konusunu teşkil eden emtiaları ara malı olarak kullanan şirketlerdir (NCDEX, 2015).

NSPOT’ta üç çeşit üyelik tipi vardır. İlk grup, Aracı kurumlardır. Aracı kurumlar kendileri ve müşterileri adına işlem ve takas yapabilmektedir. İkinci gruptaki üyeler ise kendileri ve müşterileri adına işlem yaparken takası ilk grubun vasıtası ile gerçekleştirirler. Üçüncü grup ise takas işlemleri ile ilgilidir. Bu gruptakilerin işlem yapma yetkileri bulunmamaktadır (NCDEX, 2015).

NSPOT piyasasında altına ve gümüşe dayalı 4 farklı işlem çeşidi bulunmaktadır. Bu 4 farklı işlem çeşidinin de teslimat merkezleri ve süreleri farklılık göstermektedir. Buna göre NSPOT piyasasında Mumbai, Mumbai T+1, Ahmedabad, Ahmedabad T+1 işlem çeşitleri bulunmaktadır (NCDEX, 2015).

NSPOT piyasasında altın işlemleri 1 kilogramlık kontratlar ile haftanın altı günü yapılmaktadır. Hafta içi, altın işlemleri yerel saat ile 10:00 ile 21:00 arasında yapılırken, cumartesi günleri ise 10:00 ve 14:00 arasında işlemler yapılmaktadır. Altının en az %99,5 saflıkta olması gerekir. Piyasada üst pozisyon limiti 6.000 olarak sınırlandırılmıştır. Piyasadaki işlem güvenliğinden takas kurumu sorumludur. Takas kurumu, %5 ile %7 oranında pozisyon teminatları talep etmektedir. Fiyat kotaları Hindistan yerel para birimi Rupî cinsinden ilan edilmektedir (NCDEX, 2015).

2.4. İstanbul Altın Piyasası

İstanbul Altın Borsası'nın kurulması yönünde yasal faaliyetler 1993 yılında başlamıştır. 1 yıl sonra çıkarılan İstanbul Altın Borsası Yönetmeliği ile Borsa'nın çalışma prensipleri tespit edilmiştir. Borsa'nın resmî olarak faaliyete geçmesi 26 Temmuz 1995 yılında gerçekleşmiştir (İAB, 2015a: 12).

İstanbul Altın Borsası, altına dayalı yatırım fonlarının yanı sıra, vadeli işlemler ve Opsiyon Piyasası'nı da bünyesinde barındırmaktadır. Altın yanı sıra gümüş ve platin gibi madenlerde bu piyasada işlemlere konu olmaktadır.

İstanbul Altın Borsasında, altın, gümüş ve platin gibi kıymetli madenler, TL/kg, ABD Doları/ons ve Euro/ons bazında işlem görmektedir. Ayrıca bu borsada, nakit, altın, gümüş, platin işlemleri ile hurda altın işlemlerinin yapıldığı “Kıymetli Madenler Piyasası”, vadeli altın işlemlerinin yapıldığı “Vadeli İşlemler ve Opsiyon Piyasası” ve kıymetli maden ödünç işlemlerinin yapıldığı “Kıymetli Madenler Ödünç Piyasası” bulunmaktadır (İAB, 2015a).

2.4.1. Kıymetli Madenler Piyasası

Kıymetli madenler piyasası bünyesinde standart, standart dışı ve cevherden üretim kıymetli maden işlemleri olmak üzere üç farklı işlem bulunmaktadır. Bunlar (TSPB, 2010):

Standart İşlemler: Yapılan emirler 100 gram ve katları şeklinde gerçekleştirilmektedir. Standart olarak şekillendirilmiş 1 kg haricindeki diğer emirler için külçe tipleri belirtilmektedir. Altınların saflık ayarı minimum %99,5 olmalıdır.

Standart Dışı İşlemler: 1999 yılında başlanan bu işlemlerde, altın saflık ayarları %58,5 ve %99,5 arasında olabilir. Minimum emir tutarı bulunmamaktadır. Kg ve gram katlarıyla işlem yapılır.

Cevherden Üretilen İşlemler: Bu işlemler, yurt içinde cevherden üretilen kıymetli madenlerin, Darphane ve Damga Matbaası Genel Müdürlüğü ya da müdürlüğün tespit

edeceği kuruluşlarca düzenlenecek ayar raporunda bulunan miktarlar doğrultusunda ayrı ayrı yapılır. En düşük yapılan emir miktarı ise bulunmamaktadır.

Kıymetli Madenler Piyasasında hafta sonu ve tatil günlerini de kapsayan sürekli seans yapılmaktadır. Günlük seansın başlangıç saati 16:00'da başlatılıp, ertesi iş günü 16:00'a dek devam eder. Takas işlemleri ise, iş günlerinde ve mesai saatleri içinde gerçekleştirilir ("Kıymetli Madenler", 2015).

2.4.2. Kıymetli Madenler Ödünç Piyasası

Bu piyasa, İstanbul Altın Borsası içerisinde 24 Mart 2000 tarihinde faaliyete geçmiştir. Piyasa, Borsa İstanbul A.Ş.'nin faaliyete geçmesinden sonra Kıymetli Madenler ve Kıymetli Taşlar Piyasası Bölümü içerisinde faaliyetini sürdürmektedir. Kıymetli Madenler Ödünç Piyasasında iki çeşit işlem gerçekleştirilir ("Kıymetli Madenler..." 2015):

Ödünç işlemleri: Kıymetli madenlerin piyasada belli bir vade ve ödünç oranına göre ödünç verilip alınması işlemlerini içermektedir.

Sertifika İşlemleri: Piyasada gerçekleşmekte olan ödünç işlemlerinde ödünç veren tarafa alacağı karşılığında verilen sertifikanın vade bitiminden önce piyasada alınıp satılması işlemlerini kapsamaktadır.

Her iki işlemin de seansları, iş günlerinde 09:45 - 17:30 saatleri arasında olması şartıyla tek seans olarak gerçekleştirilmektedir.

Ödünç işlemleri, altın için 1000/1000, saflık derecesine göre gerçekleştirilmektedir. Ödünç işlemlerinin takas hesaplaması ise, kıymetli madenin saflık derecesi esas alınarak yapılmaktadır. İşlemlerde alt limit minimum 5 kg olmak zorundadır. Piyasada yapılan işlemlerde işlem birimi kg olarak tespit edilmiştir. İşlem emirleri miktarı 1 kg ve katları olacak şekilde artmaktadır. Piyasada ödemelerde Türk Lirası ve ABD Doları kullanılır ("Ödünç İşlemleri", 2015).

Piyasadaki ödünç ve sertifika işlemlerinde borsanın payı 0,0001 (on binde bir) düzeyinde olmaktadır. Bu pay, ödünç alan ve veren üyeden ayrı ayrı tahsil edilmektedir. Piyasadaki

sertifika işlemlerinde ise sertifika alan ve satan tarafların, işlem tutarlarının %5'i oranında teminat kurmaları gerekmektedir (“Sertifika İşlemleri”, 2015).

2.4.3. Vadeli İşlemler ve Opsiyon Piyasası

İstanbul Altın Borsası (İAB) bünyesinde, 15.08.1997 tarihinde faaliyete geçen Türkiye'nin ilk vadeli işlem piyasası Vadeli İşlemler ve Opsiyon Piyasası'dır Kur ve fiyat riskini kontrol etme olanağı sunan, altın vadeli işlem sözleşmelerinin işlem gördüğü Vadeli İşlemler ve Opsiyon Piyasası'nda, altın vadeli işlem sözleşmeleri 1 kg ve 100 ons olmak üzere iki şekilde düzenlenmiş olup, teminat sistemi dünya uygulamalarına benzer bir şekilde düzenlenmiştir (İAB, 2015a: 20).

Vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinde vade ve son işlem günü her vade ayının son iş günü olarak belirlenmiştir. Yurt içi piyasaların resmi tatil sebebiyle yarım gün olması durumunda ise sözleşmenin vadesi ve son işlem günü bir önceki iş günü olarak tespit edilmiştir (“Vade Ayları”, 2015). Bu piyasada, Altın Vadeli İşlemlerin fiyat kotasyonu ve minimum fiyat adımı, 1 gr altın için 0,01 TL'dir. Normal seans saati ise 09:10 – 17:45 saatleri arasında gerçekleşmektedir.

3. Türev Piyasalar

Türev piyasalar, forward, futures, options ve swap işlemlerini kapsayan geniş yelpazeli bir piyasadır. Türev piyasasında yapılan işlemler vadeli işlemler olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüm vadeli işlemlerin ortak özelliği, ileri bir tarihte teslimatı yapılmak üzere herhangi bir malın veya finansal aracın, bugünden alım satımının yapılmasıdır (MEGEP, 2007: 3).

Altın işlemlerinin önemli bir kısmı türev piyasalarda gerçekleştirilmektedir. Bu açıdan bakıldığında, dünyada altına dayalı türev ürünlerin işlem gördüğü birçok borsa bulunmaktadır.

3.1. Chicago Mercantile Exchange Grup

ABD’de vadeli işlem piyasalarının kökeni 19.yüzyıla kadar uzanmaktadır. 1848’de Chicago Board of Trade’in kurulmasıyla birlikte dünyadaki ilk organize vadeli işlemler borsası oluşturulmuştur. Bu Chicago Board of Trade, dünyanın ilk organize türev piyasasıdır. Chicago Board of Trade (CBOT), ABD’li başka bir türev borsası olan Chicago Mercantile Exchange (CME) ile 2007’de “CME Grup” aynı çatı altında birleşmiştir. CME Grup, 2008 yılında enerji ve kıymetli madenlerin işlem görmüş olduğu New York Mercantile Exchange’i (NYMEX) de bünyesine katmıştır (TSPB, 2010).

NYMEX, altın ve gümüş gibi kıymetlerle ilgili vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinin yer aldığı COMEX bölümünü de içermektedir. Bu açıdan bakıldığında CME Grubu; bünyesinde CME, CBOT, NYMEX ve COMEX adlı dört adet türev borsayı barındırarak dünyanın en büyük organize türev borsası haline gelmiştir (Carley, 2010).

CME Grubu’nda işlemler, sesli müzayede veya elektronik ortamda yapılabilmektedir. Sesli müzayede işlemler, New York yerel saati ile hafta içi her gün 08:20 – 13:30 arasında gerçekleşmektedir. Elektronik sistemdeki işlemler ise, New York yerel saati ile, Cumartesi günleri hariç, 05:15 – 06:00 arasındaki 45 dakikalık ara dışında günün her saati yapılmaktadır (“Gold Options ...”, 2015).

Borsada işlem gören vadeli altın kontratları (COMEX Gold) 100 ons büyüklüğünde, en az %99,5 saflıktadır. Kontrat büyüklüklerinin 33 ons (COMEX Mini Gold) ile 50 ons (E – Mini Gold) olduğu ürünler de bulunmaktadır, ancak işlem sayıları sınırlıdır (Altaş, 2010: 21-22).

Borsa, işlemleri gerçekleştiren taraflara tarafsız olarak uygulamaktadır. Borsa hiçbir şekilde vadeli ve opsiyon işlemlerine doğrudan taraf değildir ve piyasada hangi pozisyonun alınması gerektiğine dair tavsiyelerde bulunmamaktadır (İAB, 2000: 16).

3.2. Tokyo Emtia Borsası

Japonya’nın Tokyo Şehrinde bulunan TOCOM (Tokyo Commodity Exchange) Borsası değerli madenler vadeli işlemleri açısından bakıldığında CME Grup’tan sonra dünyanın en büyük borsasıdır.

1984 yılında Japonya’da faaliyet gösteren üç borsanın (Tokyo Gold Exchange, Tokyo Rubber Exchange ve Tokyo Textile Commodity Exchange) birleşmesiyle kurulan TOCOM’da altına dayalı vadeli işlem sözleşmeleri ve opsiyonlar işlem görmektedir (Takai, 2003).

Tokyo Emtia Borsası’ndaki tarım ve orman ürünleri, kauçuk, şeker, soya, petrol ve petrol ürünlerinin yanı sıra platin, paladyum alüminyum ile altın ve gümüşe dayalı kontrat ve opsiyonlar bulunmaktadır. Ürünler değerli metaller, petrol, alüminyum ve kauçuk adlı 4 piyasada işlem görür (“Trading Guide”, 2015).

TOCOM’ da 3 çeşit üyelik vardır. Bunlar: aracı üyelik, ticari üyelik ve yardımcı üyeliktir. Aracı üyelik, aracı kurumları ifade etmektedir. Bu üyelikte aracı kurumlar, kendileri ve müşterileri adına işlem gerçekleştirirler. Ticari üyelikte ise, borsadaki ürünlere yönelik faaliyette bulunan firmaları bulunmaktadır. Ticari üyeler, kendi adlarına işlem yapmaktadırlar. Yardımcı üyeler ise, kendi adlarına işlem yapamayıp, yalnızca aracı kurumlar yardımıyla işlem yaparlar (“Trading Guide”, 2015).

TOCOM bünyesinde iki adet altın vadeli işlem sözleşmesi ve bir adet altın opsiyon sözleşmesi işlem görmektedir. TOCOM’da tüm işlemler elektronik platformda yapılmaktadır. İşlemler ise, Tokyo yerel saati ile 09:00 – 15:15 ve 16:30 – 04:00 arasında yapılmaktadır (“Gold Standard...”, 2015).

TOCOM’da, Amerika ve Avrupa’da faaliyet gösteren borsalardan farklı olarak takas işlemleri de borsa eliyle gerçekleştirilmektedir. TOCOM’da, Standart kontrat hacmi 1 kg’dır. İşleme konu olan altının % 99,99 saflıkta olması gerekmektedir. Fiyat kotasyonu Yen / gram olan sözleşmelerde minimum fiyat hareketleri 1 Yen / gram’dır. Mini altın sözleşmeleri 100 gram altına dayanmaktadır. Standart kontratlardan farklı olarak bu kontratların takası nakit yapılır (“Gold Standard”, 2015).

3.3. Hindistan Çoklu Emtia Borsası (MCX)

Hindistan Çoklu Emtia Borsası (MCX), 2003 yılının Kasım ayında Mumbai’de kurulmuştur. Borsada tarımsal ürünler, altın ve gümüş başta olmak üzere kıymetli madenler, enerji ürünleri, petrol ve metaller gibi çok ürün çeşidi işlem görmektedir (MCX, 2015).

MCX'e dört çeşit üyelik söz konusudur. Bu üyelik çeşitleri; kendileri ve müşterileri adına işlem yapan bireyler ve MCX'in belirlemiş olduğu kriterlere göre küçük ve orta ölçekteki şirketler, kendileri ve müşterileri adına işlem yapan büyük ölçekteki şirketler, yalnızca kendi adlarına işlem yapan gerçek ve tüzel kişiler ile yalnızca takas işlemleri yapan üyelere oluşmaktadır. Günümüzde MCX'in iki binden fazla üyesi bulunmaktadır (MCX, 2015a).

MCX'te altına dayalı 4 farklı (GOLD, GOLDM, GOLD GUİNEA, GOLD HNI) vadeli işlem sözleşmesi bulunmaktadır. Bu ürünlere ait fiyat kotasyonlarına baktığımızda Rupî/gram şeklinde olduğunu görmekteyiz. MCX'te tüm işlemler elektronik platformda ve Mumbai yerel saati ile hafta içi her gün 10:00 – 23:30 arasında ve Cumartesi günleri 10:00 – 14:00 arasında yapılmaktadır (MCX, 2015b).

Piyasada gerçekleştirilen işlemler için başlangıç teminatı yapılan işlem bedelinin %4 'ü kadar olmaktadır. Yatırımcının ve üyelerin pozisyonları için limitler söz konusudur. Yapılan işlemlerin takası fiziki olup, saklama borsanın onayladığı depolarda gerçekleştirilmektedir (TSPB, 2010).

Hindistan'daki spot emtia borsası olan NCDEX'de 2005 yılı itibari ile altına dayalı vadeli işlem sözleşmeleri işlem görmeye başlamıştır. Tarımsal, petrol ve enerji, metaller gibi emtia ürünlerinin daha çok işlem gördüğü borsada altına dayalı vadeli işlemler sayısı az olsa da yapılmaktadır. (Altaş, 2010: 23-24).

3.4. Dubai Gold&Commodities Exchange

Dubai Altın ve Emtia Borsası (Dubai Gold &Commodities Exchange), DMCC (Dubai Multi Commodities Centre), Financial Technologies (Hindistan) Limited ve MCX (The Multi Commodity Exchange of India Limited) liderliğinde kurulmuş, 2005 yılından itibaren borsada işlem görmeye başlamıştır. (Arymbaev, 2010: 64).

DGCX, borsasında altın gümüş, bakır, petrol ve plastik gibi diğer emtialar ile çeşitli para birimleri üzerinden yapılan vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri işlem görmektedir (DGCX, 2015).

DGCX’te üç üyelik tipi vardır. Bu üyelik tiplerini incelersek; kendileri ve müşterileri adına işlem yapan aracı kurumların oluşturduğu üyelik, sadece kendileri namına işlem yapan şirketlerin oluşturduğu ticari üyelik ve sadece takas işlemleri gerçekleştiren özel takas üyeliklerinden oluşmaktadır (DGCX, 2015a).

Dubai Altın ve Mal Borsası’nda işlemler, hafta içi her gün, Dubai yerel saati ile gündüz 08:30 ve akşam 23.30 saatleri arasında tek seans olarak yapılmaktadır. DGCX borsasında, vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinden birer tane olmak üzere altına dayalı iki tip ürün mevcut bulunmaktadır. Bu borsada, fiyat kotasyonları ABD Doları/ troy ons cinsinden yapılmaktadır. Altına dayalı vadeli işlem sözleşmelerinin büyüklüğü 1 kilograma denk gelmektedir. Sözleşmenin konusunu oluşturan altının %99,5 saflıkta olması gerekir (DGCX, 2015b).

Altın Future ve Opsiyon sözleşmesinde, vade ayları, yıl içerisindeki çift aylardır. Bu anlamda sözleşmede altı adet vade dönemi söz konusudur. Yatımcılar ve üyelerin pozisyon limiti 200 adet sözleşmedir. Altın Future sözleşmesinde, işlem teminatı sözleşme başına 1.900 ABD dolarıdır. Sözleşmelerin takası fiziki teslimat şeklinde yapılır (DGCX, 2015b).

3.5. Taiwan Futures Exchange

Tayvan Vadeli İşlemler Borsası TAIFEX, 1998 yılında faaliyete geçmiştir. TAIFEX borsasında hisse senedi, hisse senedi endeksi, kamu ve şirket tahvilleri, faiz oranları gibi finansal araçlara dayalı türev ürünler mevcuttur. Altına dayalı vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri ise 2008 yılından itibaren bu borsada işlem görmektedir (TAIFEX, 2015).

TAIFEX’te altına dayalı 3 farklı türev ürün vardır. Bu ürünlerden birincisi, “NT Dolar Gold” vadeli işlem sözleşmesidir. Bu sözleşmenin konusu olan altın, %99.99 saflıkta olması gerekir. Sözleşme büyüklüğü 375 grama karşılık gelen 10 Tayvan tael’idir. Fiyat kotasyonu Tayvan \$ (NT\$) / tael’dir. Sözleşme vadeleri senenin çift ayları olarak karşımıza çıkmaktadır. Fiziki teslimat mümkün olmadığı bu borsada, sözleşmenin tasnifi nakdi olarak gerçekleşmektedir (TAIFEX, 2015a).

TAIFEX’te işlem gören ikinci ürün ise “GOLD” adı verilen vadeli altın sözleşmesidir. Bu sözleşmenin büyüklüğü 100 troy ons olup, söz konusu altının saflık oranı %99,5

olarak tespit edilmiştir. Bu sözleşmenin de vadeleri senenin çift aylarıdır. İşlemler ise vade gününden 3 gün öncesine kadar yapılabilmektedir (TAIFEX, 2015b).

TAIFEX'te işlem gören üçüncü altına dayalı türev ürün ise 5 Tayvan teali (187,5 gram) miktarında, %99,99 saflıktaki altın üzerine gerçekleşen opsiyonlardır. Bu opsiyonlarda, vadeli işlem sözleşmelerinde olduğu gibi senenin çift aylarında olmak üzere 6 farklı vadede gerçekleşmektedir. Opsiyon sahibinin alma ya da satma hakkı sadece vade sonunda gerçekleşmektedir (TAIFEX, 2015c).

3.6. Eurex

Eurex, Alman Borsası “Deutsche Börse AG” ve İsviçre Borsası “SIX Swiss Exchange” ortaklığı ile 1998 yılında kurulmuş bir türev ürün borsasıdır. Eurex, 2007 tarihinde Amerika’da faaliyet gösteren “International Securities Exchange(ISE)” borsasını da bünyesine katmıştır. ISE’nin satın alınmasında, Alman ve İsviçreli gruplar tarafından sırasıyla %85 ve %15 oranında finanse edilmiştir.

Eurex’de, hisse senetleri, hisse endeksleri, faiz oranları, kredi türevleri, enflasyon türevleri ve emtia türevlerine dayalı ürünler işlem görmektedir. Bu türev ürünleri yanında, altın, gümüş ve enerji ürünlerine dayalı vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri de işlem görmektedir. Eurex’de altına dayalı işlemler 2009 yılında gerçekleşmeye başlamıştır (“Eurex Exchange”, 2015).

Piyasada biri vadeli işlem sözleşmesi diğeri de opsiyon olmak üzere altına dayalı 2 adet türev bulunmaktadır. Eurex borsasında vadeli altın ürünlerinin fiyat kotasyonu USD/troy ons olarak belirlenmiştir. Bu piyasada işlem gören her iki türev ürün de 100 troy ons altına dayalıdır. Vadeli işlem sözleşmelerinde, 36 ay için 14 farklı vadede işlem gerçekleştirilebilmektedir. Opsiyonlar için ise 60 ay için 18 farklı vade dönemi bulunmaktadır. Vadeli işlem sözleşmeleri ve opsiyon sözleşmeleri yerel saat ile 08:00-22:00 saatleri arasında işlem görmektedir. Borsada işlemler nakdi mutabakatla tasfiye edilirken, fiziki teslimat yoktur (“Product Overview”, 2015).

3.7. Russian Ticaret Sistemi (RTS Systems)

RTS menkul kıymetler borsası, farklı yerel bölgelerde hizmet veren borsaların birleştirilmesi ve işlem görmesi için 1995 yılında kurulmuştur. RTS Group bünyesinde; RTS Stock Exchange, RTS Clearing Center, RTS Settlement Chamber ve Saint Petersburg Stock Exchange gibi birçok borsa ve takas merkezi mevcuttur (“Warning Notice”, 2015).

Rusya Ticaret Sisteminde, vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri, ayrı bir kulvarda işlem görmektedir. RTS Stock Exchange bünyesinde yer alan vadeli işlem ve opsiyon borsası, “Futures and Options on RTS Derivatives Market (FORTS)” adıyla 2001 yılında müşterilerin hizmetine sunulmuştur (RTS, 2010).

FORTS’ta; hisse senetleri, şirket tahvilleri, döviz kurları, faiz oranları ve altın, ham petrol, gümüş ve şeker gibi emtiaları içeren vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri bulunmaktadır. FORTS’ta işlemler, hafta içi her gün Moskova yerel saati ile 10:00 – 18:45 ve 19:00 – 23:50 arasında iki seans olarak yapılmaktadır (“Warning Notice”, 2015).

RTS Group bünyesindeki tüm borsalarda iki çeşit üyelik bulunmaktadır. Bu üyelikler yalnızca tüzel kişilikler için oluşturulmuştur. Gerçek kişi üyeliği söz konusu değildir. Üyeliklere baktığımızda bu borsada; kendileri ve müşterileri adına işlem yapan aracı kurumlar ve yalnızca kendileri adına işlem yapan şirketler olduğu görülmektedir (“Warning Notice”, 2015).

RTS Stock Exchange içerisinde yer alan FORTS’ta işlem gören sözleşmeler şu şekilde sıralanabilir : Refined Gold Bullion Futures Contract ve Futures-style Option Contract on Refined Gold Bullion Futures Contract. Her iki sözleşmede de Fiyatlama ABD doları/ons cinsindedir. Minimum fiyat, 0,10 ABD doları/ons olarak karşımıza çıkmaktadır. Vade süresi her iki sözleşme için de yılın her ayıdır. Refined Gold Bullion Futures Contract Sözleşmesinin büyüklüğü 1 ons olarak belirlenmiştir. Sözleşmenin konusu olan altın, minimum %99,5 saflıkta olması gerekmektedir (RTS, 2010a).

Sonuç

Altın, dayanıklı olması, kolay işlenebilir olması, saklanabilir olması gibi sebeplerden dolayı bir değer saklama birimi ve rezerv aracı olarak yüzyıllardır kullanılmaktadır. Finansal sistemin yaygın olmadığı, kırsal kesimde altın, değer saklama ve yatırım aracı olarak görülmektedir.

Merkantilizm döneminde ulusal ekonominin zenginliği o ülkenin hazinesindeki altın ve gümüş gibi kıymetli madenlerin varlığı ile ölçülmekteydi. 1870 ile 1914 yılları arasındaki süreçte Altın Para Sistemi uluslararası ticarete hüküm sürmüştür. Ülkeler para birimlerini altına eşitlemiştir. Savaş sonrası, Bretton Woods sistemi ile uluslararası ticaretin merkezinde olmayı devam ettiren altın, bu sistemin çökmesi ile uluslararası ödeme sisteminin merkezinden yatırım aracı olma eğilimine geçmiştir.

Yatırımcılar açısından güvenli bir araç olarak görülen altın, hep güvenli, vergi ve komisyonun az olduğu bölgelere yönelmiştir. Bu anlamda, G. Afrika Cumhuriyeti ve Rusya gibi önemli altın üretici ülkeler siyasi anlamda riskli olduğundan küresel bir altın merkezi olamamıştır. Bunun aksine İngiltere ve İsviçre altın üreticisi olmamalarına rağmen siyasal riskin düşük olduğu ülkeler olma sebebiyle birer altın merkezi olmuşlardır.

Altın, dünyada genelinde tezgâhüstü ve organize piyasalarda işlem görmektedir. Tezgâhüstü ve organize piyasalardaki altın, spot ve vadeli işlemlerde yer almaktadır. Organize altın piyasalarındaki işlemler, borsalarda aracılardan birleşmesi ile gerçekleşirken; tezgâhüstü altın piyasalarındaki işlemler ise, merkezî bir yer olmadan, genellikle elektronik platformda gerçekleştirilmektedir. Tezgâhüstü altın piyasalarında sözleşmeler tarafların isteklerine istinaden belirlenir iken; organize altın piyasalarındaki sözleşmeler standart özelliklere sahiptir. Bu açıdan bakıldığında, tezgâhüstü altın piyasaları organize altın piyasalarına göre daha esnek bir yapıdadır. Günümüzde altın piyasalarındaki işlemlerin büyük bir kısmı, tezgâhüstü spot ve türev piyasalarda gerçekleştirilmektedir.

Dünya altın borsalarının gelişimi açısından bakıldığında, spot işlemlerden vadeli işlemlere doğru evrilen bir tarihsel sürecin yaşandığı gözlemlenmektedir.

Altın fiyatlarında kısa vadede dalgalanmalar yaşanmış olsa da, orta vadede baktığımızda altın fiyatları yukarı yönlü seyretmesini sağlayan unsurların varlığını sürdürmesi beklenmektedir. Gevşek para politikasının tüm dünya genelinde devam etmesi, altın fiyatlarını desteklemekte ve daha fazla yatırımcının altına yönelmesine neden olduğu gözlemlenmektedir. Uzun vadede dünya genelinde ekonomik faaliyetlerde bir istikrar sağlandığında altın fiyatlarının biraz daha dar bir bantta ve kalıcı bir seyir izlemesi beklenmektedir.

Kaynakça

Acar, O., (2004). *1980 Sonrası Dönemde Türkiye’de Altın Piyasası ve Türkiye’de Altın Piyasasının Gelişimi İçin Bir Model Önerisi*, (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Altaş, G., (2010). “Altın Piyasaları”. *Sermaye Piyasasında Gündem*, (91).

Arymbaev, J., (2010). *Türkiye ‘de Altın Piyasasının Yeniden Yapılandırılmasında İstanbul Altın Borsası ’nın Yeri ve Finans Sektörüne Katkıları*. (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Carley, G., (2010). “A Crash Course in Commodities”, www.ftpress.com/articles/article.aspx?p=1436919., 19.08.2015.

CSGE, (2015). “Trading Method”, http://cgse.com.hk/en/product_04_1.php., 28.08.2015.

CSGE, (2015a). “Open Outcry Product”, http://cgse.com.hk/en/product_02.php., 28.08.2015.

CSGE, (2015b). “Electronic Trading Product”, http://cgse.com.hk/en/product_03.php., 28.08.2015.

CSGE, (2015c). “Renminbi Kilobar Gold”, http://cgse.com.hk/en/product_08.php., 28.08.2015.

Çıtak, S., (1999). “Dünya Altın Piyasaları, İstanbul Altın Borsası ve Risk Yönetiminde Altın”, *İMKB Dergisi*. 3(12).

Çıtak, S., (2006). *Altın (24 Ayar'ın Hikayesi)*, 2. Baskı, İstanbul: Düşyıldızı Yayınları.

“Development of Gold Markets”, (2015). <http://www.ft.com/intl/cms/s/>., 10.08.2015.

DGCX, (2015). “Products”, <http://www.dgcx.ae/index.php/en/products.>, 23.08.2015.

DGCX, (2015a). “Membership Overview”, <http://www.dgcx.ae/index.php/en/membership/membership-overview.>, 23.08.2015.

DGCX, (2015b). “India Gold Quanto Futures” <http://www.dgcx.ae/index.php/en/products/metals/india-gold-quanto-futures/itemlist/tag/Futures#historical-data-3.>, 22.08.2015.

DMMC, (2015). “Who We Are”, <http://www.dmcc.ae/dmcc-who-we-are.>, 19.08.2015.

DMMC, (2015a). “Setting Up a Company”, <http://www.dmcc.ae/open-a-business-starting-a-company.>, 19.08.2015.

DMMC, (2015b). “What We Do”, <http://www.dmcc.ae/dmcc-what-we-do.>, 19.08.2015.

“Dünya Altın Piyasası”, (2015). http://ozetler.xyz/index.php?newsid=121388&news_page=4., 23.08.2015.

“Eurex Exchange”, <http://www.stock-trading-infocentre.com/eurex-exchange.html.>, 29.08.2015.

Gerhard, S., (2008). “The OTC Market and the Roles of London and Zurich”, *LBMA Precious Metals Conference*, 28-30 September 2008, Kyoto. http://www.lbma.org.uk/assets/lbma2008s6_2schubert_text.pdf., 14.08.2015.

“Gold Options Contract Specs”, (2015). http://www.cmegroup.com/trading/metals/precious/gold_contractSpecs_options.html., 17.08.2015

“Gold Standard and Gold Mini”, (2015). <http://www.tocom.or.jp/guide/youkou/gold/index.html.>, 23.08.2015.

Güvenç, M., (2006). *Altın Piyasasında Arz-Talep ve Aktörler*, İstanbul: İstanbul Altın Borsası Yayınları, No:16.

Halişçelik, E., (2000). *Kıymetli Madenler, Kıymetli Madenler Mevzuatının Değerlendirilmesi ve İstanbul Altın Borsasının Mali Sektör İçerisindeki Yeri*, Ankara: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Hazine Kontrolörleri Kurulu Yayınları.

“History of Dubai”, (2015). www.dubai-information-site.com/history-of-dubai.html., 25.08.2015.

İAB, (2000). *Dünyada ve Türkiye’de Altın, Gümüş, Platin ve Paladyum*, İstanbul: İstanbul Altın Borsası Yayınları, No:7.

İAB, (2010). “Çin Altın ve Gümüş Piyasası”, <http://www.iab.gov.tr/docs/china2010.pdf>., 20.08.2015.

İAB, (2015). “Londra Külçe Piyasası Birliği (LBMA)”, <http://www.iab.gov.tr/lbma.asp>., 20.08.2015.

İAB, (2015a). “İstanbul Altın Borsası ve Kıymetli Maden Sektörü”, <http://www.maliye.gov.tr/>., 26.08.2015.

İvgen, A.R., (2004). *İstanbul Altın Borsası ve Finans Sektörüne Katkıları*, (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

“Kıymetli Madenler Piyasası”, (2015). <http://borsaistanbul.com/urunler-ve-piyasalar/piyasalar/kiymetli-madenler-ve-kiymetli-taslar-piyasasi/kiymetli-madenler-piyasasi>., 26.08.2015.

LBMA, (2015). “About The LBMA”, <http://www.lbma.org.uk/assocn>., 12.08.2015.

LBMA, (2015a). “London Bullion Market Clearing Turnover”, http://www.lbma.org.uk/pages/index.cfm?page_id=50&title=clearing_statistical_table., 13.08.2015.

LBMA, (2015b). “A Guide to the London Precious Metals Markets”, <http://www.lbma.org.uk/assets/OTCguide20081117.pdf>., 13.08.2015.

LBMA, (2015c). “The Competent Authority For the World Bullion Market”, [www.lbma.org.uk/about-us.](http://www.lbma.org.uk/about-us/), 11.08.2015.

LBMA, (2015d). “One of The LBMA's Great Strengths Derives From The Expertise Of Those Members Who Sit On Our Various Committees”, [www.lbma.org.uk/committees,](http://www.lbma.org.uk/committees/) 12.08.2015.

MCX, (2015). “About MCX”, [http://www.mcxindia.com/aboutus/vision.htm#.](http://www.mcxindia.com/aboutus/vision.htm#), 19.08.2015.

MCX, (2015a). “Types of Membership” [http://www.mcxindia.com/membership/categories/categories.htm.](http://www.mcxindia.com/membership/categories/categories.htm), 22.08.2015.

MCX, (2015b). “Trading Systems” [http://www.mcxindia.com/marketoperation/tradingsurveillance/trading.htm.](http://www.mcxindia.com/marketoperation/tradingsurveillance/trading.htm), 22.08.2015.

MEGEP, (2007). “Muhasebe ve Finansman Türev Piyasa Araçları”, <http://www.selcuk.edu.tr/dosyalar/files/074/finansal%20teknikler.pdf> ., 19.08.2015.

NCDEX, (2015). “Annual Report 2015-2016”, [http://www.ncdexspot.com/pdf/Annual%20Report-%20NeML-2016.pdf.](http://www.ncdexspot.com/pdf/Annual%20Report-%20NeML-2016.pdf), 24.08.2015.

“Ödünç İşlemleri”, (2015). [http://borsaistanbul.com/urunler-ve-piyasalar/piyasalar/kiymetli-madenler-ve-kiymetli-taslar-piyasasi/kiymetli-madenler-odunc-piyasasi/odunc-islemleri.](http://borsaistanbul.com/urunler-ve-piyasalar/piyasalar/kiymetli-madenler-ve-kiymetli-taslar-piyasasi/kiymetli-madenler-odunc-piyasasi/odunc-islemleri), 26.08.2015.

“Product Overview”, (2015). [http://www.eurexchange.com/exchange-en/products/productSearch.](http://www.eurexchange.com/exchange-en/products/productSearch), 26.08.2015.

RTS, (2010). “Annual Reports”, [http://fs.rts.ru/files/7350/.](http://fs.rts.ru/files/7350/), 04.09.2015.

RTS, (2010a). “Specifications of the Futures-Style Option Contract On Gold Bullion Futures Contract”, [http://fs.rts.ru/files/5862/7303.](http://fs.rts.ru/files/5862/7303), 04.09.2015.

“Shanghai Gold Exchange Plans Market-Maker System”, (2015). [http://uk.reuters.com/article/2007/06/08/exchange-china-goldidUKSHA18757020070608.](http://uk.reuters.com/article/2007/06/08/exchange-china-goldidUKSHA18757020070608), 25.08.2015.

TAIFEX, (2015). “Products”, <http://www.taifex.com.tw/eng/eng2/Products.asp>., 27.08.2015.

TAIFEX, (2015a). “TAIEX Futures”, <http://www.taifex.com.tw/eng/eng2/TX.asp>., 27.08.2015.

TAIFEX, (2015b). “TAIFEX Gold Futures”, <http://www.taifex.com.tw/eng/eng2/GDF.asp>., 27.08.2015.

TAIFEX, (2015c). “Gold Options”, <http://www.taifex.com.tw/eng/eng2/TGO.asp>., 27.08.2015.

Takai, B. H., (2003). “Precious Metals Trading in Japan”, <http://www.runtogold.com/images/Takai.pdf>., 19.08.2015.

“Trading Guide”, (2015). <http://www.tocom.or.jp/guide/index.html>., 23.08.2015.

TSPB, (2010). “Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği 2010 Yılı Faaliyet Raporu”, https://www.tspb.org.tr/wpcontent/uploads/2015/06/AIM_Yayin_ve_Raporlar_Faaliyet_Raporlari_2010_tr.pdf., 19.08.2015.

TSPB, (2015). “Finansal Piyasalar”, https://www.tspb.org.tr/wp-content/uploads/2015/06/2_finansal_piyasalar.pdf., 24.08.2015.

Vural, M.G., (2003). *Altın Piyasası ve Altın Fiyatlarını Etkileyen Faktörler*. Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Piyasalar Genel Müdürlüğü.

“Warning Notice of Risks Associated With Purchasing Foreign Notes”, (2015). <http://www.fs.moex.com/files/8548/15163>., 01.09.2015.

WGC, (2007). “Gold Market Knowledge Supply and Demand”, Londra.

Xiangrong, S., (2003). “The Shanghai Gold Exchange: The Dawn of a New Era”, *The LBMA Precious Metals Conference*, Lisbon, http://www.lbma.org.uk/assets/4b_shen_lbmaconf2003.pdf., 10.08.2015.

“Vade Ayları, Sözleşme Vadesi ve Son İşlem Günü”, (2015). [http://borsaistanbul.com/urunler-ve-piyasalar/piyasalar/vadeli-islem-ve-opsiyon-piyasasi/ vade-aylari-sozlesme-vadesi-ve-son-islem-gunu.](http://borsaistanbul.com/urunler-ve-piyasalar/piyasalar/vadeli-islem-ve-opsiyon-piyasasi/vade-aylari-sozlesme-vadesi-ve-son-islem-gunu.), 26.08.2015.

“Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası Rehberi”, (2006). *Vobjektif*, (8).

Yanık, İ., (2009). *Altın Piyasaları – Türkiye Ekonomisinde Yatırım Alternatifi Olarak Altın Kullanımı İstanbul Altın Borsası İşlemlerinin Analizi*, İstanbul: İstanbul Altın Borsası Yayınları.

NIŞANTAŞI ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

YAYIN KURALLARI

1. Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi yılda iki kez (Haziran ve Aralık aylarında) yayınlanır.
2. Özgün çalışmaların yayınlandığı hakemli bir dergidir. Dergiye gönderilen makaleler daha önce hiçbir yerde yayınlanmamış olmalıdır. Bu konuda telif haklarına ilişkin doğabilecek hukuki sonuç ve sorunlar tamamen yazar(lar)a aittir.
3. Derginin yayın dili Türkçedir. Ancak farklı dillerde yazılmış çalışmalar da Yayın Kurulunun onayı ile yayınlanabilir.
4. Dergiye gönderilen çalışmalar ilgili alandaki üç hakemin değerlendirmesine sunulur. Editör ve hakemler makaleleri edebi ve bilimsel açıdan değerlendirir. Yazar(lar) hakemin ve editörün belirttiği düzeltme önerilerini yerine getirmek zorundadır. Çalışmanın kabulü için üç hakemden ikisinin onayı gereklidir. Dergi, gönderilen tasarlarda düzeltme yapma, yayımlama ya da yayımlamama haklarına sahiptir.
5. Dergiye gönderilen makale tasarlara yayımlansın ya da yayımlanmasın iade edilmez. Yayımlanmış makalelerin yayın hakları Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisine aittir. Yazarlara telif ücreti ödenmez.
6. Makale tasarlara ve yazılar Microsoft Word dosyası şeklinde elektronik olarak sbd@nisantasi.edu.tr adresine gönderilmelidir. Görsel içerikli makaleler CD halinde “Hasbahçe Caddesi No.88 Kâğıthane, İSTANBUL” adresine posta yoluyla gönderilebilir.
7. Gönderilecek makalelerin formatı şu şekilde olmalıdır: Times New Roman yazı tipi, 12 punto ve 1,5 satır aralığı. Sayfa yapısı sol tarafta 3,5, diğer kenarlarda 2,5 cm boşluklu olmalı, sayfa numarası sağ alt köşede yer almalıdır.
8. Metin düzeni aşağıdaki gibi olmalıdır: İlk sayfada; başlık, yazar isim(ler)i, bağlantılı kurumun açık adresi, irtibat telefonu, e-posta adresi, Türkçe ve İngilizce özet (abstract) yer almalı, devam eden sayfalarda metnin ana bölümü (iki yana dayalı), varsa dipnotlar, kaynaklar, tablolar ve ekler bulunmalıdır. Tablolar ve şekiller numaralandırılmalı, tabloların açıklamaları tabloların üstünde ve şekillerin açıklamaları şekillerin altında

verilmelidir.

9. Metnin ana başlığı tümü büyük harflerle yazılmalıdır (ortalanmış olarak). Makale içinde yer alan giriş, sonuç (tartışma ve sonuç, sonuç ve öneriler) ve kaynaklar numaralandırılmaz, gelişme bölümünde yer alan 1. ve 2. derece başlıklar numaralandırılır. Tüm başlıklar sola dayalı, bütün kelimelerin ilk harfleri büyük harfle başlamalıdır.

10. Makale taslağı toplam 20 sayfayı geçmemeli, Türkçe ve İngilizce özetlerin her biri en fazla 200 kelime olmalı, altlarında yer alacak olan anahtar kelime sayısı altıyı geçmemelidir.

11. Özetle makalenin konusu, amacı, kapsamı, yöntemi ve ulaşılan sonuçlar hakkında kısaca bilgi verilmelidir.

12. Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz.

13. Kaynak gösterirken, metin içi kaynak gösterme (APA) yöntemi kullanılmalıdır. Yani kullanılan kaynaklar ana metinde, parantez içinde, yazarın soyadı, basım yılı ve sayfa numaraları ile belirtilir: (Soyad, Yayın yılı: Sayfa numarası).

14. İçeriğe veya herhangi bir konuya ilişkin bir açıklama gerekli olduğu takdirde, bunların dipnotları sayfa altında verilmelidir. Metnin içinde numaralandırılan bu dipnotlar, sayfa altında numara sırası ile verilmelidir. Yanında açıklamayla verilecek olan bu tür dipnotlarda da metin içi referans yöntemi (APA) kullanılır.

15. Bir kaynaktan yapılan doğrudan alıntı metin içinde çift tırnak içinde gösterilir.

16. Referans gösterirken, yazar ismi metin içinde geçmiyorsa parantez içinde yazarın soyadı ve kaynağın basım yılı belirtilir: (Wallerstein, 2000).

17. Belli bir sayfa söz konusuysa, soyad ve yayın tarihine ek olarak sayfa numarası da yazılır: (Foucault, 1999: 13).

18. Yazar adı metin içinde geçiyorsa, parantez içinde yalnızca kaynağın basım yılı ve sayfa numarası yazılır: (1997: 42).

19. Referans gösterirken birbirini takip etmeyen sayfalar virgülle ayrılarak belirtilir:

(Beck, 1999: 32, 54 ve 62). Birbirini takip eden sayfalar şu şekilde belirtilir: (Berman, 2001: 34-39 ve 43-47).

20. Çift yazarlı kaynaklarda her iki yazarın soyadı da belirtilir: (Hardt ve Negri, 2001: 24).

21. İki'den fazla yazarlı kaynaklarda "vd." ifadesi kullanılır: (Huisman vd., 2002).

22. Aynı yazarın, aynı yıl yayımlanmış birden fazla eseri kullanılıyorsa, ayrımı belirtmek için basım yılının sonuna sırasıyla a, b, c gibi harfler eklenir: (Zizek, 1991a), (Zizek, 1991b) gibi.

23. Aynı konuda birden fazla kaynak referans gösterilecekse kaynaklar birbirinden noktalı virgül ile ayrılır: (Habermas, 2002: 27; King, 1991: 19).

24. Bir kurum referans gösterilecekse metin içerisinde kısaltmayla verilmelidir: (DPT, 1989: 145). Kısaltma hakkındaki açıklama ilk defa referans gösterilirken sayfanın altında verilmelidir.

25. Kaynaklar listesinde, sadece metin içerisinde referans gösterilen kaynaklara yer verilmeli ve bunlar soyada göre alfabetik sırada dizilmelidir. Kaynaklarda bir yazarın birden fazla eseri yer alacaksa, basım yılına göre eskiden yeniye doğru bir sıralama yapılmalıdır.

26. **Kitap:** Aktaş, A.M., (2006). *Aile içi Şiddet: Kadının ve Çocuğun Korunması*, Ankara: Elma Yayınevi.

27. **Çeviri Kitap:** Bauman, Z., (1995). *Yasak Koyucular ile Yorumcular*, Çev. Kemal A., İstanbul: Metis Yayınları.

28. **İki Yazarlı Kitap:** Keat, R. ve Urry, J., (2001). *Bilim Olarak Sosyal Teori* (3b.), Çev. Nilgün Ç, Ankara: İmge Yayınları.

29. **Dergide Makale:** İrem, N., (1999). "Muhafazakar Modernlik, 'Diğer Batı' ve Türkiye'de Bergsonculuk", *Toplum ve Bilim*, 82 (22), 141-179.

30. **Derleme Kitapta Çeviri Makale:** Hall, S., (1998). "Eski ve Yeni Kimlikler", Anthony D.K., (der.), Çev. Gülcan S. ve Ümit H.Y., İstanbul: Bilim ve Sanat Yayınları,

63-96.

31. **Tez:** Karadişoğulları, E., (1995). *Dergâh Mecmuası*, (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

32. **Gazete Yazısı:** “İsyan Dalgası Anadolu’da”, *Milliyet*, 05.06.2013.

33. **İnternette Yazarı Belli Olan Yazı:** Belge, M., (2013). “Yeni Salvo”, <http://www.taraf.com.tr/murat-belge/makale-yeni-salvo.htm>., 01.06.2013.

34. **İnternette Yazarı Belli Olmayan Yazı:** “Wikipedia’da Çapulcu Başlığı Açıldı”, (2013). http://www.radikal.com.tr/turkiye/wikipediada_capulcu_basligi_acildi-113684., 05.06.2013.

35. **Kurum Yayınları:** DPT (1989). *Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı: 1990-1994*, Ankara.

NIŞANTAŞI ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
YAYIN HAKLARI DEVİR FORMU

Yayımlanması halinde
başlıklı eserin tüm yayın haklarının, Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisine
aktarılmasını; dergide yayınlanan makalenin tüm hukuki sorumluluğunun ise
yazar/yazarlara ait olduğunu beyan, kabul ve taahhüt ederim(z). .../.../2016.

Yazar(lar)ın Adı Soyadı :	İ m z a s ı :	K u r u m u :
1.
2.
3.
4.
5.

TRANSFER OF COPYRIGHT:

In the event of its publication we, as the writer(s) of the article titled
..... transfer all of its copyrights to Nişantaşı University Journal
of Social Sciences, .../.../2016.

Name/Surname of Writer(s)	S i g n a t u r e :	I n s t i t u t i o n :
1.
2.
3.
4.
5.

İLETİŞİM / CONTACT INFORMATION:

Nişantaşı Üniversitesi Rektörlüğü, Sosyal Bilimler Dergisi

Adres	Hasbahçe Caddesi No.88 Kâğıthane - İSTANBUL
Telefon	0 (212) 210 1010
Faks	0 (212) 565 2525
E-posta	sbd@nisantasi.edu.tr

EDİTÖRLER KOMİSYONU ADINA

Prof. Dr. Yılmaz GÖBENEZ
Öğr. Gör. Hazar DÖRDÜNCÜ
Öğr. Gör. İlyas TURGAY
Arş. Gör. Şerafettin SEVGİLİ

NIŞANTAŞI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
HAKEM DEĞERLENDİRME FORMU

Makalenin Adı					
Hakem Adı ve Soyadı		İmza :			
Kurumu					
GENEL DEĞERLENDİRME*	5	4	3	2	1
1. Makale, ilgili bilim dalına katkı yapabilecek nitelikte midir?					
2. Makale başlığı içeriğe uygun mudur?					
3. Özet ve anahtar kelimeler içeriğe uygun mudur?					
4. Yazının dili ve semboller anlaşılabilir midir?					
5. Yazıda kullanılan veriler ve araştırma yöntemi amaca uygun mudur?					
6. Sonuçlara objektif bir biçimde erişilmiş midir?					
7. Bulguların uygulamaya aktarımı irdelenmiş midir?					
8. Konuyla ilgili kaynaklar güncel ve yeterli midir?					
9. Şekiller metne uygun ve anlaşılabilir midir?					
10.Tablolar metne uygun ve anlaşılabilir midir?					

5. Çok iyi 4. İyi 3. Orta 2. İyi değil 1. Hiç iyi değil

***HAKEMİN DİKKATİNE**

Bu sayfada, makalenin daha iyi bir hale gelmesi için gerekli gördüğünüz hususları maddeler halinde kısaca açıklayabilirsiniz.

SONUÇ (X işaretleyiniz)

☐	Olduğu gibi yayınlanabilir.
☐	Küçük düzeltmelerle yayınlanabilir.
☐	Önemli değişikliklerin yapılması zorunludur.
☐	Kesinlikle yayınlanamaz.

**NIŞANTAŞI UNIVERSITY
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES
REFEREE EVALUATION REPORT**

Name of the article					
Name and surname of the referee				Signature :	
				Date :	
University/Institute					
GENERAL EVALUATION*	5	4	3	2	1
1. Does the text have the necessary features which will contribute to the relevant scientific field?					
2. Is the subject title compatible with the context?					
3. Are summary and key words compatible with the context?					
4. Are the language used in the text and symbols clear enough?					
5. Is research technique used in the text regarding data compatible with the objective?					
6. Was an objective approach maintained when reaching results?					
7. Are the data verified to see if they are applicable?					
8. Are the references related to the subject current and adequate?					
9. Are the figures perceptible and consistent with the text?					
10. Are the tables perceptible and consistent with the text?					

5. Very good 4. Good 3. Fair 2. Poor 1. Very poor

***TO THE ATTENTION OF REFEREE**

In this page, you shall explain briefly the subjects considered necessary item-by-item in order to whip the article into a proper shape.

RESULT (X mark)

☐	The article can be published as it is.
☐	The article can be published with a few corrections.
☐	The article shall be modified significantly.
☐	The article cannot be published.